

Тълкувателно дело N° 1/2023 г.
на ОСНГТК на ВКС и ВАС

АДВОКАТСКИ ПРЕГЛЕД

Издание на Висшия адвокатски съвет

БРОЙ 4

НОЕМВРИ
2024

Висш адвокатски съвет
Адвокатски преглед. Тълкувателно дело № 1/2023 г. на
ОСНГТК на ВКС и ВАС
Брой 4 / ноември 2024 г.

- © Висш адвокатски съвет, автор, 2024
- © Александър Кашъмов, автор, 2024
- © Ангел Калайджиев, автор, 2024
- © Боряна Мусева, автор, 2024
- © Иван Русчев, автор, 2024
- © Траян Конов, автор, 2024
- © Яна Аргиропулос, дизайн на корицата и оформление, 2024

ISSN 1313-7204

Съдържание

Встъпление	5
СТАНОВИЩА по тълкувателно дело № 1/2023 г. на Общото събрание на съдиите от Наказателна, Гражданска и Търговска колегия на Върховния касационен съд и Първа и Втора колегия на Върховния административен съд: Висш адвокатски съвет	6
Александър Кашъмов	44
Ангел Калайджиев	63
Боряна Мусева	70
Иван Русчев	79
Траян Конов	105

ВСТЪПЛЕНИЕ

Настоящият брой № 4/2024 на списание „Адвокатски преглед“ е посветен на въпроса „Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?“ в контекста на тълкувателно дело № 1/2023 г. на Общото събрание на съдиите от Наказателна, Гражданска и Търговска колегия (ОСНГТК) на Върховния касационен съд (ВКС) и Първа и Втора колегия на Върховния административен съд (ВАС), доколкото по така поставения въпрос е констатирана противоречива съдебна практика. Последователно публикуваме предоставени по делото становища, някои от които адаптирани за целите на списанието, от страна на Висшия адвокатски съвет, адвокат Александър Кашъмов, проф. Ангел Калайджиев, д.ю.н., доц. д-р Боряна Мусева, проф. Иван Русчев, д.ю.н., академик на БАН, доц. д-р Траян Конов.

От редакционния съвет

СТАНОВИЩЕ ПО ТЪЛКУВАТЕЛНО ДЕЛО № 1/2023 Г. НА ОСНГТК НА ВКС И ВАС I И II КОЛЕГИЯ

Висш адвокатски съвет, представляван
от заместник-председателя адв. Валя Гизова

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА ВЪРХОВНИ СЪДИИ,

С Разпореждане от 17.07.2023 г. на председателя на Върховен касационен съд и председателя на Върховен административен съд е образувано тълкувателно дело № 1/2023 г. по описа на ВКС за приемане на съвместно тълкувателно постановление от Общото събрание на съдиите от Наказателна колегия (преобразувано с Разпореждане от 22.01.2024 г.), Гражданска колегия и Търговска колегия на ВКС и Първа и Втора колегия на ВАС по следните въпроси, по които е констатирана противоречива практика на състави на ВКС и на ВАС, а именно:

1. Допуска ли обективното ни материално право присъждане на обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическите лица?

2. Дали от правото на Европейския съюз, което има директен ефект и примат над националното (чл. 4, ал. 3 КРБ), или от международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила, които са част от вътрешното право на страната с предимство пред противоречащите им норми от вътрешното законодателство (чл. 5, ал. 4 КРБ) произтича възможност националният съд да присъди обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическо лице от нарушение на субективно право, признато от правото на Съюза, респ. от международните договори, и кои са критериите за определяне на обезщетението?

С Разпореждане от 07.11.2023 г. на председателя на ВКС и председателя на ВАС е предложено отпадане на втория въпрос, както и преформулиране на първия въпрос, както следва:

Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?

С Определение от 26.03.2024 г. на Общото събрание на Наказателна, Гражданска и Търговска колегия на ВКС и Първа и Втора колегия на ВАС е отклонено искането за приемане на съвместно тълкувателно постановление по втория въпрос, а първият въпрос е преформулиран в посочения по-горе смисъл.

На основание чл. 129, ал. 4 от Закона за съдебната власт (ЗСВ) предавам на вниманието ви становище по поставените за тълкуване въпроси.

I. ПРОТИВОРЕЧИВА ПРАКТИКА, МОТИВИРАЛА ПРЕДЛОЖЕНИЕТО ЗА ПРИЕМАНЕ НА ТЪЛКУВАТЕЛНО ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Като противоречива практика в двете определяния по реда на чл. 292 ГПК, с които е предложено образуването тълкувателното дело (Определение № 50001 от 03.01.2023 г. по гр. д. № 3023/2022 г. на ВКС, IV ГО и Определение № 958 от 03.05.2023 г. по гр. д. № 4575/2022 г. на ВКС, IV ГО), и в Разпореждане от 17.07.2023 г. на председателите на ВКС и ВАС са посочени пет решения и едно определение на състави на ВКС и единайсет решения (неузчерпателно изброени) на състави от III отделение на ВАС по разглеждани иски по чл. 1 ЗОДОВ, разделени на две групи. Анализът на практиката ще се фокусира предимно върху актовете на ВКС, тъй като въпросът по същество е гражданскоправен.

1. В една група съдебни актове на ВКС – Решение № 197 от 19.02.1997 г. по гр. д. № 250/1995 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 457 от 13.05.2009 г. по гр. д. № 1116/2008 г. на ВКС, I ГО и Решение № 47 от 10.09.2010 г. по т.д. № 625/2008 г. на ВКС, II ГО, се отрича принципната възможност на юридическите лица да търпят неимуществени вреди от правонарушение. Аргументите в тази насока са свързани с характера на неимуществените вреди, разбирани като болки, страдания и неудобства, които предвид същността си са присъщи само на физическите лица. Юридическите лица нямат психическа сфера, не могат да по-

несат такива вреди. Вредите от накърняване на доброто име и авторитета на едно юридическо лице винаги са съизмерими с намаляване на имущественото му състояние, поради което по характера си те са имуществени.

1.1. Към тази група се присъединяват и Решение № 6382 от 15.05.2018 г. по адм. г. № 3691/2017 г. на ВАС, Решение № 9494 от 20.09.2021 г. по адм. г. № 3112/2021 г. на ВАС, решение № 499/15.01.2021 г. по адм. г. № 8051/2020 г. на ВАС.

1.1.1. Условно можем да приемем, че към тази група съдебни актове се присъединяват и всички такива, в които се дава определение на неимуществените вреди като „болки и страдания“, в какъвто изричен смисъл са например Решение № 281 от 21.06.2012 г. по гр.г. № 1240/2011 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 49 от 24.06.2014 г. по гр.г. № 5055/2013 г. на ВКС, III ГО и др.

1.2. Към тази група следва да се прибави и Особено мнение към Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гр.г. № 4762/2017 г. на ВКС, III ГО. Тезата, която се застъпва, е свързана с разбирането, че неимуществените права не подлежат на възстановяване в натура, поради което възможността за възникване на право на парично обезщетение е въпрос на законодателна концепция. При исторически анализ на възприемането на моралните (неимуществени) вреди у нас, както и от анализ на практиката на ВС и ВКС, се застъпва, че обезщетението за неимуществени вреди се отнася само до физически лица. Само те имат психика и физическо здраве, за да може правонарушението да рефлектира у тях. Специалните състави на отговорността, които са давани като пример в насока за законодателна концепция, допускаща обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическите лица, включват и физическите лица. Така законодателят е имал предвид само тях при включване на обезщетението. Ето защо не е увеличен кръгът на правоимащите субекти.

Коментирани са и актовете на ЕСПЧ и СЕС, с които се присъждат неимуществени вреди в полза на юридически лица. По отношение на актовете на ЕСПЧ се приема, че концепцията в тях е свързана с понятието „жертва“ по чл. 34 ЕКПЧ,

което е автономно, съответно наднационално. Освен това е възможно държавите – страни по Конвенцията, да не признават възможност за обезщетение, поради което всяко подобно обезщетение от Съда не намира своето правно основание във вътрешното право на държавата – страна по Конвенцията. Освен това има известна санкционна функция при определяне на обезщетение за неимуществени вреди от ЕСПЧ спрямо държавите – страни по Конвенцията, които са в надмощно положение.

Подобно е положението при актовете на СЕС, правното основание на които произтича от наднационалноправни норми – чл. 268 и чл. 340 ДФЕС. Тези норми не поставят въпрос за примат на правото на Европейския съюз пред националното материално право, поради което националните съдилища не разполагат с правомощие да ангажират отговорността на Съюза. Поради това от сочените актове на СЕС не произтича правомощие на българския съд да присъжда обезщетения за неимуществени вреди в полза на юридическо лице.

2. В друга група съдебни актове е прието, че няма пречка такива вреди да се претърпят, съответно претендират от юридическо лице. В една част от тези съдебни решения – напр. Решение № 14285 от 23.12.2016 г. по адм. г. № 11417/2015 г. на ВАС, Решение № 12323 от 01.12.2021 г. по адм. г. № 5542/2021 г. на ВАС, Решение № 10366/16.11.2022 г. по адм. г. № 8595/2021 г. на ВАС, Решение № 8469 от 13.07.2021 г. по адм. г. № 1134/2021г. на ВАС, Решение № 7983 от 01.07.2021 г. по адм. г. № 9328/2018 г. на ВАС, Решение № 7807 от 31.08.2022 г. по адм. г. № 11641/2021 г. на ВАС, Решение № 6974 от 12.07.2022 г. по адм. г. № 2043/2022 г. на ВАС, Решение № 5718 от 18.05.2020 г. по адм. г. № 6529/2019 г. на ВАС, тезата е възприета, без да са извеждани допълнителни мотиви, а въпросът по същество се заключава в доказването на такива вреди.

2.1. Тук условно можем да добавим Определение № 400 от 26.11.2013 г. по ч.гр.г. № 6155/2013 г. на ВКС, II ГО, с което по същество се приема процесуалната легитимация на юридическото лице да претендира неимуществени вреди.

2.2. В друга част от тази група съдебни решения е направена по-широка аргументация на тезата, като възможността за претендиране на такива вреди се извежда от разпоредбите на чл. 45 вр. чл. 52 ЗЗД, съответно от специални разпоредби като чл. 631а ТЗ, чл. 4 ЗОДОВ, чл. 76а ЗМГО-отм. (сега чл. 118 ЗМГО-нов), чл. 57а Закон за промишления дизайн, чл. 60а ЗС, и чл. 74 ЗЗДискр. – напр. мотиви¹ към ТР 4/2012 г. на ОСГТК на ВКС; Решение № 274 от 18.3.2019 г. по гр.г. № 5120/2017 на ВКС, IV ГО и Решение № 206 от 26.3.2019 г. по гр.г. № 4762/2017 г. на ВКС, III ГО; Решение № 29 от 10.03.2020 г. по гр.г. № 1690/2019 г. на ВКС, IV ГО и Решение № 16 от 2.03.2021 г. по гр.г. № 1914/2020 г. на ВКС, IV ГО; и Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гр.г. № 3901/2018 г. на ВКС, IV ГО. Тази група съдебни актове се позовава и на практиката на СЕС и ЕСПЧ.

2.3. Отделно можем да поставим и съдебните актове по чл. 26 ЗОДОВ, в които е възпроизведена практиката на ЕСПЧ, че съществува силна, но оборима презумпция, че прекомерната продължителност на производството ще доведе до неумишлени вреди, като тази презумпция се отнася както до физическите лица, така и до юридическите² – например Решение № 50280 от 11.09.2023 г. по гр.г. № 4210/2021 г. на ВКС, IV ГО и Определение № 910 от 28.04.2023 г. по гр.г. № 4566/2022 г. на ВКС, IV ГО.

¹ „В чл. 631а от Търговския закон /ДВ, бр. 58/27.06.2003 г./ (законодателят – бел. моя) приема, че юридическо лице също може да претърпи неумишлени вреди...“

² В редица други актове ВКС се позовава на тази презумпция, но без да се прави уточнение, че същата се отнася и до юридическите лица. Такива са например Решение № 50031 от 22.02.2023 г. по гр.г. № 1077/2022 г. на ВКС, IV ГО.; Решение № 60265 от 20.12.2021 г. по гр.г. № 1701/2021 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 122 от 28.10.2020 г. по гр.г. № 611/2020 г. на ВКС, III ГО; Решение № 6 от 11.02.2022 г. по гр.г. № 1555/2021 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 306 от 22.10.2019 г. по гр.г. № 4482/2017 г. на ВКС, IV ГО и гр. Вж. §130 от Решение от 10.05.2011 г. на ЕСПЧ по делото Фингър срещу България, жалба № 37346/05, където изрично се подчертава, че презумпцията се отнася както до физически, така и до юридически лица.

3. Предварителен анализ на практиката на ВКС подсказва, че същата се развива. В по-старите съдебни актове се засъдържа отрицателно становище по загадения въпрос, което е преодоляно с по-новите съдебни решение. Това подхожда на виждането, че неимуществените вреди по природа подлежат на адаптиране³ и се опитват да отговорят на нуждите на обществото.

II. СТАНОВИЩЕ ПО ДОПУСНАТА ОТ ЗАКОНА ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА НЕИМУЩЕСТВЕНИ ВРЕДИ

1. Предварителни бележки по формулировката на тълкувателния въпрос

При първата формулировка въпросът е загаден само с оглед на наличието на законодателна забрана за присъждане на таква обезщетение. Това предполага имплицитно приемане, че юридическите лица могат да търпят такива вреди, но законодателят може да е забранил присъждането на обезщетение за същите.

³ Термините „неимуществени вреди“ и „морални вреди“ са открили място в съдебни решения и правната литература едва към средата на XIX век. Въпреки първоначалния отпор да се присъждат обезщетения за страдания, тъй като болката е нещо нормално, а „човек, който е достоен за името си, не страда“, може да се каже, че новите обществени отношение при индустриалната революция са повлияли „положително“. През това време инцидентите и уврежданията от новите технологии са се увеличили драстично. В това число е нараснало навлизането в личния живот чрез медиите и развитието на фотографията. Същевременно развитието на науката, както и откритията в психологията и неврологията са дали ново разбиране към господстващите до момента ненаучни вярвания за болката. Комбинацията на тези събития е довела до нуждата да се приеме концепцията за морални вреди. **Това означава, че същата е приета, за да отговори на нуждата на съвременното общество, поради което неизменна нейна черта е способността ѝ да се адаптира.** Вж. в: **Palmer, V.** General introduction, (Moral damages in the age of codification), in *The recovery of non-pecuniary loss in European contract law* (Palmer, V. eds), Cambridge university press, 2015, pp. 4, 43 – 45 и цитираните там автори.

Втората формулировка конкретизира, че въпросът се задава с оглед на материалноправната легитимация на юридическото лице да претендира обезщетение, подказвайки, че такива искове са допустими.

1.1. Проблематика с възможността за обезщетение не тези вреди изисква отговарянето на два въпроса:

1) Могат ли юридическите лица поначало да претърпят неимуществени вреди?

2) Допуска ли нашето право възможност за присъждане на обезщетение на такива вреди?

2. По отношение на законната възможност да се присъди обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридически лица

Първо, следва да се обсъди въпросът дали нашето право допуска присъждане на обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическо лице, съответно има ли изрична забрана за това. Така, независимо дали приемаме, че юридическото лице може да претърпи такива вреди, ако законът изключва възможността за обезщетяването им, то обсъждането на първия въпрос е безпредметно.

Същевременно се повдига и въпросът за законодателна концепция при допускане на възможността да се присъжда обезщетение за неимуществени вреди по отношение на определен кръг лица.

2.1. На въпроса може да се отговори чрез кратък сравнителноправен анализ. Така в някои законодателства⁴, например в Германия⁵, където не е възприета системата на генералния деликт,

⁴ За сравнителноправен анализ по темата вж. **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица да търпят неимуществени вреди и подлежат ли те на обезщетяване, ел. издание Лекс.бг и цитираните там автори, т. 3, достъпна онлайн на <https://news.lex.bg/могат-ли-юридическите-лица-да-търпят-ни/>, препубликувана. – Търговско право, бр. 2/2023 г., с. 90 – 94.

⁵ Изглежда, че по време на създаване на кодификацията са съществували различни опасения от признаване на неимуществените вреди. В някаква част те са свързани с възможността за предявяване на искове само от гледна точка на лакомия, а от друга – че преценката за обезщетението дава огромна дискреция на съдиите. Приемало се е, че подобно обезщетяване на неимуществени вреди не е в духа на модерното разби-

възможността за обезщетяване на неимуществени вреди е ограничена само до предвидените в закона случаи.⁶ А те са свързани с увреждане на тялото, здравето и психиката – §253 (2) BGB. От друга страна, съществуват разпоредби, например като тази на § 1330 ABGB, която ограничава вредите при накърняване на честа само до претърпени загуби и пропуснати ползи.

Следователно законодателят може да избере ограничителна система за обезщетяване.⁷ Именно в приемането на един от двата подхода се изразява проблемът за законодателна концепция.

2.1.1. У нас, преди приемане на сега действащия ЗЗД, темата за моралните вреди е била широко обсъждана, като сме преминали през четири периода до приемане на сегашната уредба.⁸ Допускането на обезщетение на тези вреди, изведено от общия деликт в чл. 56 ЗЗД-отм., е възприето изрично с Оп-

---

ране за справедливост и морал. Такова обезщетение е само за буржоазията, а не за високите класи. Смятани са за недостойни тези свободни хора, които позволяват да се постави цена на тяхната чест или техните емоции да бъдат обект на комерсиализация. Именно поради такива причини създателите на BGB са се стремели към изчерпателност на хипотезите и разбираемост. – вж. **Wilcox, V.** A company's Right to Damages for Non-Pecuniary Loss, Cambridge University Press, 2016, pp. 8 – 9, п. 1/11 и цитираните там автори, както и **Palmer, V.** Moral damages in the age of codification, in *The recovery of non-pecuniary loss in European contract law* (Palmer, V. eds), Cambridge university press, 2015, pp. 46 – 48.

⁶ Въпреки рестриктивния подход по отношение на неимуществените вреди, които също са ограничени до изброените в закона хипотези, Върховният съд в Полша е приел, че юридическото лице има право на защита на собствената си репутация и благосъстояние, поради което се присъжда неимуществени вреди – **Ludwichowska-Redo, K.** Basic Questions of Tort Law from a Polish Perspective, in *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, **Koziol, H.** (ed), Jan Stramek Verlag, 2015, pp. 196 – 197, п. 3/66.

⁷ Вж. за двете системи за обезщетяване на неимуществените вреди **Калайджиев, А.** Облигационно право. Обща част. Осмо издание (твърди корици), С.: Сиби, 2020, с. 364.

⁸ За различните периоди и преобладаващите мнения вж. **Смавру, С.** Обезщетение за неимуществени (морални) вреди в България в контекста на задължителната застраховка „Гражданска отговорност“, С.: Сиела, 2020, с. 20 – 48.

ределение № 8 от 13.10.1909 г. на ОС на ВКС, обнародвано в ДВ № 29/08.02.1910 г.

При приемане на настоящия ЗЗД следва да се отчете влиянието на съветския режим. В този момент в Съветския съюз не се е допускало обезщетение на неимуществени вреди⁹. Смятало се е, че е неуместно да се обезщетяват вреди, които не са материални. Две са основните застъпвани причини за това – че по своята същност тези вреди не позволяват да се открие еквивалент на обезвредата чрез реално възстановяване или чрез парично поправяне; че допускането на такова обезщетение е своеобразен източник на лесна печалба, което е присъщо само на буржоазното гражданско право.

Но вече изградено в България съзнание за справедливост в „обезвредата“ на такива вреди е спомогнало за запазване на този институт¹⁰ в чл. 52 от новия ЗЗД.¹¹ Въпреки това е вземано предвид притеснението, че основата на определяне на паричния еквивалент на тези вреди е „нестабилна“ и зависи от личната преценка за справедливост на съда. А това не дава възможност за изграждане на твърди показатели.¹²

⁹ Вж. **Бъров, Б.** Следва ли да се разграничават имуществените и неимуществените вреди при убийството и ако следва да се прави това, правилно ли е да се постави въпрос за наличието на плюс петицио, ако първоинстанционният съд присъди примерно повече неимуществени вреди от претендираните, макар общата претенция, включваща и имуществените вреди, да е по-голяма от уважения размер на иска. – Правна мисъл, 1959, № 3, с. 89 – 90.

¹⁰ Пак там. с. 90, като се посочва, че има предложения от правораздавателните органи за премахването на такова обезщетение.

¹¹ Все пак очевидно е, че по това време разбирането за неимуществени вреди е било стеснено, веднъж, поради политическия натиск и втори път, поради липсата на търговци юридически лица, които евентуално биха могли да претендират такива вреди.

¹² Това съображение може да се смята донякъде за преодоляно с приемането на ППВС № 4/1968 г. Както е известно, с него се посочва, че понятието „справедливост“ не е абстрактно. По този начин **преценката е по-обективна, а това води и до постепенна обективизация на неимуществените вреди.** Въпреки това понастоящем въпросът за критериите, които следва да се съобразят при определяне на обезщетението за неимуществени вреди, е един от най-често допускани-

2.1.2. При тези обстоятелства може да се открие причина за толкова трудно съдебната практика изразява готовност за възприемане на идеята за неимуществени вреди при договорната отговорност, както и за разширяване на кръга на правимащите лица. Ето и че едва отскоро започна да се признава и възможността за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди на юридическо лице.

Разбира се, тук се поставя практическият въпрос за „заливане“ на съда с твърде много искове, ако се отговори положително на въпроса, който е предмет на настоящото тълкувателно дело. Това съображение е преследвало юристите и при първоначалното приемане на идеята за обезщетение на неимуществени вреди, както и по отношение на имплементирането им в договорната отговорност. Въпреки това при допускане на последната възможност в България съдилищата не са затрупани от такива искове. Но освен това и други съображения играят важна роля за предявяването на такива – например присъжданите обезщетения по сходни случаи, трудността на доказване на останалите предпоставки, както и времето, необходимо за разрешаване на такива дела, и така нататък. Не на последно място може да се отчете и превантивният ефект на отговорността, което да рефлектира и в намаляване на обема на дела.

2.2. При разглеждане на изброената по-горе противоречива практика можем да открием, че част от спора у нас е именно дали законодателят е допуснал присъждането на обезщетение за неимуществени вреди за юридическите лица, като се цитират определени разпоредби¹³ в такъв смисъл.

Без да се налага по-внимателно проследяване на разпоредбите в българското законодателство, можем съвсем основателно да заключим, че законодателят не е предвидил ограничения при

ме до касационен контрол. Това се налага от самото естество на последните, които са достатъчно неясни дори и когато се ограничаваме с определянето им като болки и страдания.

¹³ Вж. и **Димов, Д.** Обезщетение за неимуществени вреди при юридически лица. – Търговско право № 2/2023 г., с. 112 – 116, където се представят контрааргументи срещу специалните деликтни състави, като се цитира и практиката на съдилищата.

кръга на лицата, както и на случаите, в които се дължи обезщетение за неимуществени вреди. Такива са извеждани само по тълкувателен път.¹⁴ Безспорно обаче законодателят не е избрал ограничителен подход, нито е приел изрична норма, която лишава юридическите лица от възможността да претендират такива вреди. Не са ограничени и случаите, в които е допустимо присъждането им.¹⁵ Ето защо не са нужни специални състави, които изрично да легитимират юридическите лица. А и от такива няма да има смисъл, ако изначално се приема, че юридическите лица не могат да претърпят неимуществени вреди.

2.2.1. Допълнителен аргумент е изведеното в теорията,¹⁶ че общата клауза на деликтната отговорност, намираща се в чл. 45 ЗЗД, се отнася до противоположния резултат, състоящ се в засягане на чуждо абсолютно благо, **а не до поведението на деликвента.**

¹⁴ Защо е наложено ограничаване на кръга на лицата, може да се проследи в историческо изражение. Така до 1922 г. моралните вреди са удовлетворявани по чл. 56 ЗЗД-отм., но след това законодателят е ограничил хипотезите на обезщетяване в наказателните закони. Всъщност в Закона за углавното съдопроизводство се урежда иск за парично удовлетворение (обезщетявайки морални вреди), който е допустим само в предвидените в закона (НЗ-отм.) случаи – подробно за развитието на режима вж. в: **Ставру, С.** Цит. съч., с. 28 – 46, (за легитимираните лица – с. 34 – 35). Тези случаи естествено ограничават кръга на лицата, които са легитимирани да претендират морални вреди до съпруга, низходящите и възходящите на убития (чл. 262, ал. 2 НЗ-отм.). Ето защо е много по-вероятно тази инерция да се е запазила сред върховните съдии и при приемането на ЗЗД-нов. За това обстоятелство можем да съдим от краткото време до приемането на ППВС № 4/25.05.1961 г., което възпроизвежда кръга на легитимираните лица от посочената разпоредба.

¹⁵ До такъв извод се стига и в постановките на ТР 4/2012 г. на ОСГТК, като се приема, че дори и чл. 82 ЗЗД не ограничава кръга на подлежащите на обезщетение вреди при договорната отговорност.

¹⁶ Така **Конов, Т.** Още веднъж за понятието „противоправност“ и системата на българската извъндоговорна отговорност – отговорност за чиста икономическа загуба. – Търговско право, 2022, бр. № 2 – 3, достъпна онлайн със заглавие „Системата на българската извъндоговорна отговорност, обезщетение за чиста икономическа загуба“ на <https://news.lex.bg/системата-на-българската-извъндоговор/>

Специалните състави на отговорността се **интересуват именно от поведението на извършителя**. Така например упражняване на правна възможност за образуване на дело за откриване на производство по несъстоятелност не може да се сметне за противоправно. Ето защо чл. 631а, ал. 1 ТЗ изисква специална форма на вината – умисъл или груба небрежност, за да се позволи на търговеца да претендира вреди. В този случай законът третира субективната злоупотреба с процесуални средства като неправомерно поведение, от което е налице въздействие (увреждане) върху различни имуществени и неимуществени блага и интереси на търговеца.

Чл. 76а ЗМГО-отм., съответно чл. 118 ЗМГО-нов предвиждат начина на определяне на обезщетение от нарушението. Тук законодателят с ал. 3 свързва справедливото обезщетение с възпираща и предупредителна функция.¹⁷ Това означава, че отново е съобразено поведението на извършителя. Същото правило е изведено и в чл. 57а, ал. 3, Закона за промишления дизайн. С тези разпоредби е транспонирана Директива 2004/48/ЕО относно упражняването на права върху интелектуалната собственост. Право на обезщетение за неимуществени вреди се предвижда и в Директива (ЕС) 2016/943 относно защитата на търговски тайни, съответно в чл. 19, ал. 1, т. 3 от Закона за защита на търговската тайна.

С други думи, посочените състави не въвеждат сами по себе си възможността юридическите лица¹⁸ да претендират неимуществени вреди, а биват специални по отношение на общия деликт, що се отнася до съобразяване на противоправното поведение. Все пак предвиждането им в тези закони, осо-

¹⁷ Тази функция не е по различна от санкционната или стимулиращата такава. Вж. в: **Антонов, Д.** Непозволено увреждане, С.: Наука и изкуство, 1965, с. 8 – 10, както и **Конов, Т.** Основание на гражданската отговорност, в: Подбрани съчинения, С.: Сиела, 2010, с. 29.

¹⁸ Именно тази позиция се критикува в част от практиката и теорията, например: **Голева, П.** Въпросът за търговеца – юридическо лице и неимуществените вреди – сп. Търговско и облигационно право, 2023, кн. 04, с. 10; и **Димов, Д.** Цит. съч., с. 112 – 116. Отричането на тази идея не допринася за разрешение на въпроса, защото измества фокуса от значимия аспект при тези състави, а именно стимулиращата функция.

бено в този за защита на търговската тайна, предполага, че такива неимуществени вреди биха претърпели и юридическите лица, иначе до голяма степен би се обезсмислила¹⁹ съответната разпоредба.

Това означава, че законът признава определен интерес и санкционира нарушението му с гражданска отговорност. За възникването ѝ е от значение поведението на деликвента, затова законодателят е предвидил санкционна функция²⁰ на обезщетението. Но ако фокусът пада върху противоправното поведение, това означава, че вредите са обективни и са откъснати от субективното възприятие на пострадалото лице. А това е още една причина да бъде призната възможността юридическите лица да претендират неимуществени вреди.

3. Относно законодателната концепция

Законодателят не може да се намеси и в понятието²¹ „не-

¹⁹ В този смисъл се черпят аргументи и в теорията напр. **Калайджиев, А.** Цит. съч., с.368 – 369; **Цонева, С.** Обезщетението за вреди при договорна отговорност. С.: Издателство на НБУ, 2021, с. 291; **Кунчев, К.** Закон за задълженията и договорите. Задължителна съдебна практика. Част III. С.: Сиби, 2017, с. 462; **Кривулева, Н.** Някои проблеми на обезщетяването на неимуществени вреди при юридически лица. Предизвикай правото, 2020, достъпна онлайн на <https://www.challengingthelaw.com/obligacionno-pravo/neimushtestveni-vredi-ul/>

²⁰ Обобщение за санкционната функция е направено в: **Генчев, И.** Цит. съч. с. 84 – 90. Същата не следва да се възприема като частно наказание, а в нейния възпиращ ефект. Всъщност тази функция намира приложение предимно тогава, когато следва да съобразим поведението на деликвента, съответно формата му на вина. При неимуществените вреди най-ясно може да се изведе такава преценка (вж. и по-долу бел. под линия № 31). Те, за разлика от имуществените вреди, до голяма степен са свързани и с формата на вината не само като предпоставка за гражданската отговорност, а и при преценката на начина на увреждане.

²¹ Законодателят би могъл да включи дадена абстрактна категория в обхвата на неимуществените вреди тогава, когато смята, че в определени случаи се поражда само последици от даден вид и те подлежат на обезщетение. Например само в изрично признати слу-

имуществени вреди“, тъй като същото е въпрос на тълкуване от правоприлагащия орган. Това, което законодателят може да реши, е да позволи обезщетението на определен вид вреди по справедливост, макар и същите да са имуществени.²² Възможно е да се разреши на правоприлагащия орган да присъди общо обезщетение (включващо имуществените и неимуществените последици, без изискване за индивидуализация), възприемайки концепцията подобна на *общо обезщетение*²³ в Общото право.

3.1. В това отношение е вярно, че няма как юридическо лице да притежава права, които са присъщи само на човешките същества, което е съобразено от законодателя – чл. 6, ал. 3 ЗЮЛНЦ. В този смисъл и накърняването на някои блага, например доброто име, следва да отчита този аспект.

3.1.1. С такова съображение е и практиката на ЕСЧП – напр. § 53 от Решение от 11.01.2022 г. по дело *Freitas Rangel v. Portugal*, жалба № 78873/13 (позовавайки се на § 22 от Решение от 19.07.2011 г. по дело *Uj v. Hungary* по жалба № 23954/10, както и § 29 от Решение от 08.10.2015 г. по дело *Kharlamov v. Russia*, жалба № 27447/07), където се посочва, че репутацията на юридическите лица не се ползва със същия обхват на защита²⁴ както този при физическите. Това се дължи на разбирането на Съда, че е налице разлика между репутацията на юридическо лице и репутацията на физическо лице като член на обществото. До-

---

чау като самостоятелна категория ще подлежат на обезщетение неудобството или безпокойството – по този въпрос вж. напр. т. 79 – 80 от Заключение на генералния адвокат по дело C-340/21, и бел. под линия № 37 – 38.

²² В този смисъл е разпоредбата на чл. 37, изр. 2 ТЗ, която дава право на съда да определи по справедливост възнаграждението на търговския представител.

²³ Терминът „общо обезщетение“ (*general damages*) се използва от английското право за вреди, които не могат да се изчислят точно по размер. Макар да се използва като синоним на неимуществените вреди, в него се включват не само последните, но и имуществени такива – вж. **Wilcox, V. A company's Right ...** р. 2, п. 1/2.

²⁴ Това засяга само преценката за границите на свободата на словото по чл. 10, ал 2 ЕКПЧ.

като втората може да има отражение върху достойнството на индивида, първата е лишена от такова морално измерение. В конкретния случай, доколкото се е отнасяло до репутацията на публичен орган, тази разлика е приета за още по-значима.

3.1.2. Горните постановки, по-специално по делото *Uj v. Hungary*, са разгледани в т. 117 Решение на Общия съд от 13.12.2018 г. по дело T-559/15. Според Общия съд това решение не променя константната практика на ЕСПЧ, която присъжда неимуществени вреди, а само е уточнило, че такива вреди, претърпени от дадено дружество, имат по-скоро търговски, отколкото морален характер. Поради това е отхвърлено възражението на Съвета, че всъщност са претендуирани имуществени вреди (т. 118).

III. МОЖЕ ЛИ ЮРИДИЧЕСКИТЕ ЛИЦА ДА ПРЕТЪРПЯТ НЕИМУЩЕСТВЕНИ ВРЕДИ

1. Разграничение между увреждане и вреда

Ключов компонент за разрешение на спора дали юридическите лица може да претърпят неимуществени вреди е разликата между увреждане и вреда. Така често се извежда, че увреждането на всички интереси вследствие на накърняване на субективни права подлежат на защита.²⁵ Тогава може ли да се направи разлика между увреждането на субективното право и самата вреда? Вредата увреждане на интерес²⁶ или на обема на субективното право е? И как се обезценява интересът?

1.1. За да се справи с този проблем²⁷, френският Касационен съд например извежда наличието на вреда от самото непра-

²⁵ **Moréteau, O.** Basic Questions of Tort Law from a French Perspective, in Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, **Koziol, H.** (ed), Jan Stramek Verlag, 2015, p. 36.

²⁶ Това предлага чл. 2:101 от Принципите на европейското деликтно право (PETL), според който вредата се изразява в материално или нематериално засягане на правно защитен интерес.

²⁷ Обръщането към френската практика и литература е продиктувано от обстоятелството, че именно там са първите актове, които са възприели моралните вреди, както и че там тази тематика е най-развита.

вомерно поведение.²⁸ В това отношение френската теория²⁹ прави разграничение между увреждането (*le dommage*) и вредите³⁰ (*le préjudice*). Увреждането в този смисъл е *факт*, докато вредите са *правна последица* от факта.³¹

²⁸ Така **Giaoui, F.** Damage to Reputation... р. 21, и цитираната там практика Cour de cassation [Cass.] [Supreme Court for Judicial Matters] com., Feb. 9, 1993, No. 469 (Fr.); Cour de cassation [Cass.] [Supreme Court for Judicial Matters] com., Feb. 27, 1996, No. 732 (Fr.). По-долу се цитират формулировки от практиката като [к]огато е настъпила денивелация, пораждаща търговски смущения, непременно е налице загуба или [в]редите се извеждат само от факта, че е настъпило опорочаване, без да е необходимо да се доказват действителна загуба на клиенти или намаляване на приходите.

²⁹ **Brouillou, G.** Brouillou, G. Le préjudice moral des personnes morales In: Revue juridique de l'Ouest, 2014-1, р. 21, п. 22, р. 25, п. 28. достъпно онлайн https://www.persee.fr/doc/juro_0990-1027_2014_num_27_1_4804 Вж. също **Цонева, С.** Цит. съч., с. 278, където в бележка под линия № 676 се наблюдава същото разграничение.

³⁰ *Dommage* поначало е превод на *damnum* (загуба), което се противопоставя на *lucrum* (печалба). С *damnum* се описва увреждането на дадено благо, независимо дали от това са последвали някакви вредни последици. Терминът *préjudice* е легален (*praedictum* – образуван от думата *ius*) и се свързва с описване на последиците от увреждането. По този начин *préjudice* реферира към подлежащата на възстановяване вреда. Така телесното увреждане (*damnum*) може да доведе до няколко *préjudices patrimoniaux*, като загуба на доход, медицински разходи и други, както и до *préjudices extrapatrimoniaux* – които най-общо се определят като болки, страдания, загуба на удобство и така нататък. – **Moréteau, O.** Basic Questions of Tort Law from a French Perspective... pp. 36 – 38, п. 1/93 – 1/94.

³¹ Във френската теория се извежда, че понятието за вреда (представляваща последиците, които трябва да бъдат поправени) обуславя целта да се предостави на пострадалия заместващо удовлетворение, докато понятието за увреждане (представляващо нарушението, което трябва да бъде установено) обуславя целта да се накаже това нарушение. Затова се застъпва и известна **санкционна функция**, особено при обезщетенията за неимуществени вреди за юридически лица. Тук **целта на обезщетението обръща пропорцията между компенсация и санкция**, за разлика от физическите лица. Затова се приема, че при неимуществените вреди основна роля има санкционната функция, тъй като поправянето на тези последици е невъзможно. – **Brouillou, G.** Le préjudice moral des personnes morales ... pp. 19 – 21.

1.1.1. В нашата теория такава разграничение се прави между правонарушението и вредите. Правонарушението може да се смята за неблагоприятно състояние – въздействие върху дадено благо. Последниците от това въздействие може да бъдат различни, като именно те се определят като вреди. Също така противоправният резултат е свързан с накърняването на защитени права и интереси, а вредите – с произтичащите последици.³²

Противоправността, от друга страна, се състои в състоянието на нарушеност на правни норми, докато правонарушението е състав от причинна връзка между противоправността и поведението на правните субекти.³³

1.2. Неимуществените вреди, със своите различни проявления, предизвикват това традиционно разграничение. При увреждане на имуществено благо разликата между правонарушението (източникът на въздействие) и вредите (намаляване на имуществената стойност) е видима и по-лесна за разграничаване. При неимуществените вреди разграничението между увреждането (или правонарушението) и вредите е от значение тогава, когато нематериалният интерес има даден физически носител.³⁴

1.2.1. Донякъде това е налице при телесните увреждания – защото източникът на увреждането се намира не в самия интерес на лицето, а в носителя³⁵ на този интерес. Така човешкото тяло представлява материален носител на редица производни нематериални интереси³⁶. Някои такива интереси са общи за

³² Цонева, С. Цит. съч., с. 280, както и Конов, Т. Основание на..., с. 63.

³³ Конов, Т. Основание на..., с. 70.

³⁴ Hakim, G. Le préjudice moral – Volume 204 Etude de droit de la responsabilité civile, DALLOZ, 2021, p. 150.

³⁵ Такива са всички случаи, в които източникът на неблагоприятните последици върху благомото е различен – например когато обектът е трето лице, както е случаят на увреждане на привързаността (смърт на близък).

³⁶ Тогава увреждането ще е неблагоприятното въздействие върху човешкото тяло, а вредите ще бъдат различните проявления на нарушения интерес, които възприемаме като критерии за определяне на обезщетението.

всеки един индивид, докато други са специфични³⁷. Така не се обезщетява самото нарушение на телесната цялост³⁸ на човек³⁹, което е първичен интерес на лицето, а се обезщетяват производните интереси⁴⁰. В този смисъл внимателен прочит ни подсказва, че това, което се обезщетява, не са наистина болката или страданието, които са чисто субективни понятия, а нарушеният интерес от промяна в нематериалната сфера на увредения, проявление на който е болката.⁴¹

1.2.2. Различен е въпросът при нарушаване на интереси, свързани с личността.⁴² Тук не се изисква установяване на конкретния интерес, който подлежи на обезщетение. Този интерес е идентичен за всички субекти в обществото. Например ясно е, че е налице интерес от добро име и не е необходимо да се установява, че лицето има такъв интерес.

Тъй като интересът е общ за всички, или поне за тези, които са еднакви по природа, то не е необходимо възприема-

³⁷ Например, за да се защити производен интерес от удоволствие от дадена активност, увреденият следва да установи, че е имал интерес от същата – често е изграл тенис и вече не може да го прави. Затова тези производни последици могат да варирам и именно същите подлежат на установяване.

³⁸ **Hakim, G.** *Le préjudice moral...* pp. 154 – 155.

³⁹ Първоначално в Англия е присъждано обезщетение за самото увреждане, например загуба на крайник, вместо последиците от това. По-късно това е било изоставено – вж. **Wilcox, V.** *A company's Right...* pp. 6 – 7, п. 1/6.

⁴⁰ Макар тези интереси да се предполагат у всеки човек, лицето може и да не изпитва болка, както и може да не страда поради една или друга причина. В този случай няма да му се откаже обезщетение, защото неговите други вторични интереси също са нарушени. По някакъв начин това лице не може да се върне обратно в състоянието си, в което е било преди увреждането. А това вече подлежи на обезщетение.

⁴¹ Именно поради погрешното разбиране на немуществените вреди страните се опитват по всякакъв начин да докажат колко много са страдали. Затова се призовават свидетели, които в повечето случаи дават преувеличени показания. По този начин се отклонява вниманието от релевантния въпрос – имало ли е промяна в нематериалната сфера на лице и дали тази промяна надхвърля определен праг, който я прави вредоносна.

⁴² **Hakim, G.** *Le préjudice moral...* p. 154.

не на увреждането от пострадалото лице, за да се приеме, че е налице вреда. Този интерес е възприет от обществото. В това се изразява чисто обективният характер на увреждането или на самата неумуществена вреда⁴³ сама по себе си. Затова пострадалото лице не се нуждае да докаже нищо друго освен самия факт на увреждане. А в това се заключава и обективизацията⁴⁴ на неумуществените вреди.

Ето защо, когато е налице увреждане на нематериален интерес, в случаите, когато самото благо няма физически носител, интересът е пряко засегнат. Косвено засегнат е неговият нематериален носител – личността. Тогава причинно-следствената връзка е обрната.⁴⁵ В единия случай увреждането на интереса е в резултата на накърняване на физическата цялост, а във втория случай увреждането на интереса (например доброто име) е причина за накърняване на моралната цялост на личността.

В тези случаи увреждането е условие и предмет на обезщетението, което обуславя третирането му като вреда само по себе си. Тогава увреждането наистина ще е определящо за характера на последиците само ако увреденият интерес няма материален носител и въздействието е пряко върху интереса. Така вредата ще е създаденото въздействие върху нематериалното благо, което ще приравни двете понятия.

Ето защо често се стига до заключение, че увреждането на неумуществения интерес представлява неумуществена вреда⁴⁶ или че то е определящо за характера на вредите като неумуществени. На тази плоскост все пак остава само въпросът за причинна връзка, тъй като увреденото благо може да

⁴³ До такава заключение се стига и в литературата при разглеждане на развитието на понятието за неумуществени вреди в сравнителноправен план. Тази нова форма на моралните вреди е по-обективна, деперсонализирана и се основава на простото нарушаване на права, откъсната от субективните преживявания – вж. **Цонева, С.** Цит. съч., с. 294.

⁴⁴ За процеса на обективизация вж. **Ставру, С.** Цит. съч., с. 20, 97 – 98 и **Цонева, С.** Цит. съч., с. 294.

⁴⁵ **Наkim, G.** Le préjudice moral... p. 150.

⁴⁶ Ibidem, pp. 148 – 149.

рефлектира и върху други последици, което е от значение за определяне на преките и косвените вреди⁴⁷.

1.2.3. При неумуществени вреди, произтичащи от накърняване на моралната или нематериалната неприкосновеност на лице, ще се отнася до ценностна преценка, тъй като се предполага определянето на *приемливо ниво на интензивност, над което увреждането става вредно*⁴⁸. От друга страна, определянето на обема на нематериалния интерес за отделното пострадало лице зависи от преценката на съда. А този обем варира при различните субекти, затова следва да бъде установен.

Ето защо обективно гадени нематериални интереси, които биват увредени, се предполагат и не се нуждаем от изричното им доказване. Но това, което следва да се установи, е обемът на засягане на тези интереси. А вредните последици при намаляване на неумущественото благо могат да се преценят само от гледна точка на критериите, които следва да се вземат предвид при определяне на обезщетението.

2. Проявление на посоченото при юридическите лица

2.1. Тъй като у нас преобладаващо не се прави посочената по-горе разлика, позоваването, че характерът на последиците определя и вида на вредите, е достатъчно за повечето да заключат, че при търговеца – юридическо лице тези последици винаги са насочени към имущественото му състояние.⁴⁹ Застъпниците на тази теза не могат да открият мотив за отхвърляне на възможността за неумуществени вреди при юридическите лица с идеална цел.⁵⁰

⁴⁷ Увреждането на неумуществен интерес би могло да е в причинна връзка с други неумуществени, но и имуществени последици.

⁴⁸ **Hakim, G.** Le préjudice moral... p. 149, където се цитира **Blanco, F.** La distinction du dommage et du préjudice, in *Droits privé et public de la responsabilité extraccontractuelle : étude comparée*, LexisNexis, 2017, p. 96.

⁴⁹ Това виждане определя благото само от гледна точка на това, заради което то се притежава. Подобно разбиране обаче не държи сметка, че за едно благо може да има множество интереси. Не се отчита и разликата между икономическите последици, произтичащи от накърняването на благото и накърненото благо само по себе си.

⁵⁰ Вж. напр. **Думов, Д.** Цит. съч., с. 121 – 122, **Цонева, С.** Цит. съч., с.

2.1.1. Но как се получава така, че засягането на едно благо при гаден вид юридически лица ще предизвика неимуществени вреди, ако поначало юридическите лица „не могат да страдат“, докато при други тази възможност бива изцяло изключена?

Това се дължи, от една страна, на липсата на разграничение между прякото и косвеното засягане на интереса, за който не е необходимо съзнание у пострадалия, а от друга – в твърде консервативно разглеждане на последиците. Че всичко се отразява върху имуществото на дружествата е безспорно, но от това не следва, че засягането на благо не предизвиква и неимуществени вреди. Всъщност имуществените последици са само странично⁵¹ проявление от засягането на интереса. Въпрос на причинна връзка е да установим кои такива последици са преки и кои косвени. Именно затова е редно да се направи разграничение, че **не е едно и също да бъдеш и да имаш**⁵².

2.2. Разбира се, мнозинството от елементи на същността на дружеството са призвани да оказват въздействие върху не-

---

293 – 294, както и в **Кривулева, Н.** Цит. съч., където се приема, че при този вид юридически лица възможността да се претендират такива вреди стои по-близо до тази на физическите лица, съответно увреждането не може да се оцени в пари и няма имуществено проявление; **Даскалов, В.** Имуществена отговорност на управителя за вреди, причинени на дружеството. С.: Сиела, 2020, с. 279.

⁵¹ По същия начин при засягане на имущественото благо може да настъпят странични последици от неимуществен характер. Последните може да не са значими, поради което и невинаги подлежат на обезщетение, а зависят от законово признатия интерес. Например при афектационна стойност на вещта. Останалите неудобства или опасения не се възприемат за неимуществена вреда, но законът може изрично да признае обезщетяването на такива – в този смисъл напр. т. 110 – 114 от Заключение на генералния адвокат М. Campos Sánchez-Bordona по дело C-300/21 и т. 78-81 от Заключение на генералния адвокат G. Pitruzzella по дело C-340/21.

⁵² „Имущественото е въпрос на притежание, докато нематериалното е въпрос на съществуване“ – **Brouillou, G.** Le préjudice moral des personnes morales ... р.25, където се цитира Philippe Stoffel-Munck, Le préjudice moral des personnes morales, in Mélanges en l'honneur de Philippe Le Tourneau, Dalloz, 2008, р. 967.

говия икономически живот – това е неговата „харизма“, която упражнява „притегателна сила“ върху останалия свят. Неизбежно оценката на увреждането ще носи „клеймото“ на това икономическо изражение⁵³.

Затова обезщетението за имуществени вреди компенсира преките вреди, нанесени на имуществото на юридическото лице, докато това за неимуществената вреда компенсира вредните изражения, нанесени на индивидуалността на юридическото лице.

„Оценката“ на вредата следва да е свързана и с последиците от вредоносното събитие, които може да бъдат икономически. Така толкова повече е засегнато нематериалното благо, колкото по-значими са те. Затова при оценяването се преплитат имущественият (патримониален) и нематериалният (екстрапатримониален) аспект. Без посоченото разграничение често това обърква юристите и води до заключение, че всъщност се обезщетяват само имуществени вреди, което е неправилно.

IV. ДОВОДИ, ИЗВЕДЕНИ В ПРАКТИКАТА НА ЕСПЧ И СЕС

1. Относно понятието „жертва“ по смисъла на чл. 34 от ЕКПЧ

Доколкото в Особеното мнение към Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гр.д. № 4762/2017 г. на ВКС, III ГО се застъпва тезата, че ЕСПЧ обвързва обезщетенията, които присъжда, с автономното понятие за „жертва“, следва да се направят следните разграничения.

На първо място, вярно е, че понятието „жертва“ по смисъла на чл. 34 от Конвенцията има автономно значение и следва да се тълкува независимо от концепциите на вътрешното право.⁵⁴ Това е лицето, пряко засегнато от действието или

⁵³ **Brouillou, G.** Le préjudice moral des personnes morales ... p.25, където се цитира Philippe Stoffel-Munck, Le préjudice moral des personnes morales, in Mélanges en l'honneur de Philippe Le Tourneau, Dalloz, 2008, p. 971, § 26.

⁵⁴ § 1 om Middelburg, Van Der Zee and Het Parool B.V. v. The Netherlands

бездействието, предмет на спора пред съда.⁵⁵ В някои случаи съдът допуска фигурата на „косвена“ жертва⁵⁶ като изключение от правилото, че самите акционери/съдружници не могат да претендират да са жертви от факта на нарушаване на правата на дружеството.⁵⁷

На второ място, в своята практика⁵⁸ ЕСПЧ е извел, че за целите на обезщетението по чл. 41 от Конвенцията жалбоподателят може да е „потърпевша страна“, без да е необходимо да бъде „жертва“ по смисъла на чл. 34. Следователно обезщетенията за неимуществени вреди в практиката на ЕСПЧ не са непременно обвързани с автономното понятие за „жертва“. Но по-важното е разпознаването на такива вреди сред юридическите лица.

2. Относно присъждането на справедливо обезщетение

Съгласно публикуваните практически указания⁵⁹ относно жалбите за справедливо обезщетение по чл. 41 от Конвенция-

---

(Решение), по жалба № 28202/95. Посочва се още, че Комисията, съответно Съдът, разглежда само личното положение на жалбоподателя, а не общия обхват на приложимите към тях закони.

⁵⁵ Също и § 23 от Решение по дело De Wilde, Ooms and Versyp („Vagrancy“) v. Belgium (чл. 50), по жалби № 2832/66; 2835/66; 2899/66.

⁵⁶ Вж. напр. §§ 62 – 65 от Решение от 24.10.1995 г. по дело Agrotexim and Others v. Greece, жалба № 14807/89.

⁵⁷ Това са например случаите, в които тези акционери вече не притежават контрол върху дружеството, например в процедура по ликвидация или несъстоятелност, поради което самото юридическо лице не може да действа – *Corporativna trgovska banka AD v. Bulgaria* по жалби № 46564/15 и 68140/16.

⁵⁸ В този смисъл напр. § 364 от Решение по делото Aktas v Turkey, от 24.04.2003 г. по жалба № 24351/94 и § 130 от Решение по делото Çakıcı v Turkey, от 08.07.1999 г., по жалба № 23657/97. Макар Съдът изрично да е посочил, че жалбоподателят не може да се определи като „жертва“, тъй като спрямо него не е нарушен чл. 3 от Конвенцията, то без съмнения същият е претърпял вреди и може да се смята за „потърпевша страна“ за целите на чл. 41. Съдът също така присъжда обезщетение и за роднини на жертвата, стига да бъде установено нарушение на Конвенцията.

⁵⁹ https://www.echr.coe.int/documents/pd_satisfaction_claims_eng.pdf

та (последно обновени⁶⁰ на 03.06.2022 г.) съдът може да присъди обезщетение, което смята за справедливо, предвид обстоятелствата. Последното не е непременно свързано с неумуществени вреди, а може да включва имуществени такива, както и разноски. А справедливо обезщетение може да се присъжда на косвени жертви, както и на юридически лица (т. 25).

Следователно съдът прави разграничение във вида на вредите и поначало не ги присъжда общо, макар и да има такава възможност – § 29 от Решение на ЕСПЧ (ГК) по делото *Comingersoll S.A.* срещу Португалия от 6.04.2000 г., по жалба № 35382/97.

В това отношение можем да заключим, че черпените аргументи от практиката на ЕСПЧ не са свързани толкова със задължението на националните съдилища да възприемат тази концепция, а с това, че наднационален съд е възприел възможността за обезщетение на неумуществени вреди в полза на юридическите лица. Това поставя въпрос дали не следва да се осъвремени практиката ни – Определение № 400 от 26.11.2013 г. по ч.зр.г. № 6155/2013 г. на ВКС, II ГО, **както и какви обстоятелства се възприемат като неумуществени вреди от този съд.**

Практиката⁶¹ на СЕС също дава основание да се съгласим, че такива вреди съществуват и следва да бъдат обезщетени.

3. В какво могат да се изразяват неумуществените вреди
Ключовият въпрос не е свързан с установяване на поняти-

⁶⁰ Обновената версия все още не е достъпна на български език. Плати впечатление, че в раздела за „неумуществени вреди“ съществуват вече 4 точки, докато преди изменението са съществували само 3. Но освен това и текстът в точките е обогатен, което означава, че тази тема търпи развитие и при ЕСПЧ.

⁶¹ В какъвто смисъл са например дело T-231/97 (*New Europe Consulting and Brown* с-щу Комисията); дело T-88/09 (*Idromacchine* и гр. срещу Комисията); дело T-479/14 (*Kendrion NV* срещу Европейския съюз); дело T-577/14 (*Gascogne Sack Deutschland GmbH* и *Gascogne* с-у Европейски съюз); дело T-384/11 (*Safa Nicu Serapan Co.* срещу Съвет на Европейския съюз); дело C-150/17 P и гр. За анализ на същите вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване на неумуществени вреди, причинени на юридически лица, публикувана в ел. издание Лекс.бг, достъпна онлайн <https://news.lex.bg/критерии-за-обезщетяване-на-неумущес/>

ето „жертва“, а с това дали ЕСПЧ и СЕС възприемат автономност на понятието за неумуществени вреди най-вече за целите на справедливото обезщетение.

От една страна, до такъв извод може да ни доведе самото обстоятелство, че концепцията за неумуществени вреди безспорно варира⁶² и има различни оттенъци в държавите членки. Следователно е нормално наднационалните съдилища да се стараят да възприемат независимо понятие за тези вреди⁶³, което да може да се приложи във всички разглеждани случаи.

От друга страна, СЕС вече е имал повод да посочи, че понятието за вреди, съответно нематериални вреди, може да има различно значение⁶⁴ в неговата съдебна практика⁶⁵, за разлика от националните съдилища – изрично в този смисъл т. т. 29 – 30, 44 и 46 от Решение 04.05.2023 г. по дело **C-300/21** на СЕС.^{66, 67} В практиката на СЕС липсва общо определение за по-

⁶² Цонева, С. Цит. съч. стр. 294; Генчев, И. Могат ли юридическите лица... с. 101 – 102, т. 4.5.

⁶³ В практически указания по чл. 41 ЕКПЧ не е дадена дефиниция на неумуществените вреди. Точка 10 дава пример със физическо или психическо страдание, а точка 11 посочва, че тези вреди по своето естество не подлежат на точно изчисление.

⁶⁴ От тази гледна точка е възможно да се приеме, че при нарушаване на правото на ЕС или на ЕКПЧ могат да се претендират неумуществени вреди от юридическо лице. В този смисъл ще се приеме конформно тълкуване за понятието неумуществени (нематериални) вреди. Вж. в подобен смисъл т. 47 от Решение от 06.06.2024 г. по дело C-547/22.

⁶⁵ В този смисъл например се приема, че съответният акт на Съюза не поставя в зависимост поправянето на неумуществените вреди от това те да са достигнали определен праг на значимост – т. 49 по дело C-300/21.

⁶⁶ В случая е тълкуван чл. 82 от Регламент 2016/679 (ЕС) – GDPR, който използва понятието „нематериални вреди“ (non-material damage). Съгласно даденото тълкуване понятието за вреда или неумуществена вреда има самостоятелно значение в правото на ЕС, когато съответен акт не препраща към вътрешното право на държавите членки.

⁶⁷ Същото решение е важно, тъй като дава отговор и на въпроса кои правила следва да се съобразят при определяне на обезщетение. **Според СЕС националните съдилища следва да приложат вътрешните правила на всяка държава членка относно обхвата на парично-**

нятието „вреди“, което да е приложимо по еднакъв начин във всички области, нито е посочен предпочитан тълкувателен способ – самостоятелен или чрез препращане към националните правни системи, съответно в зависимост от разглежданата област.⁶⁸

Ето защо е необходимо да разгледаме различните критерии, които обезщетяват тези съдилища, за да можем да отговорим дали понятието за неимуществени вреди е съвместимо с нашето право и как това може да ни помогне при търсене на отговор за поставения в тълкувателното дело въпрос.

3.1. Проследяването на практиката⁶⁹ на ЕСПЧ показва, че съдът прави разграничение между външното проявление на вредите (пряко въздействие), а именно как се е отразило нарушението във взаимоотношенията на юридическото лице с трети лица,⁷⁰ както и вътрешното проявление (косвено въз-

---

по обезщетение, като зачитат принципите на равностойност и ефективност – т. 53, 56 и 59.

Това решение е последвано и в други дела във връзка с чл. 82 от ОРЗД (GDPR). Това поставя тълкуването на нематериалните вреди в нова светлина. Оттогава са налице няколко произнасяния на съда, вкл. по дело С-340/21, касаещо казуса с изтичането на данни от НАП, обобщени в т. 58 от Решение от 25.01.2024 г., по дело С-687/21 на СЕС.

Във връзка с тези разбирания СЕС подчертава, че чл. 82 ОРЗД (GDPR) няма възпираща или наказателна функция, за разлика от чл. 83 и 84, поради което тежестта на нарушението на Регламента не може да повлияе върху размера на обезщетението, дори и в хипотезата на нематериални вреди – т. 85 – 86 от Решение от 21.12.2023 г. по дело С-667/21 на СЕС, както и т. 48 от Решение от 25.01.2024 г., по дело С-687/21 на СЕС. Тук обаче самият регламент определя наказателна функция чрез други механизми, поради което Съдът приема, че не може да се придава и на самото обезщетение възпираща функция. Това би довело до двойно наказание.

⁶⁸ Вж. т. 77 и бел. под линия № 33 от Заключение на генералния адвокат по дело С-340/21, като се препраща към заключението на генералния адвокат Campos.

⁶⁹ За подробен анализ вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване... т. 2.3., както и **Wilcox, V.** A company's Right... pp. 72, 76 – 79.

⁷⁰ Такова е съображението за фирмената репутация. ЕСПЧ обикновено разглежда този аспект при нарушаване на разумния срок за разглеждане на производствата. От това се поражда несигурност, ко-

действие), по-точно върху органите, които формират волята на това лице.⁷¹

Това разграничение се прави с констатацията, че израженията на тези вреди биха могли да са *в по-голяма или по-малка степен „обективни“ или „субективни“*. Съдът не дава обяснение какво точно разбира от това, поради което е дадено поле за размисъл в теорията.^{72,73}

От една страна, по-подходящо изглежда разграничението между отражението на увреждането спрямо третите лица, както и вътрешното проявление в юридическо лице и/или неговите членове/последователи, когато става въпрос за юридическо лице с идеална цел.

От друга страна, обективното измерение на неимуществ-

ято съществува извън самото юридическо лице, тъй като същата се възприема от трети лица. Много често ще се избегне влизането в правоотношения, докато траят съдебните производства.

⁷¹ Такива са несигурността при планиране на дейността; нарушение в управлението на фирмата; *на последно място, макар и в по-малка степен, безпокойството и неудобството, причинено на членовете на ръководството на дружеството*. Този аспект създава несигурност вътре в дружеството, тъй като съществува неяснота при взимане на решения. Юридическото лице ще бъде „превзето“ от мисълта за справяне със ситуацията, вместо да се фокусира върху преследваните от него цели, били те имуществени или неимуществени.

⁷² **Wilcox, V.** A company's Right... pp. 74-75, 82 п.п. 4/28-4/29; 4/40-4/42 и цитираните там автори. Според автора под „обективни“ основания съдът всъщност обезщетява трудно измерими имуществени вреди. Друго възможно обяснение е наличието на превантивна или наказателна функция на обезщетението. Това виждане е направено в светлината на обезщетения при нарушаване на разумния срок за разглеждане на делото. Следва да се отчита, че нарушаването на работно за достъп до съд също може да доведе до неимуществени вреди за дружеството – § 56 от Решение от 15.06.2017 г. по дело Centre for the development of analytical psychology v. the former Yugoslav republic of Macedonia, жалби № 29545/10 и 32961/10.

⁷³ Вж. и вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване... и цитираните там автори, където подходът е във връзка с обективизацията на неимуществените вреди (засягането на социалната част на моралния патримониум), докато субективните основания обхващат конкретна особеност на случая.

вените вреди може да се свързва именно със засягането на самия нематериален интерес, както бе посочено по-горе (раздел III, т. 1.2.2) при разграничението на увреждане и вредите. Субективното измерение се свързва с други особености и нематериални последици, които са в пряка причинна връзка с увреждането.

Същевременно направено изследване показва, че юридическите лица получават средно с 42 % по-високо обезщетение за неимуществени вреди спрямо физическите лица при равни други условия.⁷⁴ Това се обяснява с факта, че юридическите лица обикновено включват няколко физически лица като крайно засегнати носители на права.⁷⁵

Следователно известен приоритет се дава върху вътрешното засягане на юридическото лице.⁷⁶ Този нюанс се наблюдава и в практиката на СЕС,⁷⁷ където се застъпва, че установяването на нарушението чрез решение е достатъчно⁷⁸ за

⁷⁴ Altwicker-Hàmor, S., Altwicker, T., Peters A. Measuring Violations of Human Rights. An Empirical Analysis of Awards in Respect of Non-Pecuniary Damage under the European Convention on Human Rights. In: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht 76 (2016), p. 33, достъпно онлайн на <https://www.mpil.de/en/pub/research/areas/human-rights/just-satisfaction-art-41.cfm>

⁷⁵ Ibidem., p. 40.

⁷⁶ Вж. и § 40 от Решение от 15.03.2022 г. по дело ООО Мето v. Russia, жалба № 2840/10, като се препраща към § 94 от Решение от 15.05.2005 г. по дело Steel and Morris v. the United Kingdom, жалба № 68416/01 и § 22 Решение от 19.10.2011 г. по дело Uj v. Hungary, жалба № 23954/10, където се приема, че съществува легитимен интерес от защитата на търговския просперитет и жизнеспособността на дружеството **в полза на акционерите и служителите**, но също и за по-широкото икономическо благо. Този интерес се противопоставя на обществения интерес от открит дебат относно дадени търговски практики, за което следва да се държи преценка при всеки конкретен случай.

⁷⁷ Така например т. т. 128 – 129 и т. 135 от решение по дело T-479/14 (*Kendrion NV срещу Европейския съюз*) и т. т. 154 – 155 и 157 – 158 от решение по дело T-577/14 (*Gascogne Sack Deutschland GmbH и Gascogne с-у Европейски съюз*).

⁷⁸ ЕСПЧ в подобни случаи прави разлика дали съответното нарушение се отразява по негативен начин **на основната дейност** на самото дру-

поправяне на репутацията на дружеството.⁷⁹ А последната е външното проявление на нарушението.

Към измерението на въздействието от нарушението може да се включват и други нематериални активи като например работна среда, мотивация на служителите, управление на организацията⁸⁰ и други. Така например стресът⁸¹ и фрустрацията⁸², изпитани от служителите на дружеството, а също и безпокойство⁸³, емоционална нищета⁸⁴ на управленския екип също са взимани предвид от ЕСПЧ. Въобще, това са всички тези измерения, които влияят на процесите в едно юридическо лице и които го възпрепятстват да функционира нормално, както преди увреждането.

При юридическите лица с нестопанска цел ключова роля играе самата преследвана цел, за която е създадена организацията. Такива са например нарушаването на възможността да се практикува религията на гадена общност⁸⁵ или разпускането на политическа партия, което е било силно разочароващо за нейните основатели и членове.^{86,87} Следователно при-

---

жество или не (сравни § 115 от Решение от 20.09.2011 г. по дело *Shesti mai engineering OOD and Others v. Bulgaria*, жалба № 17854/04; и § 61 от Решение от 14.09.2009 г. (Справедливо обезщетение) по дело *Dacia S.R.L. v. Moldova*, жалба № 3052/04). В първия случай ще е налице основание за присъждане на справедливо обезщетение, докато във втория самата констатация на нарушението може да се окаже достатъчна.

⁷⁹ Макар че е доста вероятно това да се дължи на липсата на значителна практика по този въпрос в сравнение с практиката на ЕСПЧ.

⁸⁰ **Giaoui, F.** *Damage to Reputation...* p. 15.

⁸¹ В този смисъл § 62 от Решение по дело *Deservire S.R.L. v. Moldova*, от 06.10.2009 г., по жалба № 17328/04.

⁸² В този смисъл § 105 от Решение по дело *Meltex Ltd and Mesrop Movsesyan v. Armenia*, от 17.06.2008 г., по жалба № 32283/04.

⁸³ В този смисъл § 45 от Решение по дело *Alithia publishing company v. Cyprus* от 11.07.2002 г., по жалба № 53594/99.

⁸⁴ В този смисъл § 61 от Решение по дело *Dacia S.R.L. v. Moldova* (Справедливо обезщетение), от 24.02.2009 г. по жалба № 3052/04.

⁸⁵ § 205 от Решение по делото *Ehovah's witnesses of Moscow and others v. Russia*, от 10.06.2010 г. по жалба № 302/02.

⁸⁶ § 57 от Решение по делото *Freedom and democracy party (ÖZDEP) v. Turkey*, от 08.12.1999 г. по жалба № 23885/94.

⁸⁷ Вж. обаче Решение от 21.11.2017 г. по дело *Društvo za varstvo Upnikov*

оритет отново се поставя върху вътрешното засягане на юридическото лице.

Практиката на СЕС прави известно разграничение. Например в т. 74 Решението на общия съд от 08.11.2011 г. по дело T-88/09 (*Idrotaschine и др. срещу Комисията*) се сочи, че липсват твърдения, че *е налице връзка между претендираната сума и стойността на инвестициите, направени от дружеството за създаване на доброто му име и реноме*. Това ни дава основание да заключим, че съдът би взел предвид сторените усилия⁸⁸ за съз-

---

vs. Slovenia, жалба № 66433/13. ЕСПЧ разглежда случай, в който специално създадено дружество, чиято цел е да защити интересите на 1484 кредитори, които са прехвърлили вземанията си към него, претендира вреди от забавено производство. Жалбоподателят твърди, че защитава интересите на всеки от кредиторите, които ще получат част от съответното обезщетение при спечелване на делото. Съдът, в § 61, отчита, че самото дружество действа като отделен субект, със свои собствени права и задължение в отношенията си с трети лица, както и в съдебните производства. Поради това съдът не може да разгледа жалбоподателя като съвкупност на индивидуални интереси на неговите членове. Самото естество на съществуването му като отделна юридическа личност означава, че интересите, претендирани в гражданското и последвалото го производство за обезщетение са били възприети, а и решени от националните съдилища като негови собствени интереси. С оглед на това съдът смята, че сдружението жалбоподател не е могло да очаква легитимно едни и същи интереси да бъдат взети предвид два пъти – веднъж като негови собствени интереси и веднъж като интереси на неговите членове. Като приема, че присъденото от националния съд обезщетение за неимуществени вреди е разумно, съдът смята, че за жалбоподателя е отпаднало качеството „жертва“, поради което делото е прекратено като недопустимо (§ 62 – 63).

Нашето право не познава фигурата на дружество, специално създадено за водене на колективен иск. Но преследваната от него цел изглежда нестопанска, или поне не може безспорно да се определи като търговска. Този случай е по-скоро изключение, тъй като обикновено юридическите лица с нестопанска цел преследват по-трайни и по-важни за самото общество цели.

⁸⁸ Брандът (търговската марка) също се нуждае от определени действия и инвестиции по време на съществуването си. Такива са например създаването на марката, разпространението ѝ, подновяването ѝ, модернизацията ѝ и прочие. Поддържането ѝ също изисква определени

даване на доброто име на юридическото лице преди увреждането, които са се превърнали в напразни.

ЕСС изглежда и по-консервативен при отчитане на интересите на ръководителите и служителите на дружество – т. 117 от Решение на Общия съд от 01.02.2017 г. по дело T-479/14 (*Kendrion NV срещу Европейския съюз*). Все пак в т. 128 от това Решение отново е възприето положението на несигурност, което се е отразило на процеса на взимане на решения и на управлението на дружеството.

3.2. В заключение практиката на европейските съдилища отчита вътрешното и външното проявление на накърнения неимуществен интерес, за да оцени в какъв обем е нарушен той. Всички тези последици не могат да бъдат заличени и поправени само с възстановяване на имуществения патримониум на лицето и това не може да го постави в същото положение, в каквото се е намирало преди увреждането. Няма пречка такъв подход да се възприеме и у нас. Всеки нематериален интерес заслужава защита, която може да му даде гражданската отговорност.⁸⁹

V. ДОПЪЛНИТЕЛНИ СЪОБРАЖЕНИЯ

действия и стратегии.

⁸⁹ Освен посоченото следва да се отчита и практика на ЕСПЧ при дела за клевета срещу журналист. **За да не е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията, следва да се извърши разумна преценка за пропорционалност между присъденото обезщетение и накърняването на репутацията.** Няма предварителни критерии, но обобщение на критериите е направено в § 53 от Решение от 16.11.2020 г. по дело *Tolmachev v. Russia*, жалба № 42182/11. Така в някои случаи ЕСПЧ приема, че засилен контрол за нейната пропорционалност на присъдената сума може да бъде предизвикан от величината ѝ в абсолютно число или в сравнение с присъдените суми по други дела за клевета. В други случаи Съдът е използвал референтна сума, за да постави в перспектива решението, постановено по конкретно дело за клевета, като например месечния доход на жалбоподателя, средния доход в определена професионална област или присъдени обезщетения на националните съдилища в други видове производства.

1. По въпроса имуществени ли са вредите, претърпени от юридическите лица

1.1. Няма спор, че що се отнася до юридическите лица, независимо какво приемаме, увреждането на интересите трудно може да се изразява само в чисти неимуществени вреди. Често ще са налице освен нематериалните елементи и такива, които са по-скоро от имуществено естество, но трудни за оценяване, бидейки *опростен заместител на икономическа вреда, чиято материалност би била трудна за схващане*.⁹⁰

Така например невинаги можем да установим, че спадът на продажбите или отливът на клиенти се дължи пряко на накърнената репутация на дружеството, тъй като за този резултат може да бъдат налице множество други причини. Още повече че обикновено ще сме изправени пред пропуснати ползи,⁹¹ което прави още по-трудно доказването им, при така въведените с ТР № 3/2012 г. на ОСГТК и ТР № 3/2021 г. на ОСГТК доказателствен стандарт за сигурност.

1.2. Поради горната причина, както и поради това, че неимуществените вреди се определят и като такива, които не могат да се изчислят или са трудни за остойностяване, се оспорва концепцията за тях при юридическите лица. Съвсем естествено се открива аргумент в разпоредбата на чл. 162 ГПК.

Съгласно тази разпоредба, когато искът е установен в своето основание, но няма достатъчно данни за неговия размер, съдът може да определи този размер по своя преценка или да вземе заключението на вещо лице.

⁹⁰ Така **Giaoui, F.** *Damage to Reputation: A Comparative Analysis of Pecuniary Compensation for Non-Pecuniary Harm*, 46 *Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev.* 1 (2023), p. 15, достъпна онлайн: <https://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol46/iss1/1>, където се цитира **Ledouble, D.** *L'évaluation du préjudice moral: va-t-on sortir du 'doigt mouillé'?*, *Ledouble: Publ'ns* (Feb. 8, 2013).

⁹¹ Такова опасение е изразено в: **Байрактарова, Ц.** *Управление и представителство на капиталово търговско дружество*. – *Търговско право*, бр. 4/2014, с. 107, достъпна и онлайн: <https://www.challengingthelaw.com/targovsko-pravo/upravlenie-kapitalovi-drujestva/> и **Кунчев, К.** *Цит. съч.*, с. 462. Вж. коментар на тезата и в: **Генчев, И.** *Могат ли юридическите лица...* с. 97 – 98.

Напълно логично се задава въпросът – защо е нужно да прибегваме до по-сложни конструкции, след като практически можем да използваме посочената разпоредба. В свое предходно становище по тълкувателно дело 3/2021 г. на ОСГТК на ВКС Висшият адвокатски съвет също застъпваше тезата за приложението на чл. 162 ГПК,⁹² вкл. по отношение на претърпениите от юридическите лица вреди.

1.3. Тук е моментът да се посочи, че установяване на принципа за приложение за чл. 162 ГПК рискува да застраши правната сигурност. Това е така, тъй като разпоредбата дава възможност на съда да определи изцяло размера на иска по свое усмотрение, което превръща вредите в чисто субективна концепция. Такава преценка не подлежи на по-особена мотивация и не се привързва с практиката по подобни случаи. А необвързаността на всеки състав с този признак създава несигурност и непредвидимост в отношенията между страните.

Критерият за справедливост, от друга страна, е обективен.⁹³ Макар отново да се отнася до форма на вътрешно убеждение на съда, справедливостта задължава решаващия състав да съобрази различни обективни фактори и по този начин неговата преценка би подлежала на контрол.

1.3.1. Именно такива съображения са провокирали Пленума на ВС, за да издаде Постановление № 4/1968 г., с което е обявено, че понятието за справедливост не е абстрактно. Ето защо не следва да се ограничаваме до чл. 162 ГПК, за да обосновем достатъчна защита за неимуществените интереси на юридическите лица.

1.3.2. Подобно разбиране имплицитно е прието и в Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гр.г. № 3901/2018 г. на ВКС, IV ГО, къ-

⁹² Вж. Становище на ВАгС по тълкувателно дело № 3/2021 г., изх. № 398/13.04.2022 г., т.2.4.3., с. 20 – 21.

⁹³ За разграничение между съдържанието на разпоредбите на чл. 52 ЗЗД и чл. 162 ГПК, според което справедливостта следва да се отчита като *обективно разбиране*, дадено за цялото общество, докато чл. 162 ГПК като методика за определяне на размера на основателен иск възлага това в лична (субективна) преценка на съда вж. **Ставру, С.** Цит. съч., с. 19 – 20.

гето се разглеждат различни критерии за определяне на обезщетение за неимуществени вреди при юридическите лица. Правилно съставът на съда не е възприел тази група съдебни решения, в това число и на СЕС, в които просто се посочва, че обезщетението се определя по справедливост, без да се обосновават съобразените критерии.⁹⁴

1.4. Разпоредбата на 162 ГПК може все пак да се приложи по отношение на установяване на имуществените неблагоприятни последици, които да се преценят като степен на засягане от противоправния акт. Това обстоятелство, както се изясни по-горе, може да се прецени при обезщетението по справедливост по чл. 52 ЗЗД.

1.5. При търговските марки също стои въпросът дали не са налице само имуществени вреди, които са трудно оценими. Значимостта на марката все пак може да се установи например чрез проучване. Така извадка от потребители може да посочва каква е готовността им да платят за марков продукт в сравнение с еквивалентен продукт (или такъв с „по-ниска“ марка) и по този начин да се направи оценка на стойността на марката.⁹⁵

Макар търговската марка да има имуществена стойност, тази стойност е само временна и би имала значение, ако тър-

---

⁹⁴ За коментар на това решение вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване...

⁹⁵ Вж. за примери в тази насока **Giaoui, F.** *Damage to Reputation...* р. 23. Особен интерес е примерът с придобиване от „Нестле“ на групата „Роулти Макинтош“ за 2,55 милиарда британски лири, въпреки че пазарният им дял е едва 1,43 милиарда британски лири. Целта на сделката е била придобиване на известни марки като „Ким кам“, които имат изключителен потенциал за развитие. Този потенциал на практика е оценен на 1,12 милиарда британски лири. Въпреки това такъв потенциал очевидно не присъства никъде като счетоводен баланс или актив на дружеството. Същият е трудно измерим. Този пример обаче ни подсказва, че накърнената репутация не може да се поправи, тъй като евентуалните имуществени вреди няма как да отразяват потенциалното развитие на марката. Дори и да получи обезщетение за тях, то няма да се върне в предишното положение, каквато всъщност е целта на обезвредата при имуществените вреди.

говската марка е предмет на проектирана продажба. Тогава бихме били изправени пред определени пропуснати ползи. Но ако марката не променя притежателя си и е привързана към него, например, когато носи името на самия търговец, тогава тя се свързва с определени нематериални интереси, които следва да бъдат защитени.

Например дадена марка може да е известна сред определена класа в обществото и да се свързва с определено положение. Нерегламентираното разпространение на стоки с тази марка на по-ниска цена сред друга класа в обществото нарушава екслузивитета на марката. По този начин нейният обем е нарушен, тъй като всеки може да притежава стоки с тази марка и тя губи своя отличителна черта. Това може и да не е непременно свързано с генериране на загуби,⁹⁶ но нарушава обема на свързания с нея нематериален интерес. Ето защо и в този случай може да се отнася до неимуществени вреди.

2. Концепцията за наказателна отговорност на юридическите лица

На следващо място следва да се отгаде значение на потенциалната наказателна отговорност на юридическите лица. През последните десетилетия⁹⁷ все повече законодателства от континенталната правна система, а и в общото право⁹⁸ започнаха да възприемат идеята за (корпоративна⁹⁹) наказателна отговор-

⁹⁶ В такъв смисъл напр. **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица... с. 98 – 99.

⁹⁷ Вж. **Патон, В.** Неримският произход на фразата *societas delinquere* *pop potest*, ел. списание *Ius Romanum*, бр. 1/2023, с. 413 – 415, достъпно онлайн на https://iusromanum.info/wp-content/uploads/2023/10/IusR_2023_1_DELICTA.pdf, където се разглежда една от причините наказателната отговорност при юридическите лица да се въведе много по-късно в континенталната правна система.

⁹⁸ В Англия юридическите лица започнали да носят наказателна отговорност за виновно поведение в лицето на свои ръководни служители, които представляват тяхното „второ аз“ (*alter ego*). За развитието на тази концепция в Англия вж. **Гургинов, А.** Наказателноотговорни лица. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995, с. 173 – 176.

⁹⁹ Вж. също и **Петров, П.** Корпоративна наказателна отговорност, онлайн издание „Грамада“, достъпно онлайн на <https://gramada.org/kop->

ност на юридическите лица. Както идеята за обезщетяване на неимуществените вреди е била необходима с оглед на индустриализацията, така и по същата тази причина е започнато да се търси наказателна отговорност на юридическите лица.¹⁰⁰

Вторично право на ЕС също предвижда наказателна отговорност за юридическите лица – чл. 6 от Директива 2008/99/ЕО и чл. 10 от Директива 2013/40/ЕС.

Това развитие на правото ни дава основание да приемем, че съвсем скоро такава наказателна отговорност за юридическите лица ще е част от обективното ни право.¹⁰¹

Именно основанието за такава отговорност е от значение за разглеждания от нас въпрос. Виждането на закона¹⁰², когато се допуска така наказателна отговорност, е, че щом юридическите лица ще постигат целите си чрез персоналния си субстрат, то те трябва да носят отговорност и за вредните последици, причинени от същия този персонален субстрат. А ако не се придаде вина на самото юридическо лице от дейността на определени физически лица, то би се отрекло и съществуването на юридическото лице като самостоятелен субект.¹⁰³ Същевременно волята на юридическите лица не зависи от съдбата на физическото лице.

Следователно реалното съществуване на юридическото лице е основание за налагането на наказателна отговорност.¹⁰⁴

поративна-наказателна-отговорност

¹⁰⁰ Вж. **Гургинов, А.** Цит. съч., с. 173, 177.

¹⁰¹ Въпросът дали само физическите лица могат да са наказателно отговорни се очаква да достигне и до Конституционния съд, след като Министерски съвет е приел решение за одобряване на такова искане – <https://www.gov.bg/bg/prestsentar/zasedaniya-na-ms/dneven-red-na-zasedanie-na-ministerskiya-savet-na-12-06-2024-g>

¹⁰² **Wilcox, V.** A company's Right... pp. 146 – 147, п. 7/3 и цитираните там автори.

¹⁰³ **Гургинов, А.** Цит. съч. с. 186 – 187. *Органът на юридическото лице съществува като неразделна част от юридическото единство и не зависи от конкретната съдба на физическите лица, които са формирали и изразили волята на юридическото лице в един или друг момент. Затова и обратно – волята на юридическото лице е винаги една и съща, т.е. точно определена воля на един и същи правен субект без оглед на това, дали идва от едни и същи физически лица.*

¹⁰⁴ **Гургинов, А.** Цит. съч. с. 199, както и **Петров, П.** Цит. съч.

Ако можем да приемем, че едно юридическо лице съществува достатъчно реално, за да бъде извършител на престъпления, то защо да не можем да приемем, че то е толкова реално и за да понесе неимуществени вреди.¹⁰⁵ Ето защо чувството за симетрия налага да се признае възможността на тези лица да бъдат обезщетени за неимуществени вреди.

Тъй като волята на юридическите лица е различна от тази на отделните индивиди, които образуват персоналия му субстрат, то самото юридическо лице може да претърпи самостоятелни вреди, когато се въздейства върху формирането на тази воля.

Така например в общото право има и случаи, в които за ангажиране на гаранционно-обезпечителната отговорност е необходима определена форма на вината от страна на възложителя, за разлика от неговия служител или представител. Вместо тези случаи да се изключат от приложение, когато възложителят е юридическо лице, съдът има възможност да приравни действията или знанието на дадено физическо лице като такова на самото юридическо лице.¹⁰⁶ Затова смущението на онези лица, които образуват „контролиращия разум“ на юридическото лице, може да се третира като вътрешно проявление на неимуществени вреди, които подлежат на обезщетение.

В този смисъл както за ангажираното на отговорността е необходимо определено състояние на ума от лицата, които участват във вземането на управленски решения, така и реципрочно тяхното състояние ще е от значение за изпитаните стрес и неудобства, които пречат на нормалното вземане на решения и планиране на дейността. След като състоянието на ума на юридическото лице е от значение при ангажирането му на отговорност, то не може това състояние да е без значение, когато юридическото лице е оцетено.

3. Липса на друга възможност за установяване на увреждането

Нуждата от признаване на възможността юридическите лица да получат обезщетение за неимуществени вреди намира

¹⁰⁵ Brouillou, G. Le préjudice moral des personnes morales... 44 – 45

¹⁰⁶ Wilcox, V. A company's Right... pp. 148 – 149, n. 7/4.

основание и в липсата на друга правна възможност за установяване на увреждането. Законът не е предвидил специален иск за установяване на факт, което прави иска недопустим – чл. 124, ал. 4, изр. 2 ГПК. Затова и понякога се завеждат дела за символични суми.

Не съществува и специален иск за преустановяване на нарушението. Доколкото Регламент 2016/679 (ЕС) – ОРЗД (GDPR) не намира приложени при юридическите лица, същите не могат директно да се позоват пред администратор на „правото да бъдеш забравен“ по смисъла на чл. 17. Ето защо за защита на интересите е необходимо съдебно решение.¹⁰⁷

VI. ИЗВОДИ

От изложеното по-горе можем да заключим, че проблемът дали юридическите лица могат да претърпят неимуществени вреди, не е свързан със законодателна концепция предвид наличието на общата клауза по чл. 45 ЗЗД. Затова можем да дадем отговор на зададения тълкувателен въпрос, а именно:

Юридическите лица са материалноправно легитимирани да претендират обезщетение за неимуществени вреди.

---

¹⁰⁷ На по-голямо основание, понякога такава е необходимо за установяване на неистинския характер на информацията и при физическите лица – т. т. 68, 72 – 73 от Решение по дело C-460/20 (TU. RE срещу Google LLC).

СТАНОВИЩЕ ПО ТЪЛКУВАТЕЛНО ДЕЛО № 1/2023 Г. НА ОСНГТК НА ВКС И ВАС I И II КОЛЕГИЯ

Александър Кашъмов¹

УВАЖАЕМИ ВЪРХОВНИ КАСАЦИОННИ И ВЪРХОВНИ АД-
МИНИСТРАТИВНИ СЪДИИ,

В съответствие с предоставената ми възможност, представям от името на [фондация „Програма Достъп до информация“](#) (ФПДИ) становище по горното тълкувателно дело за приемане на съвместно тълкувателно постановление от Общото събрание на съдиите от Наказателната, Гражданската и Търговската колегия на Върховния касационен съд (ВКС) и Първа и Втора колегия на Върховния административен съд (ВАС) по следния процесуалноправен въпрос:

Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?

Становището е подкрепено и от „Асоциацията на европейските журналисти – България“.

Моля да отчетете следните съображения:

I. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

1.1. Класическото разбиране по въпроса

В продължение на десетилетия в правната доктрина и съдебната практика в България се приема, че юридическите лица не са легитимирани да претендират неимуществени вреди от непозволено увреждане. Основните мотиви за това са

¹ Адвокат от Софийската адвокатска колегия, изпълнителен директор на Фондация „Програма Достъп до информация“.

свързани с естеството на института на неимуществените вреди. Както показва и синонимното им определяне в правните системи като „морални“ вреди, те се отнасят до субекти, които имат психика, морал, тоест – до човешка личност. В този смисъл този вид вреди са ограничени до последната, тоест до физическите лица. Като неимуществени вреди се приемат претърпени болки, страдания (продължаваща болка), негативни преживявания, притеснения.

1.2. Противоречие в практиката на Върховния касационен съд

През последните години в практиката на Върховния касационен съд бяха постановени няколко решения, с които в отделни случаи бе признато правото на юридически лица да получат обезщетение за причинени неимуществени вреди. Основен предмет в тези производства са искания на юридически лица – както такива с нестопанска цел, така и търговски дружества, за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди вследствие на непозволено увреждане. Предметът на търсената защита е свързан с доброто име на юридическото лице.

1.3. Доминиращото през годините разбиране в практиката

Класическото становище е застъпено в Решение № 47 от 10.09.2010 г. по т.д. № 625/2008 г. на ВКС, Второ търговско отделение. Изложени са следните съображения:

„В тази вр. следва да бъде споделено като основано на закона разбирането на Р., че увреждане доброто име на търговеца има всякога само конкретни имуществени измерения, поради което не подлежи на обезщетяване по правилото на чл. 52 ЗЗД...

Вярно е, че според действащото право с нормата на чл. 52 ЗЗД законодателят е създал правно задължение за обезвреда на неимуществените вреди при всички състави на непозволено увреждане, но не посочвайки изрично конкретно правните субекти, имащи право на обезщетяване за същите, то явно възприето е правилото – да бъдат определяни според вида на вредата, т.е. от вида на засегнатото благо.

Следователно при съобразяване на така сочения критерий се налага правен извод, че неумуществени вреди са причинени, когато увреждането е засегнало психическата сфера на пострадалия като трайно и продължително състояние, а това житейски и правно според настоящия съдебен състав е въобще неприложимо към ЮЛ, дори и да е търговец. “

В заключение, неумуществените (морални) вреди се свързват със засягането на психическата сфера, поради което са неотносими към юридическите лица, които не притежават душа, тоест психика (старогръцки *psyche* – душа).

1.4. Променено разбиране в по-нови решения на ВКС

В някои решения на ВКС от последните години се приема, че е налице основание за промяна в становището, че характерът на неумуществените вреди ги определя като изразяващи се в телесни и емоционални болки и страдания и предполагащи съществуваща сетивност за възприемането им – сетивност, каквато юридическите лица не притежават. В тази посока са изложени няколко съображения:

а. В практиката на Европейския съд по правата на човека се признават вреди от неумуществен характер, настъпили за юридически лица, при нарушения на чл. 6 (право на справедлив процес), чл. 9 (право на свобода на изповядване на религията), чл. 13 (право на ефективна защита на основните права) и чл. 14 (защита от дискриминация при упражняване на основни права) от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ)².

б. Наличие на отделни законови разпоредби след 2000 г., които предвиждат изрично право на юридическите лица да претендират обезщетение за причинени им неумуществени вреди.

в. Наличие на отделни решения на Съда на Европейския съюз, с които е признато право на юридически лица на обезщетение за неумуществени вреди.

² Конвенция за защита правата на човека и основните свободи, подписана, ратифицирана, обнародвана и в сила за Република България, официално известна с по-краткото си название Европейска конвенция за правата на човека.

Мотиви в тази посока са изложени в Решение № 274 от 18.03.2019 г. по гражданско дело 5120/2017 г. на ВКС, Четвърто гражданско отделение, Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гражданско дело № 4762/2017 г. на ВКС, Трето гражданско отделение, Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гражданско дело № 3901/2018 г. на ВКС, Четвърто гражданско отделение, и Решение № 29 от 10.03.2020 г. по гражданско дело № 1690/ 2019 г. на ВКС, Четвърто гражданско отделение.

1.5. Особено мнение в по-новата практика

Следва да се отбележи особеното мнение на съдия Геника Михайлова в едно от цитираните решения³. В детайлно изложение тя посочва:

„Юридическите лица нямат физическо здраве и психика. Те не търпят болки и страдания и не изпитват чувства. За тях е неприсъщо и да са отмъстителни. Законът им признава самостоятелна правосубектност, преследвайки различни цели: да осъществяват, относително самостоятелно, държавната власт в съответната сфера на обществени отношения (държавните органи и държавните учреждения), да участват самостоятелно в гражданския оборот за постигане на икономическа цел (търговските дружества и кооперациите), да постигнат определена нестопанска цел в обществена или в частна полза (сдруженията и фондациите), да провеждат конкретно вероизповедание независимо от българската държава (Българската православна църква и другите религиозни институции), да сформират и изразяват политическата воля на българските граждани чрез избори или по други демократични начини (политическите партии и движения). Целите изясняват и самостоятелната правосубектност на юридическото лице...“.

1.6. Формулиране на проблема

Според съставите на ВКС, постановили посочените решения, както и определения, застъпващи същата теза в пе-

³ Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гр. д № 4762/2017 г. на ВКС, Трето гражданско отделение.

риода 2019 – 2022 г., от приетите след 2000 г. разпоредби в няколко закона – Закон за отговорността на държавата и общините за вреди, Закон за съдебната власт, Търговски закон, Закон за марките и географските означения, Закон за авторското право и сродните му права, Закон за защита от дискриминация, очертаващи конкретни хипотези на допустими претенции за обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридически лица, следва извод за общо разрешение за възможността юридическите лица да претендират неимуществени вреди. Така например в две от цитираните решения се приема, че:

„Принципното разрешение за възможността неимуществени вреди да бъдат търпени от юридически лица е намерило отражение и в българското законодателство след 2000-та година“.⁴

Интересно е, че от констатациите за конкретни разпоредби, въвеждащи право на претендиране на неимуществени вреди от юридически лица, е изведен извод за общ принцип, според който тези вреди могат да се претендират във всеки един случай. Не е разгледана обратната възможност – че конкретната уредба от законодателя на конкретни хипотези свидетелства, че юридическите лица са легитимирани да претендират обезщетение за неимуществени вреди само по изключение, прецизно формулирано от законодателя.

1.7. Твърде широк обхват на въпроса за тълкуване

Следва да се отбележи, че поставеният за тълкуване въпрос е твърде общо формулиран. Юридическите лица са различни категории – юридически лица с нестопанска цел, част от които са например регистрираните по Закона за изповеданията търговци, държавни институции. Признаването на право на обезщетяване за неимуществени вреди на всяка една от тях без очертаване на хипотези, на едро, съдържа рискове, опасност от неясноти, противоречия и дисбаланс

⁴ Вж. Решение № 29 от 10.03.2020 г. по гражданско дело № 1690/2019 г. на ВКС, Четвърто гражданско отделение и Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гражданско дело № 4762/2017 г. на ВКС, Трето гражданско отделение.

на права. Така например признаването на право на търговски дружества – собственост на държавата или с капитал, изцяло собственост на частноправни субекти, да претендират обезщетение за неимуществени вреди от други частни лица не е същото като признаване на правото на изповедания или правото, насочено срещу държавата.

II. ДИСКУСИЯ ВЪВ ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

Бе отправена покана от ВКС и ВАС към Висшия адвокатски съвет да представи становище по тълкувателното дело. Проект на такова бе представен и обсъден в заседание на Висшия адвокатски съвет на 20 юни 2024 г. На обсъждането бяха застъпени две противоположни становища.

2.1. Становище, според което юридическите лица не са легитимираны за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди

Според едното становище самата формулировка на въпроса е твърде обща и води до опасност от неяснота. Подчертано е, че „изначално юридическото лице е продукт на мисловна дейност, то е продукт на човека. То е нещо, различно от човека и като това е така, някак е много повърхностно да приемем, че то, сравнено с физическото лице, също така може да търпи неимуществени вреди. Неимуществената вреда е нещо, свързано с морал, с психика, със субективно отношение, с претърпяване на някакви неудобства, емоции, преценка и т. н.“.

Допълнено е още, че „българската практика по присъждане на неимуществените вреди е коренно различна от всичко това, което се случва в другите държави, където има и една нормална предвидимост и присъждане на неимуществени вреди не може да стане причина за това ти да фалираш или примерно юридическо лице да фалира“.

Също така е подчертано, че въпросът е прекалено генерален, за да може изобщо да бъде предмет на тълкувателно дело, защото е фундаментален, това засяга основни положения на правото. Юридическите лица са „фикция, създадена през XIX век. Това, което също знаем и е абсолютно споделе-

но във всички правни системи, независимо дали допускат или не допускат неимуществени вреди за юридическите лица, е, че юридическо лице не може да страда, то няма психика, не може да има негативни чувства и отразяване“. Оттук следва, че „неимуществени вреди за юридическо лице могат да се допуснат само чрез нова фикция“. Фикции могат да се създават само със закон. „Фикция да се създаде от съд, е някакъв абсурд и е в разрез със самото понятие за върховенство на закона и правораздаването... Ще отворим ли вратата юридическите лица да съдят медиите и журналистите в годината, в която се прие Актът за свободата на медиите на ниво Европейски съюз и Директивата против злоупотребата с делтата шамари..., която ние ще трябва... да въведем? Това би било абсурдно...“⁵

2.2. Становище, според което юридическите лица са легитимирани за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди

Други изказвания подкрепиха проекта на становище: „... След като ние функционираме волята на физическото лице, защо да не функционираме и обратното? Това е, че т. нар. персонален субстрат във физическото лице може да претърпява болки и страдания. Защото в България, като кажеш за имуществени вреди нещо – да, това са претърпените болки и страдания, което е твърде, твърде ограничително. И в този случай би следвало да може този персонален субстрат, членовете, управителните органи на юридическо лице – и това колегата го е казал тук, също чрез тях всъщност да функционираме, как да кажа, и увреждането и неимуществените вреди за юридическо лице“.⁶

Предложеното становище, чийто автор не бе поканен или не се яви да бъде изслушан в посоченото заседание, бе прието от Висшия адвокатски съвет с 8 на 6 гласа. Според това ста-

⁵ Вж. Приложение 1 – протокол-извлечение от заседание на Висшия адвокатски съвет от 20.06.2024 г.

⁶ Вж. Приложение 1 – протокол-извлечение от заседание на Висшия адвокатски съвет от 20.06.2024 г.

новице юридическите лица имат материалноправна легитимация да претендират неимуществени вреди.

III. ЮРИДИЧЕСКИТЕ ЛИЦА СА ФИКЦИЯ

Юридическите лица представляват *фикция*, създадена в правните системи пред XIX век. Необходимостта сдружения, дружества, предприятия да бъдат признати за субекти на правото е налице от столетия, а някои я виждат още в Древния Рим. При фикцията несъществуващ факт се приема за съществуващ.

Наличието на правната фигура *фикция* в случая означава, че една въображаема, виртуална реалност като юридическото лице придобива правосубектност.

След като чрез обезщетението за претърпени неимуществените вреди се обезщетяват болки, страдания, негативни психически преживявания, то признаването на легитимация за юридическите лица да претендират такова също е фикция. Юридическите лица нямат психика, за да почувстват тези психически преживявания и моралната съдба на унижението, следователно претърпяването на такива вреди от тях е отново фикция.

IV. МОЖЕ ЛИ ФИКЦИЯ ДА СЕ СЪЗДАДЕ ОТ ПРАВОРАЗДАВАТЕЛЕН ОРГАН?

След като признаването на легитимация за юридическите лица да претендират неимуществени вреди може да стане само чрез въвеждането на фикция. След като предмет на настоящото тълкувателно дело е отговорът на този въпрос, то даването на положителен отговор би означавало да бъде въведена фикция с решение на орган на съдебната власт – Общото събрание на съдиите от Наказателната, Гражданската и Търговската колегия на Върховния касационен съд и Първа и Втора колегия на Върховния административен съд.

Правораздавателните органи са обвързани в дейността си от принципите на правото на справедлив процес – чл. 6 от

ЕКПЧ. Те трябва да са независими и безпристрастни. Създаването на фикции не представлява част от правораздавателната дейност. Фикции и презумпции могат да се въвеждат само по законодателен път. Това е така, тъй като те водят до разместване на доказателствената тежест, а правото на справедлив процес се основава на равенство на средствата (*equality of arms*).

Въвеждането на фикции в правото става по законодателен път. Така например древната фикция – правото на заченатия на наследяване е уредено в чл. 2, ал. 1, буква „а“ от Закона за наследството.

След като на органите на правораздаването не е предоставено правомощието да създават нормативна уредба, а само да я тълкуват, то още по-малко те имат правомощието да създават правна реалност от нищото. Защото създаването на фикции е една дейност не просто по регулиране на съществуващи обществени отношения, но въвеждането в правната действителност на субстанции, които не съществуват във физическия свят.

V. НЕИМУЩЕСТВЕНИТЕ ВРЕДИ ЗА ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА В ПРАКТИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

В практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) се признават вреди от неимуществен характер, настъпили за юридически лица при нарушения на чл. 6 (право на справедлив процес), чл. 9 (право на свобода на изповядване на религията), чл. 13 (право на ефективна защита на основните права) и чл. 14 (защита от дискриминация при упражняване на основни права) от Европейската конвенция за правата на човека.

Всъщност тази практика е доста ограничена, очертана в конкретни хипотези, и категорично не може да доведе до извод за генерално право на юридическите лица да претендират обезщетение за неимуществени вреди за всякакво накърняване на права и законни интереси. Така например липсва каквато и да е практика юридическите лица да са легитимирани да претендират обезщетение за неимуществени вреди за нару-

шения на чл. 2 (право на живот), чл. 3 (право на неподлагане на нечовешко, жестоко и унижително отношение), чл. 4 (право на неизвършване на принудителен труд), чл. 5 (право на свобода и сигурност, законност при задържането – *habeas corpus*), чл. 10 (свобода на изразяване), чл. 12 (право на сключване на брак). Те не са легитимирани и за голяма част от хипотезите по чл. 8 (право на зачитане на личен и семеен живот, неприкосновеност на кореспонденцията).

От изложеното се налага изводът, че са изключени и тясно определени случаите, в които в практиката на ЕСПЧ са присъждани обезщетения за неимуществени вреди от нарушаване на основни права. Действително сред тях са случаите на забавено правосъдие, накърняване на правото на свобода на вероизповеданието. Но това не променя положението, че не е извеждан общ принцип, че юридическите лица са напълно приравнени на физически лица в легитимацията си да претендират неимуществени вреди за увреждане.

VI. НЕИМУЩЕСТВЕНИТЕ ВРЕДИ ЗА ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА И СВОБОДАТА НА СЛОВOTO⁷

Една от често срещаните хипотези за претендиране на обезщетение за неимуществени вреди е в случаите на оплакване от критични публикации. И в новата практика на ВКС, с която се признава легитимация на юридически лица за претенции за неимуществени вреди, те са свързани с оплаквания от накърняване на доброто име на юридическото лице.

Наличието на подобни искове и опасността, която може да възникне за свободата на словото, е важно обстоятелство, което следва да бъде отчитано, когато се дава отговор на поставения по тълкувателното дело въпрос.

6.1. Защита от явно неоснователни искове срещу журналисти, медици, граждански организации и активисти (*SLAPP дела, дела шамари*)

⁷ Служим си с терминологията, обозначаваща защитеното благо като „свобода на словото“, употребявана в нашето право поне от 1996 г. насам, за да обозначи правата по чл. 39 – 41 от Конституцията.

Правото на Европейския съюз (ЕС) предвиди специална защита на лицата, ангажирани в публично участие, срещу явно неоснователни иски или съдебни производства, с които се злоупотребява. Събитията в различни държави – членки на ЕС, свързани с иски на корпорации, държавни институции и други, обосноваха необходимостта от законодателно решение на нивото на правото на ЕС.

През април 2024 г. бе обнародвана в Официалния вестник на Европейския съюз Директива (ЕС) 2024/1069 на Европейския парламент и на Съвета от 11 април 2024 година относно защитата на лицата, ангажирани в публично участие, срещу явно неоснователни иски или съдебни производства, с които се злоупотребява („стратегически съдебни производства, насочени срещу публично участие“). Тази директива е приета, с цел да се осигури механизъм за защита срещу нарастващите заплахи за свободата на словото, осъществени чрез такива иски.

Директивата следва да бъде въведена в националното законодателство в двугодишен срок. В Министерството на правосъдието е създадена работна група за изготвянето на изменения и допълнения в Гражданскопроцесуалния кодекс, с цел въвеждането ѝ.

6.2. Иски при злоупотреба с право на юридически лица в България (SLAPP дела, дела шамари)

През последните години в България се появи тенденция търговски дружества да завеждат дела срещу разследващи журналисти и медици за критични публикации. Такива са исковете на „Лев инс“ АД срещу „Медияпул“ ООД за 1 000 000 лв.,⁸ на АЕЦ „Козлогуй“ ЕАД срещу Наталия Станчева за 500 000 лв.,⁹ на „Еврохолд“ ЕООД срещу „Бивол“ ООД за 50 000 лв. като частичен иск от 1 000 000 лв.,¹⁰ на „Евролаб 2011“ ООД срещу Ни-

⁸ Вж. гражданско дело № 20231100100454/2023 г. на Софийски градски съд, I-17 състав. Производството е висящо по въззивна жалба пред Софийския апелативен съд.

⁹ Вж. гражданско дело № 20231400100348/2023 г. на Окръжен съд – Враца. Производството е прекратено след оттегляне на иска през 2024 г.

¹⁰ Вж. гражданско дело № 20211100111719/2021 г. на Софийски градски

колай Марченко (журналист от „Бивол“)¹¹, на „Варнфарма М“ ООД и „Фармнет“ ЕАД, заедно с други двама ищци – Веселин Марешки и Веска Марешка, срещу Валя Ахчиева,¹² на „Български индустриален инженеринг и мениджмънт“ АД и П. Манджукوف срещу Мария Черешева за по 25 001 лв. за всеки ищец,¹³ и още други.

Следва да се отбележи, че посочените искове са заведени при налачието на категорична доскоро практика, че юридическите лица не са легитимирани да предявяват искове за неимуществени вреди от увреждане на доброто си име. Опити за пробив в тази практика се констатирали и при юридически лица, свързани със структури на изпълнителната власт и местното самоуправление например общини, търговски дружества с капитал, собственост на държавата.

Може само да предположим каква вълна от искове за обезщетение за неимуществени вреди от публикации биха били предявени от големи фирми спрямо критични медии и журналисти, ако бъде даден положителен отговор на въпроса по тълкувателното дело.

6.3. Възможен обхват на опасността от искове за неимуществени вреди от юридически лица при злоупотреба с право (SLAPP *искове*)

Според информацията от Националния статистически институт общият брой на нефинансовите предприятия в страната през 2023 г. е 448 481.¹⁴ Индикация за броя на регистрира-

---

съд, I-27 състав. Производството е прекратено след споразумяване на страните.

¹¹ Вж. гражданско дело № 20231110111091/2023 г. на Софийски районен съд, 33 състав. Делото е висящо.

¹² Вж. гражданско дело № 33112/2018 г. на Софийски районен съд, 90-ти състав. Делото е приключило след Определение № 60579 от 06.07.2021 г. по гражданско дело № 383/2021 г. на ВКС, Трето гражданско отделение, с което не е допуснато касационно обжалване по касационната жалба на двете фирми.

¹³ Вж. гражданско дело № 8743/2018 г. на Софийски градски съд, ГО I-21. Производството е прекратено след споразумяване на страните.

¹⁴ Данните са към 30.11.2023 г. Публично достъпни са на интернет

ните юридически лица се съдържат и в данните за обработени от Агенцията по вписванията 408 611 подадени през 2023 г. заявления за обявяване на годишни финансови отчети и декларации за липса на дейност.¹⁵ Към тях следва да се добавят близо 600 юридически лица – публични институции, каквито представляват министерствата, общините и поредица други административни структури. Тоест броят на евентуални желаещи да предявят искове за обезщетение за неимуществени вреди от публикации би се увеличил съществено, още повече че част от търговските дружества са икономически по-стабилни от редица други правни субекти, а юридически лица като Министерския съвет, министерства, изпълнителни агенции, общини работят със средства на гражданите данъкоплатци.

6.4. Приложими принципи относно защитата на свободата на словото, заложили в Конституцията

Принципите за гарантиране на свободата на словото са изведени още през 1996 г. от Конституционния съд.¹⁶ Според диспозитива на това решение:

„I. Разпоредбите на чл. 39, 40 и 41 от Конституцията на Република България утвърждават като основни права на личността правото свободно да се изразява и разпространява мнение и правото да се търси, получава и разпространява информация...

II. В своята съвкупност посочените три разпоредби защитават различни аспекти на правото свободно да се изразява и разпространява мнение и на правото да се търси, получава и разпространява информация. Трите разпоредби се намират в систематична и функционална връзка...

III. Отделните права, предоставени от разпоредбите на чл. 39 – 41 от Конституцията, задължават държавата да се въздържа от намеса при тяхното упражняване.

адрес: <https://www.nsi.bg/bg/content/8212/брой-на-пегнрпнятяма>

¹⁵ Доклад за дейността на Агенцията по вписванията за 2023 г., стр. 31, публикуван на интернет адрес: <https://www.registryagency.bg/bg/zagenciyata/godishni-dokladi/>

¹⁶ Решение № 7 от 4 юни 1996 г. по к.г. № 1/1996 г. на Конституционния съд.

Ограничаването на тези права е допустимо с цел охраната на други, също конституционно защитими права и интереси, и може да става единствено на основанията, предвидени в Конституцията. Не се допуска ограничаването им със закон на други извън посочените в Конституцията основания.

При налагането на тези ограничения органите на законодателната, изпълнителната и съдебната власт са длъжни да държат сметка за високата обществена значимост на правото да се изразява мнение, на свободата на средствата за масова информация и на правото на информация, поради което ограниченията (изключенията), на които тези права могат да бъдат подлагани, се прилагат ограничително и само за да осигурят защита на конкуриращ интерес“.

Освен това Конституционният съд припомня положение, изведено в практиката на Европейския съд по правата на човека, съгласно което:

„Свободата на словото представлява един от фундаменталните принципи, върху които се гради всяко демократично общество, и е едно от основните условия за неговия напредък и за развитието на всеки човек. Тя важи не само за „информация“ или „идеи“, които намират благоприятен прием или не се смятат за обидни, или са приемани с безразличие, но също така и за тези, които обиждат, шокират или смушават държавата или която и да е друга част от населението. Такива са изискванията на плурализма, толерантността и търпимостта, без които едно „демократично общество“ не би могло да се нарече такава“.¹⁷

6.5. Приложими принципи относно защитата на свободата на словото, изведени в практиката на ЕСПЧ

Според практиката на ЕСПЧ ограничение на свободата на словото може да бъде наложено, включително чрез присъждане на обезщетение за причинени вреди от публикации, само при

¹⁷ Пак там. Практиката на ЕСПЧ може да се проследи от решението по делото Хендисайд срещу Обединено кралство през множество други решения.

спазване на тройния тест по чл. 10, пар. 2 от ЕКПЧ, а именно, когато това е:

а. Предвидено в закон.

б. С цел защитата на предвидените и изброени изчерпателно в тази разпоредба легитимни интереси.

в. При спазването на изискването за „необходимост в демократичното общество“.

Трите елемента следва да бъдат налични кумулативно.

В практиката на институциите от Страсбург по отношение на първия от посочените критерии се приема, че това ограничение да е „предвидено в закон“ означава съответната правна норма да бъде прецизно формулирана по начин, по който да е достъпна, качествено да е изразен смисълът ѝ и да е предвидима за лицата, които се очаква да се съобразяват с нея.

По отношение на втория критерий се приема, че изброяването в Конвенцията е изчерпателно и ограниченията следва да се прилагат стеснително, единствено за целта на защитата на съответния легитимен интерес, и при спазване на изискването за пропорционалност на намесата спрямо целта.

Критерият за „необходимост в демократичното общество“ се разбира в практиката на ЕСПЧ като изискващ „относителност и достатъчност“ на намесата и „належаща обществена необходимост“ от намесата, което предполага задължителна преценка за наличието на „надделяващ обществен интерес“¹⁸ от ограничението, съпоставено с ценността на свободата на словото в дадения случай.

6.6. Приложение на посочените принципи в случай на признаване легитимацията на юридически лица да бъдат обезщетявани за причинени неимуществени вреди от публикации

В случай на признаване на общо основание на легитимацията на юридическите лица да бъдат обезщетявани за причинени

¹⁸ В националното право понятието се употребява например в Закона за достъп до обществена информация, срв. чл. 13, чл. 17, чл. 31, ал. 5, чл. 37, ал. 2, § 1 ДР, т. 5 и 6.

им неимуществени вреди от публикации, следва да бъдат отчетени няколко очаквани последици. От една страна, това означава изключително голям брой правни субекти, много от които разполагат със значителни средства, а някои – със средства с източник публичните бюджети, да могат да завеждат и водят иски срещу участници в обществения дебат, чиито публични позиции те не харесват или пък не желаят да бъдат коментирани техните действия, бездействия и обществени отговорности.

Положителен отговор на въпроса относно легитимацията за предявяване на иски за неимуществени вреди от юридически лица без предварително очертаване на хипотези за тяхната допустимост, прецизно формулиране на аспекти на фикцията за увреждане на доброто име на правната конструкция „юридическо лице“ би довела до неясен и непредвидим закон, който винаги би бил в нарушение на изискванията на чл. 10 от Европейската конвенция за правата на човека.

С оглед предстоящото въвеждане на посочената директива на ЕС срещу SLAPP делата, подобен непредвидим национален закон, формулиран в рамките на тълкувателна дейност на върховните съдилища, а не от законодателя, би бил и в пряко противоречие с правото на Европейския съюз.

Остава неясно как ще бъдат разграничавани исковите за имуществени вреди от увредено добро име на юридическо лице, каквито до момента се приема, че са относимото средство за защита, и исковите за неимуществени вреди от същото действие чрез същото средство от същия правен субект спрямо същото юридическо лице. В съдебната практика липсват такива разграничение и формулирани критерии, по които да се прокарга. Общият положителен отговор на поставения въпрос в тази ситуация би означавал да се застопори по определен начин кормилото и да се скочи от колата, която се движи в посока пропастта, с очакването, че някой следващ ще го насочи подходящо и навреме, за да избегне опасността.

Що се отнася до целта на защитата, следва да бъде отбелязано, че защитата на „правата на другите“ е действи-

телно признат легитимен интерес измежду изброените в чл. 10, пар. 2 от ЕКПЧ. В практиката на ЕСПЧ обаче фокусът е върху баланса между свободата на словото и защитата на „личния живот“ (*private life*). В тази насока е налице детайлно очертаване на гължимия подход при засягане на личната сфера на хората, тоест на физическите лица.¹⁹ Тези стъпки за извършване на баланс между конкуриращите се права обаче не се разпростира до юридическите лица и техните права и интереси.

Нещо повече, ако направим съпоставка с правото на ЕС, ще установим, че в последното понятието „личен живот“ и защита на „личните данни“ е стриктно сведено само до физическите, но не и до юридическите лица. В това отношение приетият Общ регламент за защита на данните постигна по-голяма яснота от отменената Директива 95/46/ЕО, като защитата на личните данни изрично е сведена само до физическите лица, като съображение за по-голямата точност бе и свързаното със защитата на свободата на словото.

6.7. Заключение относно приложимостта на принципите относно защитата на свободата на словото и поставения за тълкуване въпрос

От изложеното следва изводът, че едно генерално признаване на легитимацията на юридическите лица да получават обезщетение за причинени им с публикации неимуществени вреди, е най-малкото изключително проблематично. То би довело до опасност от дисбаланс, противоречива практика, силен превес към икономически по-силните субекти спрямо по-слабите, но критични и информиращи гражданите и обществото като цяло.

Следва да се отбележи и че не е ясно какъв би бил стандартът на доказване, доколкото в случаите на неимуществени вреди на физически лица се доказват техните преживявания. В случаите на юридически лица възниква сериозен риск, че би се въвела не просто фикция, че те могат да търпят морални

¹⁹ Вж. делото „Фон Хановер срещу Германия“.

вреди, но и че такива са доказани, без да са представени съществени или почти никакви доказателства. Това е така, тъй като неяснотата относно естеството на тези вреди би се отразила и в неяснота спрямо предмета на доказване.

На последно, но не и по значение, място, следва да се отбележи, че горните доводи са относими само към проблемите, които възникват за свободата на словото от даване на положителен отговор на поставения за тълкуване въпрос. За всяка една от множеството други хипотези на засягане на други основни права вероятно биха възникнали подобни съображения, които не са в обхвата на настоящото становище, но следва да бъдат отчетени при постановяването на тълкувателно решение.

VII. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предвид изложеното, моля Общото събрание на съдиите от Наказателната, Гражданската и Търговската колегия на Върховния касационен съд и Първа и Втора колегия на Върховния административен съд да приеме, че:

*По пътя на тълкуването **не може** да бъде даден положителен отговор на въпроса, притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт. Конкретните хипотези на евентуално присъждане на обезщетение за юридически лица за претърпени неимуществени вреди следва да бъдат идентифицирани и уредени по законодателен път след изпълнение на задълженията за извършване на анализ на въздействието, предварително публикуване на формулирани текстове от проект за нормативен акт и провеждане на дължимото обществено обсъждане.*

Алтернативно, ако Общото събрание на съдиите от Наказателната, Гражданската и Търговската колегия на Върховния касационен съд и Първа и Втора колегия на Върховния административен съд е склонно да даде положителен отговор на поставения за тълкуване въпрос, моля да бъдат прецизно идентифицирани и формулирани срещани в практика-

та хипотези, до които да се ограничава този положителен отговор, като:

Не се допуска в никакъв случай обща материалноправна легитимация за търговски дружества и юридически лица – органи на публичната власт, да получават присъдено обезщетение за немуществени вреди от публикации.

СТАНОВИЩЕ ПО ТЪЛКУВАТЕЛНО ДЕЛО № 1/2023 Г. НА ОСНГТК НА ВКС И ВАС I И II КОЛЕГИЯ

Ангел Калайджиев¹

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА ВЪРХОВНИ СЪДИИ,

С разпореждане от 22.04.2024 г. по тълкувателно дело № 1/2023 г. на Общото събрание на съдиите от Наказателна, Гражданска и Търговска колегия (ОСНГТ) на Върховния касационен съд (ВКС) и Първа и Втора колегия на Върховния административен съд (ВАС), на председателя на Върховния касационен съд и председателя на Върховния административен ми е дадена възможност да представя становище по въпроса, предмет на тълкувателното дело.

1. Образувано е тълкувателно дело № 1/2023 г. на Общото събрание на съдиите от ОСНГТ на ВКС и Първа и Втора колегия на ВАС за приемане на съвместно тълкувателно постановление по следния въпрос:

Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?

2. Тълкувателното дело е образувано поради наличието на противоречие в практиката на ВКС и ВАС по този въпрос.

В една група съдебни актове съставите на ВКС и ВАС са приели, че присъждането на обезщетение за неимуществени вреди на юридическо лице е лишено от основание. Съображенията в подкрепа на това разбиране са главно две. Първото от

¹ Професор в Юридическия факултет на Софийския университет „Свети Климент Охридски“, доктор на юридическите науки.

тях е, че юридическите лица нямали собствена психическа дейност и преживявания, а неимуществените вреди представлявали физически и психически болки, страдания и неудобства. Вторият аргумент е, че претърпените от юридическото лица неимуществени вреди се отразявали в неговото имущество (например накърняване на доброто име, авторитета и т.н.), имали паричен еквивалент, поради което били имуществени по същността си.

В друга група съдебни актове на ВКС и ВАС е възприето разбирането, че юридическите лица могат да понесат неимуществени вреди и съответно – да претендират обезщетение за тях. Законът не ограничавал в чл. 45 и 62 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД) кръга на лицата, които могат да претендират вреди, включително неимуществени вреди. Конкретни правни норми също изрично позволявали присъждане на обезщетение за неимуществени вреди на юридически лица – чл. 4 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ), чл. 631а от Търговския закон (ТЗ), чл. 60а от Закона за съдебната власт (ЗСВ). Общият характер на законовите правила за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди и липсата на каквито и да е ограничения относно видовете юридически лица по този въпрос означавал, че юридическите лица можели да търпят неимуществени вреди и да търсят обезщетение за тях, независимо от техния вид – търговци, юридически лица с нестопанска цел, религиозни институции и др.

3. По мое мнение второто виждане трябва да бъде предпочетено по следните съображения.

3.1. Законът допуска с обща норма обезщетяване на неимуществените вреди в случай на деликт, като овластява съда да определя обезщетението за тях по справедливост – чл. 52 от ЗЗД. В закона няма обаче дефиниция нито на термина „вреда“, нито на термина „неимуществена вреда“. В литературата са известни различни становища по тези въпроси.²

² Вж. **Бъров, Б.** Гражданска отговорност за вреди, причинени при автомобилни злополуки. С., 1970, с. 76. Така и **Големинов, Ч.** Отговор-

По мое мнение *вредите* по същността си представляват *последници от засягане на субективни права (права на свободно развитие на личността, права върху телесния и духовния интегритет, право на чест, право на име, право на фирма, право на личен живот, право на изображение, права върху обекти на т.нар. интелектуална собственост и др.³), защитени от правото блага и фактически отношения, които не са предмет на субективни права (репутация, know-how, производствен опит, клиентела, мрежа от доставчици и т.н.)*.

Неимуществените вреди са *вид вреди*, като особеното при тях е, че те не са оценени в пари. За определяне на неимуществените вреди меродавен е въпросът не дали *засегнатите блага са неимуществени*, а дали *последниците от засягането им са оценени в пари*, т.е. критерият за делене на вредите на имуществени и неимуществени не е видът на блага, които се засягат, а оценимостта на вредите в пари. Наистина *засягането на неимуществени права и блага води до неимуществени вреди. Неимуществени вреди може да бъдат и неоценените в пари последници от засягането на имуществени блага*. От друга страна, *последниците от засягането на неимуществените блага може да бъдат имуществени*.

Неимущественият характер на вредите е причина обезщетяването им да не е насочено към тяхното поправяне на вредите, тъй като те са непоправими, а по-скоро към *възпиране на потенциалните извършители*, т.е. то има *стимулираща или превантивна функция*.⁴

ност за непозволено увреждане. С., 1999, с. 21. Вж. също **Цонева, С.** Обезщетение за вреди при договорна отговорност, С: Нов български университет, 2021, с. 284. Вж. също **Антонов, Д.** Непозволено увреждане. С., 1965, с. 53, и **Христов, В.** Лични права според българското гражданско право. С., 1994, с. 134.

³ Неимуществените вреди не настъпват само при засягане на конституционните права на гражданите, дори и да се възприеме тезата, че само физическите лица могат да претърпят такива вреди, както твърди **Аврамова, Р.** в материала „Признаването на право на обезщетение за неимуществени вреди на юридическите лица е равносилно на цензура“, <https://news.lex.bg> от 10.07.2024 г.

⁴ Вж. **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица да търпят неимуществ-

Обезщетяването на неимуществените вреди разкрива известни трудности. Повечето от тях са неосезаеми и не подлежат на непосредствено сетивно възприемане. Обезщетяването на неимуществените вреди разкрива трудности поради невъзможността за парична оценка на накърнените блага. Налице са и затруднения във връзка с доказването.

Не всички неоценими в пари последици от засягането на права, защитени от правото блага и фактически отношения следва да бъдат обезщетявани. Доколкото критерият за обезщетяване на неимуществените вреди е справедливостта, следва да се приеме, че само онези неимуществени вреди, които се характеризират с по-дълбока интензивност и продължителност, следва да се обезщетяват.

3.2. Юридическите лица, независимо от техния вид, следва да са титуляри на вземане за обезщетяване на неимуществени вреди с оглед на следните съображения.

3.2.1. Аргументът, че юридическите лица нямат собствена психическа дейност, поради което не можели да търпят неблагоприятни психически преживявания, не е неоспорим. Действително юридическите лица нямат собствена психическа дейност и не могат да изпитват болки и страдания. Независимо коя от теориите за същността на юридическите лица ще бъде възприета и независимо от техния вид, те не съществуват физически.⁵ Юридическите лица нямат свои психически преживявания и воля. За да бъдат пълноправни участници в оборота обаче, законът предвижда, че те *изявяват воля* чрез членовете на органите си, които са физически лица. Макар че юридическите лица нямат психическа дейност, законът *фингира*, че *волята на юридическите лица може да бъде опорочена на същите основания, както при физическите лица – в случаите на грешка, измама и заплашване* (чл. 28 – 30 ЗЗД). Юридическите лица *носят гражданска отговорност за*

вени вреди и подлежат ли те на обезщетяване. – Търговско право, 2023, № 2, 81 – 104.

⁵ Вж. **Ганев, В.** Учебник по обща теория на правото. Том II. С., 1944, с. 413 – 697.

вредите, които са нанесли на третите лица. И ако относно деликтната им отговорност законът не изисква вина (чл. 49 ЗЗД), не е така при договорната отговорност, при която няма никаква разлика във формите на вината в сравнение с физическите лица – чл. 81, ал. 1 ЗЗД. Юридическите лица носят и административно-наказателна отговорност съгласно чл. 83, ал. 1 от Закона за административните нарушения и наказания. Така че възможността за търсене на обезщетение за неимуществени вреди на юридическите лица може да се обоснове, като се фингира с неимуществените вреди на персоналния субстрат на техните органи (както се фингираат и тяхната воля и отговорност).

3.2.2. Аргументът, че неимуществените вреди на юридическите лица по същество били имуществени, защото могли да се остойностяват, също подлежи на критика. Засягането на нематериални активи, което представлява неимуществена вреда, невинаги може да се осчетоводява и остойностява, т.е. тази вреда не може да се разглежда като имуществена. Това положение важи както при репутацията, така и при други нематериални блага. Съгласно т.3.2 от (национален) Счетоводен стандарт № 38 Нематериални активи *вътрешно създадената репутация* не се признава и отчита като нематериален актив, тъй като не е установим ресурс, който предприятието може да контролира и чиято стойност може надеждно да се оцени, въпреки че могат да се очакват икономически изгоди. Нещо повече, *вътрешно създадени търговски марки, наименования, издателски права, клиентски бази и други подобни също не се признават и отчитат като нематериални активи, а разходите по тези вътрешно създадени търговски марки, наименования, издателски права, клиентски бази и други подобни не могат да бъдат разграничени от стойността на бизнеса като цяло* – т. 3.4 от Счетоводен стандарт № 38 Нематериални активи. Подобни са разпоредбите и на Международен счетоводен стандарт 38 Нематериални активи – вж. § 9 и сл. Неблагоприятните последици от засягането на нематериални блага обаче са настъпили и няма причина да не бъдат обезщетение.

3.3. Възможността юридическите лица, независимо от техния вид, да търпят неимуществени вреди и да търсят обезщетение за тях може да бъде подкрепена и с друг довод. Неимуществените вреди са широк кръг неоценими в пари неблагоприятни последици от засягане на предмета на субективни права извън емоциите, които няма причина да не бъдат обезщетявани. Юридическите лица са титуляри на нематериални блага, чието засягане *въобще не може да се осчетоводява*, и при засягането на такива блага не може да се търси обезщетение за претърпени имуществени вреди. Затова в литературата се приема, че са налице неимуществени вреди при засягане не само на емоционалния живот, но и на „*достойнството*“ на засегнатото лице, като неимуществените вреди се разделят на субективни и обективни.⁶ Така загубата или рискът от загуба на последователи, или загубата на възможност за постигане на идеалната цел на юридическото лице с нестопанска цел е неблагоприятна последица от засягане на блага и фактически отношения, които следва да бъдат защитени от закона, но не се осчетоводява. Аналогично е положението при засягане на добротата на юридическото лице, както и последиците от несигурността в планирането и вземането на решения, разцеплението в управлението на дружеството, безпокойството и неудобството, причинени на членовете на управленския екип.

3.4. Вън от това, обезщетяването на неимуществените вреди на юридическите лица *съответства изцяло на превантивната функция на гражданската отговорност* като институт на облигационното право.

3.5. По тези причини законодателят не само че не забранява на юридическите лица да се присъжда обезщетения за неимуществени вреди (ЗЗД не ограничава правото на обезщетяване за претърпените неимуществени вреди само до физическите лица), но напротив, изрично урежда такава възможност – вж. чл. 4 от ЗОДОВ, чл. 631а ТЗ, чл. 57а, ал.1 от Закона за

⁶ Цонева, С. Цит. съч., с. 284 – 285.

промишления дизайн, чл. 76а от Закона за марките и географските означения, чл. 19, ал. 1, т. 3 от Закона за защита на търговската тайна. Тези правни норми, които уреждат вземане на юридическите лица за обезщетение за неимуществени вреди при нарушаване на отделни права и защитени от правото блага, са израз на общ принцип.

3.6. Обезщетения за неимуществени вреди на юридически лица се присъждат и в практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и Съда на Европейския съюз (СЕС)⁷ – вж. Решение от 8 ноември 2011 г. по дело Т-88/2009, Решение по делото Freedom and democracy Party v. Turkey и Решение от 06.04.2000 г., Comingersoll S.A. v. Portugal, ЕCHR на ЕСПЧ. Разбира се, тези решения са поставени по отделни случаи и липсва общо решение, което да допуска обезщетяване на юридическите лица за претърпените от тях неимуществени вреди, но те отразяват разбиране, което е израз на тенденция в мисленето на съдиите от тези органи.

4. Предвид изложеното, смятам, че отговорът на поставения въпрос е:

Юридическите лица притежават материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт.

⁷ Вж. **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица да търпят неимуществени вреди и подлежат ли те на обезщетяване. – Търговско право, 2023, № 2, 81 – 104.

СТАНОВИЩЕ ПО ТЪЛКУВАТЕЛНО ДЕЛО № 1/2023 Г. НА ОСНГК НА ВКС И ВАС I И II КОЛЕГИЯ

Боряна Мусева¹

УВАЖАЕМА Г-ЖО ЗАХАРОВА, УВАЖАЕМИ Г-Н ЧОЛАКОВ,

Представям на вашето внимание становище във връзка с тълкувателно дело № 1/2023 на ОСНГК на ВКС и I и II колегия на ВАС относно приемане на тълкувателно постановление по въпроса:

Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?

За изходна позиция приемам, че юридическите лица са самостоятелни правни субекти, различни от лицата, които ги учредяват, участват в тях, контролират и управляват. Те може да бъдат страна по облигационни договорни отношения самостоятелно, както като носители на права, така и на задължения. По същия начин те участват в гражданския оборот и като страни по извъндоговорни облигационни отношения, в това число във връзка с непозволено увреждане. По повод тяхната деликтоспособност се прилага чл. 49 във вр. с чл. 53 от ЗЗД, който въвежда правилото, че възложителят на работата отговаря безвиновно (стриктно) и солидарно с прекия причинител на непозволеното увреждане.² Деликтоспособността на юридическото лице е налице дори и когато не е установено

¹ Доцент в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, доктор по право.

² Вж. ППВС № 7/1959 г., ППВС № 7 от 29.12.1958 г., решение № 503 от 21.7.2010 г. по гр.д. № 1069/2009 г. на III г.о. на ВКС, решение № 308 от 27.7.2010 г. по гр.д. № 1292/2009г. на IV г.о. на ВКС.

кой конкретно е извършителят измежду лицата, на които е възложена работата.³ По мое мнение логиката на чл. 49 ЗЗД не е свързана толкова с начина на формиране на волята на юридическите лица, колкото с общия принцип „комуто ползите, нему и тежестите“, проведен и в чл. 50 ЗЗД по повод отговорността за вреди от вещ.⁴

От изложеното е видно, че юридическите лица участват като всеки един друг субект в гражданския оборот, когато отговарят за вреди, причинени от непозволено увреждане. В този ред на мисли е логично, че юридическите лица следва да бъдат третирани равнопоставено и когато са титуляри на права, произтичащи от непозволено увреждане. Позитивно-равно в ЗЗД не съществува изрична правна уредба, от която да се направи извод, че правоспособността на юридическите лица е ограничена, нито от гледна точка на нарушаването на определен вид права (напр. такива, свързани с личността), нито от гледна точка на вида на претърпяната вреда (имущественна или неимущественна).

До обратния извод, че присъждане на неимуществени вреди е възможно само в полза на физически лица, се стига чрез практиката на ВКС във връзка със стария ЗЗД, пренесена и при прилагането на новия ЗЗД.⁵ Видно от предмета на настоящото тълкувателно дело, така направените интерпретации преди повече от 100 години при съвсем различни обществени отношения изглеждат проблематични. В същото време в действителността позитивно право се откриват разрешения, които предвиждат възможност юридически лица да бъдат обезщетявани за неимуществени вреди (напр. по чл. 1 във вр. с чл. 4 от ЗОДОВ или по отношение на деликти в сферата на интелектуалната собственост по чл. 95, ал. от ЗАПСП и по чл. 118, ал. 1 от ЗМГО).⁶

³ Вж. ППВС № 7/1959 г.

⁴ В този смисъл Решение № 226 от 7.12.2016 г. по гр. г. № 1298/2016 г., Г.К., IV г.о. на ВКС.

⁵ Вж. Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гр. г. 4762/2017, Г.К., III г.о. на ВКС.

⁶ Вж. подробна референция в Решение № 274/2017 г. от 18.03.2019 г. по гр. г. 5120/2017, Г.К., VI г.о. на ВКС.

Следователно материалноправната легитимация на юридически лица да бъдат по принцип обезщетявани за неимуществени вреди изглежда изрично позитивноправно уредена. Законите, които уреждат правото на юридически лица да получат обезщетение за неимуществени вреди, се явяват специални спрямо ЗЗД, съответно не би трябвало ограничително тълкуване на чл. 52 ЗЗД да изключи по-новата изрична позитивноправна уредба в специалните закони.

Самият ВКС в своята задължителна практика по повод кумулацията на договорната и деликтната отговорност приема, че няма легални, догматични или практически основания да се смята, че обезщетяването на неимуществените вреди е изключение. Той приема, че усъвършенстването на защитата на личността и разширяването на кръга на личните блага – предмет на права, което е видно както от Конституцията – чл. 28 – 30, 32, 33 – 35, 37 – 39, така и от редица други нормативни актове, вкл. от международни договори, е доказателство за противното – че обезщетяването на неимуществените вреди е принцип.⁷ Така направените съждения не са ограничени само до физическите лица, нито позволяват да се направи изводът, че защита на физическите лица върви в посока на „усъвършенстване“, а тази на юридическите лица – стои на едно и също място.

За мен ключът към поставения въпрос е свързан с изясняването на същността на понятието „неимуществени вреди“. Смятам, че изходната позиция трябва да бъде разбирането за „вреда“ като засягане на правно защитено благо. Това правно защитено благо може да бъде материално (имуществено) или нематериално (неимуществено).

Материалните блага (права) са такива, които имат икономическа стойност, могат да бъдат притежавани, прехвърляни и срещу тях може да бъде насочвано принудително изпълнение. Най-често тези блага съществуват физически (напр. вещи) или правото им придава битие (напр. дялове, акции и пр.). Съответно, ако такова материално благо бъде засегнато неправо-

⁷ Тълкувателно решение № 4 от 2012 г. по тълк. г. № 4 от 2012 г. ОСГТК ВКС.

мерно на извъндоговорно деликтно основание, вредите, които титулярят му ще търпи, ще имат материален (имуществен) характер. В източниците на международното частно право такива вреди се посочват описателно, напр. като увреждане на имуществото (съобр. 17 от Регламент Рим II) или като финансови вреди (практика по чл. 7, пар. 2 Регламент Брюксел Ia⁸). Именно около този имуществен характер, който има и определяема икономическа стойност, се ориентира преценката за размера на обезщетението, което цели да ги възмезди както при договорната, така и при деликта отговорност.

Правно защитеното благо обаче може да бъде от нематериално (неимуществено) естество, съответно да не съществува физически, да не може да бъде предмет на разпореждане или принудително изпълнение, за него да не съществуват точно измерими икономически критерии за оценка и да има отявлен субективен субстрат (напр. авторство, физическа/психическа цялост, лична неприкосновеност, чест, достойнство, репутация или право на справедлив съдебен процес⁹, право на изразяване¹⁰). Ако подобно благо бъде увредено чрез деликт, носителят му ще претърпи вреди, които също са с подобно нематериално (неимуществено) естество. Разновидност на нематериалните вреди са телесните увреждания (засягане на телесна неприкосновеност), емоционалните вреди (засягане на психическо/емоционално равновесие) и моралните вреди (засягане напр. на права, свързани с личността, като чест, достойнство, репутация).

Възможно е да съществуват блага (права), които сами по себе си или в комбинация с други при засягане да водят до едновременно възникване на право на обезщетение за имуществени и неимуществени вреди (напр. при пътно-транспортно произшествие може да се уврежда вещ и телесна/психическа

⁸ Вж. напр. Решение на Съда на ЕС от 12 май 2021 г. по дело C709/19, *Vereniging van Effectenbezitters*.

⁹ Вж. напр. Решение на ЕСПЧ от 20 септември 2011 г., *Oao Neftyanaya Kompaniya Yukos c/y Русия*.

¹⁰ Вж. напр. Решение на ЕСПЧ от 26 април 1979 г., *Sunday Times c/y Обединено кралство*.

неприкосновеност, водещи до имуществени (разходи за превоз, медицински услуги и пр.) и неимуществени (телесно и психическо увреждане) вреди. В сферата на интелектуалната собственост е обичайно обектите на защита да съдържат едновременно имуществени и неимуществени права (напр. чл. 15 и чл. 18 от ЗАПСП), съответно накърняването им да причинява едновременно имуществени и неимуществени вреди.

От гледна точка на така загадената концепция за правно защитено благо (материално и нематериално) и имуществени/неимуществени вреди според мен във всеки конкретен случай на непозволено увреждане трябва да се прави анализ дали юридическо лице може да бъде титуляр на съответното право с неимуществен характер (съответната разновидност) и ако това е възможно, тогава да бъде носител и на правото на обезщетение за неимуществени вреди, в случай че въпросното право бъде увредено. Този индивидуален подход се налага, защото непозволените увреждания са изключително разнообразни поради многообразието на уврежданите блага (достатъчно е да се спомене само каталогът с правата на човека) и постоянно променящото се ниво на тяхна защита (достатъчно е да се спомене напр. непознатата доскоро защита на личните данни). Несъмнено е и че не всички непозволени увреждания, които могат да засегнат физическо лице, могат да се проявят спрямо юридическо лице (напр. юридическо лице не може да претърпи пътнотранспортно произшествие, което да го убие или увреди телесната му цялост, защото то не притежава такава).

Така предлаганият от мен подход води до ключовия въпрос, а именно: може ли юридическо лице да бъде титуляр на, наричани в международното частно право, право на лична неприкосновеност (right to privacy) и на права, свързани с личността (rights relating to personality),¹¹ съответно да бъде обезщетявано за такъв тип неимуществени вреди?

По повод на първата група права отговорът по мое мнение е положителен, като обаче отново се отчете липсата на фи-

¹¹ Тези термини се използват в чл. 1, пар. 2, б. ж) от Регламент Рим II, както и в практиката на Съда на ЕС по прилагане на чл. 7 от Регламент Брюксел Ia.

зическо съществуване на юридическото лице. Така например помещението на юридическо лице следва да се ползва с право на неприкосновеност.¹² Същото следва да се отнася и до правото да му се гарантира неприкосновеност на кореспонденцията.¹³ От икономическа и правна гледна точка юридическите лица имат право да защитават своята поверителна бизнес информация, включително търговски тайни от неразрешено използване и разкриване. В тази логика попада цялата уредба на защита на личните данни по реда на Общия регламент за защита на данните (GDPR). В така описаните примерни хипотези юридическото лице може да търпи неимуществени вреди, които нямат пряка парична стойност, но с оглед чл. 45 ЗЗД следва да могат да бъдат възстановени. Юридическото лице обаче не може да бъде обект на преследване (stalking) или сексуален тормоз (sexual harassment), което следва от факта, че няма собствено физическо присъствие.

Положителен следва да бъде и отговорът за втората група права – т.нар. права, свързани с личността.¹⁴ Независимо че юридическото лице не притежава чувства и емоции, то има своя идентичност (индивидуализация), репутация (добро име)¹⁵, наричани и корпоративен имидж, и/или бранд идентичност. Тези блага са пряко свързани с личността на съответния субект, възможно е да имат значима стойност за него и

¹² В този смисъл ЕСПЧ – *Buck v. Germany* и *Niemietz v. Germany* – част от правото на личен живот по ЕКПЧ.

¹³ В този смисъл ЕСПЧ – *Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria* – част от правото на личен живот по чл. 8 ЕКПЧ.

¹⁴ Вж. решение на Съда на ЕС от 17.10.2017 г. по дело C194/16, *Bolagsupplysningen OÜ*, в което се разглежда определяне на международна компетентност към иск на юридическо лице за обезщетение на вреди от разпространение на невярна и клеветническа информация в интернет, който Съдът на ЕС квалифицира като засягане на права, свързани с личността на юридическото лице (вж. диспозитива).

¹⁵ Вж. решение на Съда на ЕС от 17.10.2017 г. по дело C194/16, *Bolagsupplysningen OÜ*, в което се разглежда иск на юридическо лице за обезщетение на вреди от разпространение на невярна и клеветническа информация в интернет, по повод на което Съдът на ЕС прави квалификация за нарушаване на права, свързани с личността на юридическо лице и по-конкретно на негова репутация и добро име (т. 18, 31, 41, 42).

нямат директно установима парична оценка. Позитивното ни право ги разпознава, защото ги защитава заедно с други права в контекста на специфичната правна уредба на интелектуалната собственост (напр. търговска марка, дизайн и пр.), на нелоялната конкуренция (напр. заблуждаване на клиенти чрез използване на сходни продукти или привличане на клиенти чрез чужда репутация), а и на отговорността на държавата и общините, доколкото репутацията на юридическото лице може да се засегне неправомерно и от техни незаконсъобразни актове, действия.

Оттук логично следва, че така съществуващото благо, свързано с личността, следва да бъде защитавано и при посегателства, които не са изрично посочени в специален закон. Такъв би бил напр. случаят с накърняването на репутацията чрез обига или клеветата.¹⁶ Подобно посегателство може да доведе неимуществени вреди от различно естество – напр. засягане на отношенията с клиентите, доставчици или инвеститори, както и други допълнителни последици като например смущаване на процесите на работа и мотивацията на служителите, да създаде риск или да доведе до фактическо напускане на работа, да повлияе върху начина, по който юридическото лице се възприема в локалната общност, професионалните среди или дори в национален или наднационален контекст. Последното увреждане е особено значимо с оглед тенденцията за възлагане на юридическите лица на т.нар. корпоративна социална отговорност, от която се очаква да отчитат в своята дейност въздействието, което тя оказва или би оказвала върху правата на човека и опазването на околната среда. В този ценностен диапазон е и приетата съвсем скоро Директива (ЕС) 2024/1760 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година относно дължимата грижа на дружествата във връзка с устойчивостта и за изменение на Директива (ЕС) 2019/1937 и Регламент (ЕС) 2023/2859, в сила от

¹⁶ Вж. напр. Решение № 274/2017 г. от 18.03.2019 г. по гр. д. 5120/2017 г., Г.К., VI г.о. на ВКС, цитираното решение на Съда на ЕС от 17.10.2017 г. по дело C194/16, *Bolagsupplysningen OÜ*, както и Решението на ЕСПЧ от 15 май 2005 г., *Steel и Morris с/у Обединено кралство*.

25.7.2024 г. Практически на юридическите лица се вменява морална отговорност, която излиза далеч извън присъщата им цел да бъдат инструмент за печалба.

От изложеното дотук се вижда, че отговорът на поставения въпрос според мен не следва да се търси на плоскостта на начина на формиране на волята на юридическото лице, нито да се обсъжда има ли то психиката, физическата сетивност и здраве, съответно чувства. Още по-малко правно издържано ми се струва да се аргументира в посока може ли юридическото лице да бъде засегнато емоционално чрез увреждането, което, ако бъде възмездено, да го зарадва, и понеже това е невъзможно, да бъде отказана защита на негово нормативно признато право.

Когато един субект е титуляр на дадено право, той следва да получи защита, ако въпросното право бъде засегнато. Да, юридическото лице няма ментално здраве, не може да търпи емоционални вреди в резултат на стрес, паникатами или депресия. На юридическо лице обаче могат да бъдат нанесени морални вреди, ако същите се свързват със засягането на например на неговата репутация (добро име, корпоративен имидж) или лична неприкосновеност, най-общо – ценности от моралния компас на съответното общество. Както беше посочено по-горе, юридическото лице може да търпи и други неимуществени (нематериални) вреди, различни от моралните, например в сферата на интелектуалната собственост. Следователно не следва да се поставя знак за равенство между неимуществени (нематериални) вреди, морални вреди и емоционални вреди, независимо че неимуществени (нематериални) вреди може да включват и морални, а моралните – емоционални.

От изложеното смятам, че на поставения въпрос следва да се отговори, че юридическите лица имат материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт в случай на засягане на техни неимуществени права. Юридическото лице обаче няма материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за телесно увреждане и емоционални вреди.

За пълнота на изложението обръщам внимание, че така поставеният въпрос и неговият отговор са релевантни само ако към деликтното отношение се прилага българското материално право. Ако по правилата на Регламент Рим II приложимо е право на друга държава, отговорът на поставения въпрос дава именно това чуждо право (арг. чл. 15 от Регламент Рим II).

СТАНОВИЩЕ ПО ТЪЛКУВАТЕЛНО ДЕЛО № 1/2023 Г. НА ОСНГТК НА ВКС И ВАС I И II КОЛЕГИЯ

Иван Русчев¹

УВАЖАЕМИ ВЪРХОВНИ СЪДИИ,

I. По покана на Председателите на ВКС и на ВАС от 22.04.2024 по ТД № 1/2023г., с тяхно разпореждане и на основание чл. 129, ал. 2 ЗСВ бях поканен да представя, в лично качество, становище по въпроса: ***Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?*** – предмет на настоящото тълкувателно дело.

Почти година след като с разпореждане от 17.07.2023 г. на Председателите на ВКС и на ВАС бе образувано тълкувателно дело № 1/2023 г., с ново Разпореждане от 07.11.2023 г. бе предложено отпадане на втория въпрос.² С Определение от 26.03.2024 г. на Общото събрание на Наказателната, Гражданската и Търговската колегия на ВКС и на Първа и Втора колегия на ВАС бе отклонено искането за приемане на съв-

¹ Професор в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, доктор на юридическите науки, академик на Българска академия на науките.

² Дали от правото на Европейския съюз, което има директен ефект и приमत над националното (чл. 4, ал. 3 КРБ), или от международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила, които са част от вътрешното право на страната с предимство пред противоречащите им норми от вътрешното законодателство (чл. 5, ал. 4 КРБ), произтича възможност националният съд да присъди обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическо лице от нарушение на субективно право, признато от правото на Съюза, респ. от международните договори, и кои са критериите за определяне на обезщетението?

местно тълкувателно постановление по втория въпрос и бе преформулиран първият, който придоби следния окончателен вид:

Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?

Противоречивата съдебна практика, довела до образуване на тълкувателното дело, може да бъде представена така:

1. Съдебни актове, които отричат принципната възможност на юридическите лица да търпят неимуществени вреди

1.1. ВКС

Решение № 47 от 10.09.2010 г. по т.г. № 625/2008, ВКС, II ТО; Решение № 457 от 13.05.2009 г. по гр. г. № 1116/2008 г. на ВКС, I ГО; Решение № 197 от 19.02.1997 г. по гр. г. № 250/1995 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 281 от 21.06.2012 г. по гр.г. № 1240/2011 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 49 от 24.06.2014 г. по гр.г. № 5055/2013 г. на ВКС, III ГО и гр.

Особено мнение към Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гр.г. № 4762/2017 г. на ВКС, III ГО.

1.2. ВАС

Решение № 6382 от 15.05.2018 г. по адм. г. № 3691/2017 г. на ВАС; Решение № 9494 от 20.09.2021 г. по адм. г. № 3112/2021 г. на ВАС; Решение № 499/15.01.2021 г. по адм. г. № 8051/2020 г. на ВАС.

2. Съдебни актове, според които няма пречка юридическото лице да претърпи, съответно да претендира неимуществени вреди

2.1. ВКС

Решение № 206 от 26.3.2019 г по гр.г. № 4762/2017 г на ВКС, III ГО; Решение № 29 от 10.03.2020 г. по гр.г. № 1690/2019 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 16 от 2.03.2021 г. по гр.г. № 1914/2020 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гр.г. № 3901/2018 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 274 от 18.3.2019 г. по

зр.г. № 5120/2017 на ВКС; Определение № 400 от 26.11.2013 г. по ч.зр.г. № 6155/2013 г. на ВКС, II ГО; Определение № 250 от 12.04.2018 г., зр. г. № 4762/ 2017 г. ВКС, Гражданска колегия, Трето отделение.

Посочената дотук група съдебни актове се позовава и на практиката на СЕС и ЕСПЧ.

Съдебните актове по чл. 26 ЗОДОВ, в които е възпроизведена практиката на ЕСПЧ: Решение № 50280 от 11.09.2023 г. по зр.г. № 4210/2021 г. на ВКС, IV ГО и Определение № 910 от 28.04.2023 г. по зр.г. № 4566/2022 г. на ВКС, IV ГО.

2.2. ВАС

Решение № 7983 от 01.07.2021 г. по адм. г. № 9328/2018 г. на ВАС; Решение № 14285 от 23.12.2016 г. по адм. г. № 11417/2015 г. на ВАС; Решение № 12323 от 01.12.2021 г. по адм. г. № 5542/2021 г. на ВАС; Решение № 10366/16.11.2022 г. по адм. г. № 8595/2021 г. на ВАС; Решение № 8469 от 13.07.2021 г. по адм. г. № 1134/2021 г. на ВАС; Решение № 7807 от 31.08.2022 г. по адм. г. № 11641/2021 г. на ВАС; Решение № 5718 от 18.05.2020 г. по адм. г. № 6529/2019 г. на ВАС; Решение № 6974 от 12.07.2022 г. по адм. г. № 2043/2022 г. на ВАС.

Противоречивата съдебна практика, мотивирала предложението за приемане на тълкувателно постановление, бих разделил в две групи съдебни актове – поотделно на ВКС и ВАС, по следния начин:

II. ИЗЛОЖЕНИЕ

Настоящото становище поради неговото предназначение – да подпомогне вземането на решение от върховните съдии от двете съдилища по поставеното тълкувателно питане, няма за цел да разгледа подробно всички аспекти на проблема, а само да акцентира върху най-съществените от тях. То цели да предложи алгоритъм за тълкуване, който да доведе до законосъобразно, опряно на утвърдените разбирания в теорията и в съдебната практика, разрешение на този фундаментален за правото проблем. Детайлното научно изследване на проблема от догматична и от юриспруденциална гледна точка не може

да намери място тук, с оглед на поставената задача, и заслужава друго по-обстойно.

Общите текстове, отнасящи се до деликтната отговорност по ЗЗД (както и тези в специалните закони, напр. в ТЗ, в ЗСВ, в ЗЗДискр., в областта на интелектуалната собственост – ЗАПСП, ЗМГО, ЗЗТТ), не изключват възможността неимуществени вреди да се дължат при засягане на неимуществени обекти, притежавани както от физически, така и от юридически лица. Това налага отговора – дали ЮЛ има материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт, *de lege lata* да се даде също общо, преценявайки абстрактно-догматичната допустимост те да търпят такива вреди. Сами по себе си, относимите законови текстове на чл. 45 и сл. ЗЗД, чл. 631а ТЗ, чл. 95 – 95б ЗАПСП, чл. 76 – 76г ЗМГО-отм., съотв. – чл. 118 ЗМГО, чл. 57 – 57г ЗПД и др. не дават решение на този въпрос именно заради общия си характер. При това положение, макар да не е изрично казано в цитираните разпоредби, е необходимо да се прави уточнението, че ако за ФЛ търсенето на неимуществени вреди е общо допустимо (разбира се, при допълнителните предпоставки, посочени в тези текстове), то възможността ЮЛ да претендират неимуществени вреди, следва да се преценява освен при специалните предпоставки в законовите текстове още и с оглед на абстрактно-догматичната допустимост ЮЛ да търпят такива. Това е така най-малкото защото, ако претендирането на неимуществени вреди от ФЛ е безспорно, то същото от страна на ЮЛ е спорно. Търсенето на аргумент от общите текстове за такава допустимост, е подмяна на предпоставката със следствието. А и подобно тълкуване на текста напр. на чл. 631а ТЗ, е правено вече и в доктрината, и в съдебната практика.

В продължения на десетилетия трайната съдебна практика у нас не допуска обезщетяването на неимуществени вреди на ЮЛ. Появата на друга практика по този въпрос (която всъщност означава **поява на друго тълкуване**), со-

чена като причина за промяна на установената досега, не означава само по себе си, че се налага съществуващата да бъде изоставена. Такава промяна в досегашното разбиране би могло да се обоснове също само ако може да се докаже абстрактно-догматичната допустимост ЮЛ да търпи неимуществени вреди, респ. – да претендира обезщетение за тях.

За да се стигне до законосъобразен отговор на тълкувателното питане, следва да се отговори преди всичко по категоричен начин на **няколко правно-логически свързани въпроса:**

1. Какво се включва в категорията „неимуществени вреди“? (за нуждите на настоящото изложение тях възприемам като синоним на т.нар. „морални вреди“, макар второто понятие като семантично да изглежда по-тясно и да индицира на чисто психически такива). **Ако повечето от неимуществените вреди са неосезаеми и не подлежат на непосредствено сетивно възприемане, дали съществуват други, които да засягат неимуществени обекти или свързани с тях права (и дори – фактически отношения), които да понеса ЮЛ, без да е необходимо то да ги възприема сетивно, съзнателно, душевно?**

2. Да се даде еднозначен отговор на въпроса притежават ли ЮЛ „свои“ иманентни неимуществени права, т.е. самостоятелни неимуществени права, които не са неимуществени несамостоятелни „части“ от субективни права, притежавани от ЮЛ (каквито са напр. неимуществени правомощия от състава на авторското право вж. така чл. 18 ЗАПСП). Като обект на засягане следва да се разглеждат такива „собствени“ на ЮЛ неимуществени права, касаещи правния му статус – правото на справедлив процес (чл. 9), правото на свобода на изповядване на религията (чл. 9), правото на ефективна защита на основните права (чл. 13), правото на защита от дискриминация при упражняване на основни права (чл. 14) от Европейската конвенция за правата на човека. Ако се приеме, че ЮЛ имат такива, наред е следващият въпрос:

3. Дали такива нематериални блага – обект на неимуществени права, притежавани от ЮЛ, могат да бъдат засегнати?

4. Ако пък това е така – дали засягането на неимуществената сфера на ЮЛ може ли да доведе до неимуществени вреди?

Кое то и от двете разбирания за вреди, подгържани у нас: че те са просто засягането на обектите на субективни права на лицето (респ. – засягането на самите права) или че вреди са неблагоприятните последици, които претърпяват правата и интересите на кредитора (в случая – от деликт), да се възприеме, обезщетяването на неимуществени вреди на ЮЛ ще бъде допустимо **не само ако такива могат да му бъдат нанесени** (т.е. да бъдат засегнати негови неимуществени блага или права), **но и ако ЮЛ е в състояние да ги понесе, т.е. да ги претърпи**. При даването на отговор на въпроса дали ЮЛ са материално-правно легитимирани да търсят обезщетение за вреди, важно е **да се разграничава**: дали се отнася за **нанесени** (т.е. засягащи определени неимуществени блага), или за **понесени вреди** (отразили се върху правната сфера – не само върху патримониума, който по правило има имуществен израз).

Няма основание да се отстъпи от широко възприетото разбиране, че на обезщетяване подлежат такива вреди, които имат било обективен (външен) израз, било биха могли да се възприемат, осъзнаят, а не само да накърнят обекти от неимуществената сфера на лицето. Защото друг начин за „обективизиране“ на неимуществените вреди освен тяхното осъзнаване, осмисляне, възприемане, понасяне, предвид тяхната специфика, едва ли съществува. Засягане на такива неимуществени блага може да е налице, но да не дава възможност те да бъдат възприети, понесени (когато това засягане не добива имуществен израз). Поради което е безсмислено такива вреди да бъдат измервани напр. с формата на вината, с интензивността на причиняването им. Това следва да става единствено предвид степента на въздействието им върху психиката, съзнанието, преживява-

нето, което е единственият израз на тези неблагоприятни последици.

5. Решаващ за отговора на тълкувателното питане би бил този на следващия въпрос от посочената логическа поредица – **дали, ако такива неимуществени вреди бъдат нанесени на ЮЛ, то е в състояние да ги понесе, т. е. да ги осъзнае и възприеме. Вредата и нейното обезщетяване са различни елементи от ФС на гражданското правонарушение: ако вредата е самото засягане на съответното с неимуществен характер благо/неимуществено право (или правните последици от това засягане), то за обезщетяването ѝ е необходимо тя да бъде „обективизирана“, за да може да бъде оценена. А обективизирането на неимуществените вреди има един-единствен израз – отражението им в съзнанието, в чувствата на засегнатото лице.**

6. Друг въпрос би бил дали съществуват неимуществени вреди, различни от традиционните морални вреди – болки, страдания, психически, душевен дискомфорт, срам, неудобство, безпокойство, тревожност, неудовлетвореност, неготивни изживявания при появата в обществото, на работното място, изолация, отбягване личността на увредения, настъпили промени в отношенията в семейството, които се възприемат с психиката, сетивата, съзнанието на ФЛ? В частност този въпрос се свежда до това дали е **възможно ЮЛ „да претърпи“ т.нар. репутационни щети** – засягане на доброто име, престижа, уважението на ЮЛ, намаляване на притежавания авторитет в бизнеса и в обществото?

Дали и други неимуществени блага при ЮЛНЦ в ш. см. (сдружения и фондации), но и при други ЮЛ, които нямат за предмет извършването единствено на стопанска дейност (напр.: съд, прокуратура, национално радио, БНТ, музеи, опери, културни институции, физкултурни дружества, БПЦ-БП и други изповедания, дори държавни учреждения – висши училища и администрации) могат да бъдат засегнати?

Вярно е, че според действащото право, с нормата на чл. 52 ЗЗД, законодателят е създал правно задължение за обезвре-

да на неимуществените вреди при всички състави на непозволено увреждане. **Не посочвайки обаче изрично правните субекти, имащи право на обезщетяване за такива вреди, е възприето правилото те да се определят според вида на вредата, т.е. от вида на засегнатото благо.** С оглед на този критерий, се налага изводът, че **неимуществени вреди са причинени, когато увреждането е засегнало психическата сфера на пострадалия като трайно и продължително състояние, а това – житейски и правно, е въобще неприложимо към ЮЛ.**

Въпреки трайно установеното разбиране, че обезщетението за всички видове вреди има компенсаторен характер, не съм склонен да приема тезата, че предназначението на паричното обезщетение за неимуществени вреди следва да се определя като създаване на положителни емоции, чрез които преживяните негативни чувства, емоции, дискомфорт, несигурност, да бъдат преодолени. Човешката психика не е така елементарно и едноизмерно устроена като имуществото, респ. – като обезщетяването на имуществени вреди – стойностно. Смятам, че за неимуществените вреди не важат правилата за уравниване на претърените вреди и пропуснатите ползи като съответстващи на необходимото за преодоляването им. Тези болки и страдания, вкл. т. нар. репутационни щети, не могат да бъдат компенсирани с равностойността им, нито могат по съществуването си да бъдат преодолен с някаква равностойност. Обезщетяването им има функцията на допълнително наказание за делинквентата, а не на компенсаторно обезщетение.

Твърде елементарно и механично е разбирането, че болката по изгубения близък може да се обезщети с парите за купуване на нова шапка, телефон, автомобил. В живота на едно лице съществуват и други – съкровени и интимни неща, различни от парите, поради което не без основание, в продължение на векове редица законодателства отхвърлят възможността за паричното им обезщетяване. Паричната кондемнация за неимуществени вреди **няма обезщетителен характер**, а е ерзац, мярка срещу това делинквентът да не остане ненаказан

граждански. Обяснението, че обезщетението за неимуществени вреди цели чрез потребителната стойност на парите да компенсира болката и страданията, макар поддържано от един от най-сериозните авторитети в правната доктрина, остава изолирано у нас.

Що се отнася за т.нар. „репутационни щети“, сред тези без пряко имуществено отражение, които понасят не само търговците (а ЮЛ въобще), те биха могли да бъдат определени като такива: 1. засягащи доброто име на лицето, 2. без да имат чисто имуществен израз, се отразяват върху престижа, т. е. репутацията, върху доброто обществено мнение за едно ЮЛ, 3. Засягат и ЮЛ – нетърговци, които, предоставяйки публична услуга, осъществяват и стопанска дейност (напр. висши училища)³ или са ЮЛ – администрации, създадени, за да подпомагат държавна власт, държавни учреждения, Народното събрание, Министерския съвет, министерства, държавни агенции. Тези вреди водят до намаляване на техния публичен рейтинг, **респ. „събират“** общо недоволство, изразяващо се във вербални нападки или дори публични физически атаки (срещу сградата на НС, на МС), стачки, окупационни действия от недоволни, нападения с различни предмети, целящи да съборят публично тяхната репутация.

„Репутацията на ЮЛ“ (напр. на едно ВУ) **обаче** не е нищо друго освен „наслагване“ на репутациите на всички преподаватели в него, на завършилите и успешно реализирали се негови възпитаници, на т.нар. „персонален субстрат“ – състав на органите за управление, работници/служители, вкл. обслужващия персонал. Всички те имат принос за създаването на този престиж. **На този вече създаден престиж от ФЛ се дължи тази репутация. От друга страна, единствено тези физически лица** (членове в корпоративното ЮЛ) или просто „персонален субстрат“ на ЮЛ от гражданскоправен тип (вкл. на учрежденията), **имат годността да осъзнаят т.нар. „репу-**

³ Тук се изключва такова засягане на доброто име на ВУ, което е довело до отлив на студенти, което винаги е имуществена вреда, водеща до намаляване на приходите.

тационната щета“, тъй като единствено те имат психиката, паметта, възможността да осъзнават, да възприемат накръняването на репутацията на ЮЛ, с което са духовно или материално свързани.

Третите (несвързани със засегнатото ЮЛ) лица, не понасят морални вреди, освен общо неудовлетворение, негативна емоция. Това обаче (както е обяснено в мотивите на ТР на ОСНГТК на ВКС № 1/2016 г.) не е засягане на техни неимуществвени блага, неимуществвени права. **Репутационната щета не се „претърпява“, не се „понася“ от самото ЮЛ, а от принадлежащите или тясно свързани с него ФЛ.** Самото ЮЛ няма как да претърпи такава щета с чисто неимуществвен характер, **защото то не е годно да осъзнае нейното нанасяне, не може да я възприеме.** Следователно ЮЛ не могат да понасят такава щета по същия начин както не могат да понасят, да претърпят и „класическите“ неимуществвени вреди – болки, страдания, социален или психологически дискомфорт.

Това разбиране абстрактно-догматично се свързва с правната същност на ЮЛ, **създадено да бъде носител на права и задължения, различни от тези на неговите членове** (дори когато абстракцията, откъсваща ЮЛ от физическото, изглежда трудно обяснима житейски (напр. при ЕООД или ЕАД, където едноличен собственик на капитала, респ. – акционер, е ФЛ), **на неговите работници/служители, на персоналия му субстрат.** Формираната за нуждите на оборота воля на ЮЛ се приема за такава **не с психическите ѝ компоненти, а по формален, предвиден в закона организационен способ.** Именно поради липсата на тази психическа компонента – водеща и до невъзможност да формира вина при лични вредоносни действия, и до невъзможност за възприемане на морални вреди, вкл. – репутационни щети, **претърпяването на такива вреди е изключено при ЮЛ.**

Алюзиите, почерпени от органичните и фикционните теории, че ЮЛ действало като един човек, независимо че за него стоели група лица, не допринасят по никакъв начин за обяснението как нанесените на ЮЛ вреди, които нямат

имуществен израз, ще бъдат понесени, възприети, осъзнати от самото него. Това, че ЮЛ е създадено чрез своята дейност (предмет и цели), за да защитава интересите на определена група лица или на обществото като цяло, не е довод как то, заедно с (или вместо) тези физически лица ще се окаже засегнато от накърняването на неимуществените блага на самите засегнати ФЛ.

Обратното би означавало всяко физическо лице, което се почувства засегнато от общи възгледи, крясъци, жестове, на стадиона срещу отбора, който то поддържа, да бъде овластено да защитава засегнатия „репутационен интерес“ на своя клуб. Или самият клуб да търси неимуществени вреди от феновете на противния тим. Кое би обезсмислило самото колективно посещение на организирани спортни прояви, смисъл, сред най-важните от които е да се изрече адреналинът, да се напържат противниковите играчи, фенове, та дори и своите – но на точно определено място и време – нещо, което човек се въздържа волево цяла седмица да не направи поне на работното си място и вкъщи.

Признаването на психическа годност на ЮЛ да възприема, т.е. да търпи вреди, което може да стане само с психиката, със съзнанието (годност, призната само на ФЛ), би довело до отъждествяване на ЮЛ със стоящите зад него физически лица в качеството им на персонален субстрат, клиентела, фенове, вярващи. Това „очовчаване“, хуманизиране на ЮЛ, признаването по тълкувателен ред на годността му да понесе неимуществени вреди, възприемаеми само от живи същества, би премахнало смисъла на правното регулиране чрез абстрактни понятия и би върнало правосъдието в лоното на житейския конфликт, неопосреден от правните институти. А без тях правното регулиране би било невъзможно.

Не изключвам възможността на ЮЛ като изкуствено създадено правно образувание да бъдат нанесени репутационни щети под формата на засягане на неговите неимуществени блага, свързани или не – с неимуществени блага. Изключвам обаче това те да бъдат възприети, понесени

от самото ЮЛ, да може то да формира самостоятелно /психично/ отношение към даден резултат.

Не съществува фикция, че чувствата и съзнанието на формиращите го или участващи в него ФЛ са приравнени на чувства и съзнание на самото ЮЛ, както това (но в определени от закона граници) е сторено по отношение на неговото волеобразуване и волеизявяване. Защото обезщетяването на вреди включва установяването не само на това, че те са нанесени, но и че те са понесени. Психиката, съзнанието на отделните – членуващи в нея или просто формиращи „персоналния ѝ субстрат“ физически лица законът не е обявил за психика, съзнание, разум на самото ЮЛ, както е сторил това за волята им (в твърде тесни граници и силно формално – организационно опосредено). Кое то отново подчертава изключването на психическата и на психологическата компонента дори при формиране на волята на ЮЛ.

Тази психологическа невъзможност на ЮЛ води разработки в доктрината до идеята за някаква „обективизация“ на неимуществените вреди,⁴ извеждана от тълкувателния извод в т. 2 на **Постановление № 4 от 23.12.1968 г.**, Пленум на ВС, където се приема, че понятието „справедливост“ не е абстрактно. Такава връзка между двете понятия „обективизация“ и „абстрактност“ не може да се направи. **Приемането, че справедливостта няма абстрактен характер, води единствено до извода, че във всеки случай преценката за степента на увреждане на неимуществената сфера на лицето трябва да се конкретизира вътре в общото понятие справедливост, съотв. – да се вземат предвид редица конкретни обективно съществуващи обстоятелства, както и обществените представи за справедливост.**

От приетото, че понятието **справедливост** не е абстрактно понятие, **не следва, че настъпва някаква „постепенна обективизация“ на неимуществените вреди. Категорията „обективно“**, както във формалната, така и в правната

⁴ Така напр., становището на ВАДВС, с. 6, бел. 12, възпроизвеждащо аргументите на друг колега, публикувани по-рано.

логика и в правния език **не съвпада с категорията „конкретно“**. „Обективно“ означава, че неумушествените вреди могат да бъдат установявани с външни, годни да бъдат възприети от всички, критерии, а не със „субективни“. **По същността си обаче моралните вреди не подлежат на такова обективно установяване, болките и страданията нямат този общо възприемаем израз, защото засягането на психиката, на съзнанието, на чувствата, не може да бъде друго освен „субективно“**.

В този ред на мисли следва да бъде оспорена като **незаконосъобразна** изложената в литературата **теза**, че „щом като **нямащото собствена воля юридическо лице разчита на волята на своя персонален субстрат**, отчитайки и мнението на фенове, клиенти, вярващи и други последователи, щом като **юридическото лице, нямайки психика, отговаря за действията на своя персонален субстрат**, включително привърженици и фенове, като чрез тази отговорност се осъществява възпиращата функция на генерална и специална превенция, е ясно, че **липсващата психика на юридическото лице се замества от психиката на хората от неговия персонален субстрат**, което означава, че негативните емоции на този персонален субстрат, включително привърженици, последователи, фенове и клиенти, **могат да бъдат обезщетени като неумушествени вреди на юридическото лице** в размер, определен от съда по справедливост – чл. 52 ЗЗД.

Ако законът функционира (в доста тесни граници впрочем) волята на ФЛ, формиращи отделните органи на ЮЛ, за воля на самото ЮЛ,⁵ то такава фикция, признаваща чувствата, усещанията, съзнанието на ФЛ, с такива на ЮЛ, не е предвидена de lege lata. Което пък прави неверен извода, че отрицателните емоции на този персонален субстрат можело да бъдат обезщетени като неумушествени вреди на ЮЛ, по реда на чл. 52 ЗЗД. **Твърде много несъответстващи на закона** (който, за да говори на коректен език, **пък се опира на правните абстракции, установени в доктрината**, вкл. на установени-

⁵ Вж. чл. 131 ЗАС, според който юридическите лица притежават свои права и задължения, които те придобиват чрез своите органи.

те в него фикции) съждения ми се струват некоректно наведени в така изложената логическа верига.

Тези предложени доста обобщителни разсъждения се нуждаят от сериозни уточнения. **Погрешно е преди всичко съждението, че юридическото лице разчита на волята на своя персонален субстрат. С термина персонален субстрат се обхващат всички онези ФЛ, които принадлежат са организационно свързани със съответното ЮЛ – било като негова членска маса, било като негови работници/служители. Обаче не тяхната воля въобще, а само тази, намерила израз в предвидените в закона правно-организационни правила за нейното формиране** (като такава на предвидените там нейни волеобразуващи органи, и то по правилата за валидност на вземаните от тях решения – валидно свикване, изисквания за кворум и мнозинство, законово – или уставно предвиден ред за броене на гласовете), **съставлява волята на ЮЛ. ЮЛ не разчита на волята на своя персонален субстрат, а именно волята – и то в точно определен смисъл, и именно на органите му, е „фингирана“ за воля на ЮЛ.**

За такава воля е обявена не въобще волята дори само на органите на ЮЛ, а само онази – на конкретния орган, на който са признати конкретните правомощия. Разпределението на правомощията между органите на ЮЛ е другата голяма разлика с ФЛ. Релевантна е волята на органа, именно в това му специално качество, формирана не по психологически, а по формално-правен, организационен, предвиден в закона или във вътрешните устройствени правила, ред. Т.е. не всяка воля, дори на членовете на органа, се фингира за такава на ЮЛ, а само онази, която е обективирана по предвидения в устройствения акт или в закона, ред, и то по въпроси, които са предоставени в компетентността на дадения орган. Това именно гарантира, че психическият момент в нея ще бъде изключен.

От друга страна, психическото формиране на волята при ФЛ е изключено при преценката дали решенията, обективиращи волята на органа, са законосъобразни. Този извод следва и от трайно установеното и непроменено досега раз-

решение в ТР № 1 от 6.12.2002 г. по т.д. № 1/2002 г. на ОСТК, ВКС, според което порочните решения на общото събрание са отменяеми. Квалифицирането им като нищожни е допустимо само по критериите на ТЗ (тези по чл. 75 ТЗ, невзето в действителност решение и др.), а е недопустимо квалифицирането на решенията като унищожаеми. **Недопускането да се преценява съответствието на вътрешно формираната воля с изразената, т.е. да се атакуват решенията на колективния орган заради противоправни въздействия върху формирането или изразяването на волята** – вкл. грешка, измама, заплашване, недееспособност, неразбиране на свойството и значението на изразеното и невъзможност да се ръководят постъпките на лицето (**основания за унищожаемост на сделката по чл. 27-31 ЗЗД**) – от една страна, и **предвиждането на специални основания за недействителност, респ. специален ред за тяхното прогласяване (отмяна)**, в сравнение с общите основания и ред за сделките в гражданското право (чл. 26-35 ЗЗД) – от друга, може да бъде обяснен по един-единствен начин – с това, че **финзираната воля на ЮЛ е правно явление, качествено различно от волята на ФЛ.**

И разликата се основава именно на това, че при нея психическият момент не присъства, а отстъпва на обективния: вместо борба на мотиви, на вътрешни за лицето, вкл. психически, са установени организационни правила за преценка на обективно изразената воля.

Недопустимостта пък да се релевира другият психологически порок – крайната нужда, довела до сключване на явно неизгодна сделка (чл. 33 ЗЗД), изрично е предвидена напр. между търговци в чл. 297 ТЗ и е предмет на нееднозначна съдебна практика. Способите за релевиране на пороците на сделката, респ. при засягане на волята, предвидени в чл. 32 ЗЗД, също изрично са изключени при оспоримостта на сделки – решения, обективиращи волята на ЮЛ.

Както при всяка фикция, и тук приравняването на волята на ФЛ, участващи в органите на ЮЛ и вземащи съответните решения – на воля на самото ЮЛ, става в

строго определени граници, които очевидно се „размиват“ с общата и неопределена формулировка, че ЮЛ „разчита на волята“ – от една страна, а от друга – че, онова, на което „разчита“ ЮЛ, е волята въобще на персоналния субстрат. Не смятам за сериозно „отпращането“ на тази неопределеност още по-далеч – с твърдението, че волята на ЮЛ се формира включително от тази на привърженици, последователи, фенове и клиенти. По този начин се напуска и определеността, която и доктрината, и съдебната практика дават на понятието „воля“, респ. – волеизявление. Какви правни последици постига харесването или нехаресването на определени продукти от клиентелата, играта на харесвания тим – от феновете, подкрепата или отхвърлянето на определени действия на ръководството на Църквата – от миряните от съответното вероизповедание?

Изявяването на някакво отношение – положително или отрицателно, първо, не е воля, и второ – дори да се сметне за такава, тя не формира волеизявление и защото тези лица от (и извън) персоналния субстрат не са оправомощени да правят такива, и защото не са насочени към определен агресат с намерението да се породят конкретно желани от тези лица правни последици.

Възможността този персонален субстрат – вкл. на органите, да се променя, също не превръща интереса на самото ЮЛ – от такъв на самия правен субект в групов. Още по-малко може да се сподели очевидно спекулативно твърдение, че ако се ограничи персоналният субстрат само до органите, би се стигнало до парадокса, че юридическото лице е създадено в интерес на управляващите го, което е явно неприемливо – ще излезе, че Църквата е създадена и действва в интерес на главата на Църквата, държавата – в интерес на монарха, президента или правителството (в зависимост от формата на управление), а публичната администрация – в интерес на самите администратори.

Отговорността, която носи ЮЛ за действията на своя персонален субстрат, не е за собствени виновни действия, пряко причиняващи вреди. Тя е обезпечително-гаранционна,

безвиновна отговорност, при която не просто липсва психическата компонента – неизменна предпоставка на вината, но дори липсва основният елемент на правонарушението като предпоставка за отговорността за вреди – **причинна връзка** между **поведението на отговорното лице (в случая ЮЛ) и понесените от трето лице вреди**.

Не съществуват нито позитивноправни, нито абстрактнодогматични основания да се отстъпи от разбирането, **възприето още в ППВС № 7-1959 г., според чиято т. 1** отговорност за непозволено увреждане по чл. 45 ЗЗД носят само физическите лица, които са причинили вредата чрез свои виновни действия или бездействия. Именно защото на тях **не им е призната годността да формират воля за причиняване на непозволено увреждане, юридическите лица** отговарят единствено на основание чл. 49 и 50 ЗЗД – т.е. дължат обезщетяване на вредите, причинени от друго или от техни вещи, без самото ЮЛ да може да носи вина. Тази отговорност е обезпечително гаранционна – не само невиновна, но и без причинна връзка между поведението на отговорното лице – ЮЛ, и вредите, които търпи пострадащото лице.

Единственото отклонение от традиционните предпоставки на отговорността за чужди виновни действия, което ВС прави в това постановление на Пленума, е, че ЮЛ ще носи отговорност по чл. 49 ЗЗД дори и когато не може да се установи кой точно от „персоналния субстрат“ на ЮЛ е пряко причинил вредата другиму.⁶ Но и тази невъзможност да бъде определен конкретният причинител като „отваряне“ на кръга на лицата, за чиито действия ЮЛ отговаря обезпечително-гаранционно, не показва никаква друга, предвидена в закона тип връзка между ЮЛ и неговия „персонален субстрат“.

⁶ Така т. 7 от ППВС № 7/1959 г., според която „държавните предприятия, учрежденията и организациите отговарят по чл. 49 ЗЗД за вредите, причинени от техни работници и служители при/или по повод на възложената им работа и тогава, когато не е установено кой конкретно измежду тях е причинил тези вреди.

И доколкото в тази хипотеза някаква „колективна, т.е. дори с неустановен причинител, отговорност“ не е предвидена законово, **основната остава тази, при която наличието на индивидуална, лична отговорност за собствени виновни действия, причинили вредите, е предпоставка за възлагането на тази по чл. 49 ЗЗД както за физически, така и за юридически лица.** Така че именно като изключение, и то обосновано единствено по тълкувателен път, тя по-скоро подчертава правилото **и не представлява институт на „колективна отговорност“ на общността.** В този смисъл тя не е реминисценция на позната в обичайното ни право фигура на колективната отговорност на селото/общността за „конски тат“ или „девичи разбой“, причинени от кой да е жител на селото. **Нито при административно-наказателната имуществена санкция на ЮЛ, нито при възлаганата ѝ деликтна отговорност тя не се носи от колектива, от групата, а от самото ЮЛ.**

Посочването на общото – функцията на специалната и на генералната превенция при административната санкция за ЮЛ и при отговорността за вреди на деликтно основание при ФЛ – също не обосновава общност между двата вида отговорности – най-малко по отношение на психическата им предпоставка. **Макар и определяна като наказание, имуществената административно-наказателна отговорност не се допуска при същите причини, предпоставки като наказателната отговорност за виновно причиняване, присъща само за ФЛ в наказателното право.** Напротив, при нея липсва психическата компонента, характеризираща вината.

Начинът за санкциониране при засягането на блага на ЮЛ, вкл. неимуществени, и при понасянето на вреди от засегнатото лице са качествено различни. **В първия случай** законът предвижда налагането на глоби, респ. – на имуществени санкции на делинквента. **Във втория** – понесените вреди се обезщетяват със способите на гражданската отговорност, вкл. – с обезщетение на неимуществени вреди. Докато имуществената административна санкция представлява иму-

щественно наказване, защото стойността ѝ отива в бюджета, при гражданската отговорност, вкл. под формата на обезщетение за неимуществени вреди, то се дължи от причинителя на частноправно основание и отива да компенсират тези вреди на пострадалия, настъпили в неговата правна сфера.

Освен другото търсенето на литература на такава аналогия във функцията на санкцията няма отношение към поставения тълкувателен въпрос. Защото той е **дали ЮЛ понасят неимуществени вреди, а не – дали ЮЛ могат да причиняват вреди, респ. – да носят отговорност за това.**

Това обаче какви цели преследва, респ. – в чий интерес действа съответното ЮЛ (напр. при ЮЛНЦ – в частен – на неговите членове или учредители, или – в публичен), не засяга по никакъв начин въпроса дали органите на ЮЛ, формиращи воля, имат психически изживявания, респ. – годност да почувстват посредством тях морални вреди.

Целите на ЮЛ, вкл. когато то действа в интерес на своите членове, може да бъдат различни и те определят различната правосубектност на отделните видове ЮЛ, която пък е различна и независима от правосубектността на техните учредители, на органите им представители или от проявената конкретна държавна власт. Тази именно правосубектност на всяко юридическо лице изключва изначално възможността то да търпи неимуществени вреди дори когато такива понасят ФЛ от неговия персонален субстрат. Поради което за него е неприложима компенсаторната функция на обезщетението по чл. 52 ЗЗД.

Разбира се, никой не би оспорил житейския факт, че за юридическото лица винаги стоят хора, които означаваме като „персонален субстрат“ – лица, които формират членната му маса, или такива, пряко ангажирани в ежедневната дейност на ЮЛ. Що се отнася обаче за *онова множество от хора, които се идентифицират като свързани с него и целите му – привърженици, фенове, вярващи, клиенти и др.*, е трудно те да бъдат причислени към „персоналния субстрат“ на ЮЛ, без това понятие (и без друго лишено от легално определение) да бъде раздуто до неузнаваемост. Но както бе подчертано,

нито волята, респ. изживяванията на лицата от персоналния субстрат, нито тези на тангиращите около него фенове, вярващи, клиенти формират сами по себе си, доколкото не са изразени в предвидени в закона организационни форми, правно валидна воля или психическа значимост, освен когато на техните решения е придадено някакво самостоятелно правно значение (напр. на излъчващи свои епархийски представители – миряни, в предвидените в закона или в Устава на БПЦ-БП, избирателни тела). Що се отнася пък до клиентите, едва ли може да се поддържа сериозно, че те формират волята на ЮЛ, чиито продукти/услуги ползват. Техните мнения, харесвания, биха могли в най-добрия случай да обусловят по един непряк начин насоките на маркетинговата политика на ЮЛ.

Но никой, поне минимално запознат със спецификата на правното регулиране, не би си позволил да използва като аргумент този житейски факт именно защото правното регулиране се осъществява в една друга, качествено различна от житейската действителност – правната. Именно с присъщите на тази действителност правни способности – в случая – чрез обособяването, различаването на правните образувания от житейските. Това е валидно и за разликата между живото човешко същество – факт на физическата, на обективната действителност, и ФЛ – субект на правото. Но в още по-голяма степен именно за да осъществи правното регулиране, т.е. налагането на външни за волята на човека или на групите хора, правила, които те да следват с оглед нуждите на обществото, това се постига с придаването на правна релевантност на изкуствено създадени образувания, каквото са ЮЛ. Именно защото не почиват на живите биологични същества – хората, на които като субекти на ГП се признават огромна част от белезите на живите организми, то при ЮЛ такова признаване липсва, защото техните белези са релевантни за правото само доколкото и в степенята, в която законът им ги признава.

Невярно по същество, а и некоректно, с оглед на тълкувателния въпрос, е търсенето на наличието на воля и на психически изживявания при ЮЛ, по подобие на физическо-

то, в друга предлагана посока. За да се обоснове твърдство между двете, с оглед на волята и търсенето на психика у ЮЛ, се твърди, че *юридическото лице, макар и да не е човек, действа в правото като единен субект, отделен субект, като човек, а не като общност от отделни хора*. На това безкритично, откъснато от контекста, лансиране на постулати от фикционната теория, може да се направи възражението дали пак като „един човек“ действа ЮЛ, когато се формира волята на колективните му органи? Това отъждествяване спекулативно се опитва да обоснове наличието на психологическа компонента и при ЮЛ, *поставяйки каруцата пред коня*. От него напълно необосновано се прави изводът, че *липсващата психика на юридическото лице се замества от психиката на хората от неговия персонален субстрат (което пък влиза в очевидно противоречие с изразеното от същия автор, пак там, че юридическото лице, макар и да не е човек, действа... не като общност на отделни хора)*. **Погрешната предпоставка неизбежно води и до погрешния извод, че негативните емоции на персоналния субстрат, вкл. привърженици, последователи, фенове и клиенти, могат да бъдат обезщетени като неимуществени вреди на юридическото лице** в размер, определен от съда по справедливост – чл. 52 ЗЗД.

И се питаме къде изчезна, „изгубен в превода“, основният постулат, че ЮЛ се създава именно за да бъде обособено като участник в оборота, отделен от съставлящите го физически лица – не само от тяхното имущество, но и от тяхната воля, чувства, емоции, вкл. от тяхното засягане? Парадоксално обаче именно с неверността си, този извод подкрепя верността на противоположния, който застъпих по-горе, а именно, че репутационната щета е засягане на психиката, съзнанието, причиняване на негативни изживявания, не на самото ЮЛ, което не може да претърпи такива, а на физическите лица, намиращи се във връзка с него.

Другият основен постулат, с който се обосновава материалноправната годност на ЮЛ да понесе, респ. – да може да претендира неимуществени вреди: че „българската теория приема, че това обезщетение е компенсаторно – заради

възможността парите да донесат наслада, като с потребителната си стойност, благата, които ще придобие засегнатото лице, ще компенсират негативните изживявания“, също не би могло да се подкрепи. Разбирането, че функцията на обезщетението за неимуществени вреди е чрез причиняване на радост да компенсира негативните душевни изживявания, остава изолирано в българската доктрина и няма легална основа. Още по-малко то може да се използва като аргумент за разпростирането му към ЮЛ: *това обезщетение за юридическото лице ще зарадва физическите лица, които могат, за разлика от юридическото лице, което не може (защото няма психика), да се радват*, било чрез моралната утеха на възмездие-то, било чрез ползата за юридическото лице, която би помогнала за по-пълно осъществяване на целите му, а значи и на съвпадащите с тях цели и желания на хората, които стоят зад него, било чрез простото въздаване на справедливост.

В обобщение срещу актуалното напоследък отъждествяване на правния статус на ЮЛ с този на ФЛ – израз на което е допускането и ЮЛ да търпят свои неимуществени вреди, различни от неимуществените вреди, които търпят ФЛ, заради притежаваната от тях психика, воля, съзнание, следва да бъдат **припомнени някои основни положения, неоспорени до днес в традиционното разбиране за ЮЛ.**⁷

а. Преди всичко ЮЛ няма своя същинска, вътрешно присъща воля като психическо изживяване, борба на мотиви, нито външен израз на психически процеси. За такива е фунгирана именно волята на ФЛ (или на група ФЛ) които имат управителни и представителни функции. Първите са насочени навътре – към формиране на т.нар. воля на ЮЛ, а вторите – навън – към изявяване на вече формираната „воля“ спрямо трети лица. Изводът, че търговското дружество не търпи неимуществени вреди, поради което не му се следва обезщетение за такива, съответства на задължителната и трайна съдебна практика – **в ППВС № 4/61, 5/69, 2/84, 4/68 г.**, където е указан кръгът на лицата /само физически/, които могат

⁷ Нямам предвид психологически, социологически, фикционни, организационни теории за ЮЛ, признати не от днес в теорията на правото.

да претендират обезщетение за неимуществени вреди и начина на определянето му след установяване на конкретните за увреждането /на собственото здраве, от смърт на негови близки, от неизпълнено обещание за брак, от накърнени лична свобода, чест и достойнство/ обстоятелства. В по-новата практика също се приема, че няма основание да се присъжда обезщетение за неимуществени вреди на юридически лица и по-конкретно – търговци, защото всичките им права са имуществени, вкл. и тези, свързани с маркетинговия имидж, търговски марки и др. **С Тълкувателно решение № 4 от 29.01.2013 г. на ВКС по тълк. г. № 4/2012 г., ОСГТК, е признато правото на юридическите лица на обезщетение за неимуществени вреди, но само когато законодателят изрично е предвидил възможност за това.**

б. Именно заради тази липса на „автономна“ вътрешно присъща психологическа воля у ЮЛ, на техните актове (решения на върховния, респ. на управителния орган) е отказана квалификацията „унищожяеми“, а порочните се определят било като нищожни (при липса въобще на взето решение, което е представено за взето, при повторно взето такова, което е признато от съда за незаконосъобразно), било като незаконосъобразни. Т.е. те могат да се атакуват само за пороци, които обективно не съответстват на закона, респ. на вътрешноустройствения им акт или на предшестващо взети законосъобразни решения/. Но е изключен порокът „унищожяемост“ (вж. така ТР 1/2000г., който се отнася за пороци във формиране на психологическата воля) (грешка, измама, заплашване, непълнолетие), т.е. самото функциониране на психическата воля на органите (съставени от едно или повече ФЛ) не е пълно, не е абсолютно.

в. Пак заради липсата на такава психическа воля у ЮЛ (невъзможност за участие в тази на ЮЛ, на интелектуалния и на волевия момент), присъщи само на психиката и на съзнанието (каквито притежават единствено ФЛ), те не са признати за вменяеми и за наказателно-отговорни; респ. за деликтоспособни – годни да носят отговорност за причинен от тях деликт с лични виновни действия, а са само отговорни само за

вреди, виновно причинени от трети лица, на които те са възложили работа, респ. за вреди от техни вещи – обективни, безвиновни гаранционно-обезпечителни отговорности по чл. 49 и чл. 50 ЗЗД (които част от доктрината въобще не приема за отговорност, необходима предпоставка за която те виждат във вината) – вж. така цит. по-горе Постановление № 7 от 1959 г., Пленум на ВС.

г. Съгласно ТР 1/2016 на ОСНГТК на ВКС (с което се допуска разширяване на кръга от лицата, които имат възможност да претендират неимуществени вреди от смъртта на близък човек) такива неимуществени вреди от деликт търпят, макар широко определен кръг, лица, но само физически.

д. Ако ЮЛ не носят отговорност за лични виновни действия именно заради липсата на психика (заради невъзможността тяхната функционираща воля да формира интелектуалния и волевия момент на вината, т.е. да бъдат вменяеми), респ. да отговарят за деликт, причинени от лични, виновни действия, логично е **по същата причина ЮЛ да не могат и да търпят неимуществени вреди, причинени им от друг, именно защото не могат да ги осъзнаят и възприемат.** И положението тук не е като при малолетните ФЛ, които в най-ранна възраст не могат да осъзнаят загубата на родител, респ. да търпят болката и страданието от тяхната загуба, но впоследствие, когато тя се появи (защото те поначало ще я изживеят), са материално легитимирани да претендират такива неимуществени вреди.

От своя страна ЮЛ, които дължат обезщетяването на такива морални вреди (напр. застрахователи), нанесени от ЮЛ, ги дължат не защото лично са ги причинили, а защото носят обезпечително-гаранционна отговорност пред трети лица под формата на поето първично задължение към застрахования да носят риска от вредоносните му действия /вкл. виновни/, а при създаване на риска /настъпване на застрахователното събитие/ да дължат застрахователно обезщетение или сума/.

Единственото „тясно място“ на проблема дали ЮЛ търпят свои (различни от тези на съставлящите го ФЛ), е т.нар.

„репутационна щета“. Тя обаче се понася, както бе показано по-горе, „от техните членове, симпатизанти, т.е. единствено от ФЛ“.

Изтъкнатите по-горе съображения от абстрактно-догматичен характер показват съществените различия в правния статус на ЮЛ в сравнение с този на ФЛ, дължащи се именно на липсата на физическото, физиологическото, психическото съзнавано съществуване на ЮЛ. Което категорично изключва възможността те да понесат неимуществени вреди, респ. да търсят обезщетение за такива.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводите, до които стигам в настоящите бележки, са, че ЮЛ биха могли да бъдат материалноправно легитимирани да претендират обезщетение за неимуществени вреди единствено само доколкото в закона бъде предвидена фикция, по силата на която те могат да търпят и да понесат такива вреди. Общо правило за това *de lege lata* не съществува в действащото законодателство и ако законодателят реши, такава фикция би могло да се предвиди по изключение, но само за определени случаи, и то в особено акутни случаи – само за умишлени и грубо небрежни действия, каквото условие се съдържа напр. в чл. 631а ТЗ. Категорично приемам, че във вътрешното ни материално право продължава да няма материалноправна разпоредба, от която да може пряко и безусловно да се извлече правило, че юридическо лице е кредитор по вземане на обезщетение за неимуществени вреди. Поради което смятам, че не съществува правно основание националният съд да определи такова обезщетение в полза на юридическо лице.

Не последен по важност е и фактът, че и в цялата противоречива практика по ТД 1/2023г. не се установиха изменения в обществените условия или изменения в законодателството, които да налагат да бъде изоставена дългогодишната, последователна, константна практика на принципния мате-

риално-правен въпрос. Предвид всичко изложено, подкрепям следния отговор на поставения за тълкуване въпрос: „Юридическите лица не притежават материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт“.

СТАНОВИЩЕ ПО ТЪЛКУВАТЕЛНО ДЕЛО № 1/2023 Г. НА ОСНГТК НА ВКС И ВАС I И II КОЛЕГИЯ С ДОПЪЛНЕНИЯ ОТНОСНО ПУБЛИКУВАНИ ПО-КЪСНО ТЕЗИ*

Притежават ли юридическите лица материално-
правна легитимация за присъждане на обезщетение
за неумуществени вреди от деликт?

Траян Конов¹

¹ * Текстът съдържа становището ми Вх. № на ВКС 501281 от 19.06.2024 г., представено съгласно чл. 129, ал. 2 ЗСВ пред ОСНГТК на ВКС и I и II колегия на ВАС по тълкувателно дело № 1/2023 г. Първата му публикация е в правен портал lex.bg, Електронно издание ISSN 2682-9606, от 01.07.2024 г., 08:37 ч., достъпна на: <https://news.lex.bg/>. Настоящият текст съдържа някои допълнения (основно в бележки под линия), провокирани от последващи становища по тълкувателното дело, изложени публично от други юристи, а именно: **Николова, Р.** Признаването на право на обезщетение за неумуществени вреди на юридическите лица е равносилно на цензура. Правен портал lex.bg, Електронно издание ISSN 2682-9606, публикация от 10.07.2024 г., 7:27, достъпна на: <https://news.lex.bg/>; Становище на фондация „Програма за достъп до информация“ (ФПДИ) до ВКС, ОСНГТК и ВАС I и II колегия по Тълкувателно дело № 1/2023 г. на ОСНГТК на ВКС и ВАС I и II колегия, изх. № 4 от 08.07.2024 г., достъпно на http://store.aip-bg.org/stanovishta/2024/stanovishte_PDI_po_TD1-2023_VKS-VAS_Final_not_signed_corr.pdf, изготвено от **Кашъмов, А.** – изпълнителен директор на ФПДИ; Становище на **Висшия адвокатски съвет** по съвместно тълкувателно дело № 1/2023 г. на ВКС, ОСНГТК и ВАС I и II колегия, достъпно на <https://www.vas.bg/p/s/y/syvmestno-td1-2023-vks-osgtkn-vas-osikiik-13491.pdf>; **Генчев, И.** Още веднъж за неумуществените вреди и възможността юридическите лица да ги претърпят. Правен портал lex.bg, Електронно издание ISSN 2682-9606, публикация от 27.08.2024 г., 7:27 ч., достъпна на: <https://news.lex.bg/> Изложено в първите две публикации, както и онова, което чух от устните изложения в откритото заседание от 10.07.2024 г. по тълкувателно дело № 1/2023 г. на

1. **Предмет** на тълк. г. № 1/2023 г. на ОСНГТК на ВКС и ВАС I и II колегия е следният въпрос: *Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?*

1.1. **Въпросът** е формулиран във връзка с констатирана противоречива практика, формирана, както следва:

1.1.1. Актове, даващи **отрицателен** отговор

1.1.1.1. **Актове на ВКС**

С **решение № 47 от 10.09.2010 г.** на ВКС, II т. о. по т. г. № 625/2008 г. е даден отрицателен отговор на въпроса, като е прието, че присъждането на обезщетение за неимуществени вреди по правилото на чл. 52 ЗЗД на юридическо лице – търговец е лишено от основание в закона. ВКС е приел, че претърпените от търговеца – юридическо лице вреди от установено правонарушение несъмнено се отразяват в патримониума му, но поради **безспорно паричния еквивалент на този патримониум** тези вреди не могат да имат неимуществен характер, което само по себе си изключва приложението на чл. 52 ЗЗД. Като допълнителен аргумент е изложено и че самият общопризнат смисъл, вложен в понятието „неимуществени вреди“, налага извода, че тези вреди нямат своя имуществена стойност и следователно парично изражение, което е несъвместимо с правната същност и начин на възникване на юридическото лице – търговец. Посочено е, че действително с нормата на чл. 52 ЗЗД законодателят е създал правно задължение за обезвреда на неимуществените вреди при всички състави на неправомерно увреждане, но при неизричното посочване на конкретните правни субекти, имащи право на обезщетяване, то явно е възприето правилото **те да бъдат определяни според вида на вредата, т.е. от вида на засегнатото право**, поради което и при съобразяването с така сочения критерий се налага изводът, че неимуществените вреди са причинени,

---

ОСНГТК на ВКС и I и II колегия на ВАС, наложи и припомняне на някои иначе общоизвестни положения.

Доцент в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, доктор по право.

когато увреждането е засегнало психическата сфера на пострадалия като трайно и продължително състояние, а това житейски и правно е неприложимо към юридическото лице, дори и то да е търговец. Може да бъдат посочени и други предшествващи решения на ВКС в същия смисъл: Решение № 197/19.02.1997 г. по гр. г. № 250/1995 г., ВКС, V з. о.;² Решение № 236/28.04.2009 г. по гр. г. № 1820/2008 г., ВКС, II з. о. и др. Тези актове са следвани от множество решения на инстанции по същество, по някои от които ВКС се е произнесъл в обратния (положителен) смисъл – актовете по по-долу т. 1.1.2.1., но вероятно не се посочват при обосноваването на противоречива практика, защото тези по-стари актове не са по чл. 290 ГПК.

1.1.1.2. Актове на ВАС

С Решение № 6382/15.05.2018 г. по адм. г. № 3691/2017 г. на ВАС, Решение № 9494/20.09.2021 г. по адм. г. № 3112/2021 г. на ВАС и Решение № 499/15.01.2021 г. по адм. г. № 8051/2020 г. на ВАС на поставения въпрос също се дава отрицателен отговор – че дружеството не търпи неимуществени вреди, поради което не му се следва обезщетение за такива. Обезщетението за неимуществени вреди се присъжда за конкретно **претърпени физически и психически болки**, страдания и неудобства, които са пряка и непосредствена последица от незаконосъобразните действия или бездействия на административния орган, **физическите болки и душевните страдания са присъщи едновременно и само на физическите лица** и не могат да се свържат с юридическо лице. Ако се накърнят доброто име и авторитетът на юридическо лице, то вредите от това за него са съизмерими с намаляване на имущественото му състояние, поради което имат характер на имуществени. В този смисъл са Решение № 6382/15.05.2018 г. по адм. г. № 3691/2017 г. на ВАС, Решение № 9494/20.09.2021 г. по адм. г. № 3112/2021 г. на ВАС, Решение № 499/15.01.2021 г. по адм. г. № 8051/2020 г. на ВАС.

1.1.2. Актове, даващи **положителен** отговор

² Публикувано в Съдебна практика на ВКС на РБ ГК 1997 г. С., 1999, с. 169 – 171, пореден № 106.

1.1.2.1. Актове на ВКС

На първо място бих посочил Определение № 400/26.11.2013 г. на ВКС, II з. о. по ч. гр. г. № 6155/2013 г., по реда на чл. 274, ал. 3, т. 1 ГПК, което **поставя началото на обрата в съдебната практика**.³ Съставът на ВКС, II з. о. застъпва становище, обратено на даденото, в Решение № 47 от 10.09.2010 г. на ВКС, II т. о. по т. г. № 625/2008 г. и така отваря пътя за развитие на правото, довело както до последвалите решения на ВКС – Решение № 274/18 от 18.03.2019 г. на ВКС, IV з. о. по гр. г. № 5120/2017 г., Решение № 206 от 26.03.2019 г. на ВКС, III з. о. по гр. г. № 4762/29017 г., Решение № 29 от 10.03.2020 г. на ВКС, IV з. о. по гр. г. № 1690/32019 г., Решение № 35 от 12.08.2022 г. на ВКС, IV з. о. по гр. г. № 3901/2018 г. и др., така и до настоящото тълкувателно дело.

1.1.2.2. Актове на ВАС

1.1.2.2.1. Част от съдебните състави на ВАС дават положителен отговор на въпроса, като смятат, че предявените искове за заплащане на претърпени неимуществени вреди от юридически лица заради накърнената им търговска репутация са **процесуално допустими**, но неимуществените вреди трябва да се докажат, като в постановените актове се прима, че в конкретния случай неимуществените вреди на юридическите лица не са доказани и **исковете са отхвърлени**: Решение № 14285/23.12.2016 г. по адм. г. № 11417/2015 г. на ВАС; Решение № 12323/01.12.2021 г. по адм. г. № 5542/2021 г. на ВАС; Решение № 10366/16.11.2022 г. по адм. г. № 8595/2021 г. на ВАС; Решение № 8469/13.07.2021 г. по адм. г. № 1134/2021 г. на ВАС; Решение № 7983/01.07.2021 г. по адм. г. № 9328/2018 г. по

³ С това определение, постановено по частна касационна жалба на религиозна организация („Свидетелите на Йехова в България“), се приема: *Разпоредбата на чл. 45 ЗЗД не съдържа ограничения относно страните в правоотношението, възникнало от неправомерно увреждане – всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму, в т. ч. и на юридическо лице /ЮЛ/. Изписаните с италики и поставени в кавички текстове са цитат от посочения документ по делото, нормативен или друг публичен акт, включително литературен източник. Ако не е посочено друго, нормативните актове и българската съдебна практика са цитирани по ПИС „Anus“.*

на ВАС; Решение № 7807/31.08.2022 г. по адм. г. № 11641/2021 г. на ВАС; Решение № 6974/12.07.2022 г. по адм. г. № 2043/2022 г. на ВАС; Решение № 5718/18.05.2020 г. по адм. г. № 6529/2019 г. на ВАС и др.

1.1.2.2.2. Съществуват и решения по административни дела, с които са уважени претенции за неимуществени вреди на юридическо лице по ЗОДОВ, причинени от незаконосъобразно запечатване на търговски обект, макар и в по-малък (10 000 лв.) от поискания размер (20 000 лв.) – Решение № 6638 от 03.11.2023 г. по адм. г. № 1882/2022 г. на АС – София, обжалвано и от двете страни, по които жалби е образувано адм. г. № 134/2024 г. на ВАС, трето отделение, спряно с протоколно Определение от 18.04.2024 г. във връзка с настоящото Тълкувателно дело.

1.2. Прегледът на актовете показва, че в повечето случаи делата са образувани по предявени в сравнително неголям размер претенции за:

1.2.1. Обезщетяване на вреди, свързани с накърняване на доброто име на юридически лица с нестопанска цел, чрез публикации в медиите – казусът „Свидетелите на Йехова в България“ срещу „Скам“ ООД – Решение № 274/18 от 18.03.2019 г. на ВКС, IV г. о. по гр. г. № 5120/2017 г., както и Решение № 206 от 26.03.2019 г. на ВКС, III г. о. по гр. г. № 4762/29017 г. – казусът „Свидетелите на Йехова в България“ срещу „Ню Медиа Груп“ АД, с позоваване и на практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ), като за това развитие в практиката решителна роля изиграва Определение № 400/26.11.2013 г. на ВКС, II г. о. по ч. гр. г. № 6155/2013 г.

1.2.2. Обезщетения за вреди, свързани с накърняване на доброто име на юридически лица – търговци – Решение № 35 от 12.08.2022 г. на ВКС, IV г. о. по гр. г. № 3901/2018 г., отново с позоваване и на практиката на ЕСПЧ.

1.2.3. Обезщетения за вреди, свързани с незаконни административни актове – адм. г. № 2043/2022 г. на ВАС; адм. г. № 2142/2020 г. на ВАС; адм. г. № 134/2024 г. на ВАС.

1.2.4. Обезщетения за вреди, свързани с продължително за-

гържане на оригинални документи – Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гр. д. № 3901/2018 г. ВКС, ГК, IV з. о.

1.3. Практика на ЕСПЧ и на някои национални юрисдикции

1.3.1. Относно практиката на ЕСПЧ и нейното развитие преpraщам към цитираната практика на ВКС – актовете по по-горе т. 1.1.2.1., към Особено мнение на съдия Геника Михайлова към Решение № 206 от 26.03.2019 г. на ВКС, III з. о. по гр. д. № 4762/2017 г., а също и към теоретичните и коментарни публикации.⁴ Общата констатация е, че тази практика отдавна бележи ясна тенденция да допуска обезщетения за неимуществени вреди в полза на юридически лица, включително и търговци.

1.3.2. Практиката на националните съдилища на много ев-

⁴ Вж. **Костов, С.** Извъндоговорната отговорност на ЕС и на гържавите членки. С.: Сиби, 2017, с. 320–322; **Стоянов, Д.** Обезщетяване на неимуществените вреди на гражданския ищец в наказателния процес. В: Годишник на Департамент „Право“ – НБУ, т. 2 /2013/, Издателство на НБУ, 2014, с. 461 – 463; **Байрактарова, Ц.** Управление и представителство на капиталово търговско дружество. Електронен сайт „Предизвикай правото!“, Електронно издание ISSN 1314-7854, публикация от 02.11.2014 г., достъпна на: <https://www.challengingthelaw.com/targovsko-pravo/upravlenie-kapitalovi-drujestva/>; **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица да търпят неимуществени вреди и подлежат ли те на обезщетяване. Правен портал lex.bg, Електронно издание ISSN 2682-9606, публикация от 13.03.2023 г., достъпна на: <https://news.lex.bg/>, повторна публикация. – Търговско право, 2023, № 2, с. 81 – 104; **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване на неимуществени вреди, причинени на юридически лица. Правен портал lex.bg, Електронно издание ISSN 2682-9606, публикация от 10.04.2023 г., достъпна на: <https://news.lex.bg/>; **Кривулева, Н.** Някои проблеми на обезщетяването на неимуществени вреди при юридически лица. Електронен сайт „Предизвикай правото!“, Електронно издание ISSN 1314-7854, публикация от 05.07.2020 г., достъпна на: <https://www.challengingthelaw.com/obligacionno-pravo/neimushtestvenivredi-ul/>; **Илиева, Г.** Иск за неимуществени вреди, претърпени от юридически лица, достъпна на: <https://www.legaldl.com/>, **Думов, Д.** Обезщетение за неимуществени вреди при юридически лица. – Търговско право, 2023, № 2, с. 105 – 122; Становище на **Висшия адвокатски съвет...**, с. 14 – 20; **Генчев, И.** Още веднъж... и др.

ропейски страни от десетилетие и повече допуска обезщетение за неимуществени вреди на юридически лица.⁵

1.4. Тенденцията

1.4.1. Изложеното по-горе еднозначно показва съществуването на ясна тенденция и в националното ни право към преодоляване на традиционния възглед, че само физическите лица могат да претендират обезщетения за неимуществени вреди, а юридическите лица, бидейки лишени от психика, не са легитимирани да търсят обезщетение за неимуществени вреди. Без значение в случая е въпросът доколко тази тенденция е вдъхновена или се легитимира с аргументи, черпени и от европейски актове и сравнително право. Мисля, че макар тази тенденция да би могла да изглежда някому екстравагантна, тя следва да бъде решително подкрепена и **бидейки вече факт**, да бъдат търсени аргументи в полза на съществуващата вече съдебна практика, развила правото в една правилна посока. Всъщност може да се приеме, че противоречието между актовете на ВКС и ВАС е **историческо** – някогашното мислене днес е преодоляно, но решението по настоящото тълкувателно дело има задачата да препотвърди тази промяна в разбиранията относно обезщетяването на неимуществени вреди на юридически лица по един категоричен и обобщен начин. От друга страна, приемането, че исквете за неимуществени вреди, предявени от юридически лица, са допустими – по-горе т. 1.1.2.1. и т. 1.1.2.2.1., означава, че юридическите лица принципно имат и материалноправна легитимация, защото допустимостта на исквете се определя от твърденията на ищеца, които го легитимират процесуално да търси съдебна защита, като разглеждане на делото по същество се налага, ако установяването (доказването) на твърденията от ищеца обстоятелства е в състояние да доведе до уважаване на иска. Ако това евентуално установяване на твърденията от ищеца обстоятелства поради нормативни причини не е в състояние да доведе до

⁵ Вж. Стоянов, Д. Цит. съч., с. 458 – 461; Генчев, И. Могат ли юридическите лица..., т. 3. – Търговско право, с. 90 – 94; Генчев, И. Още веднъж...

уважаване на иска, защото правото не свързва с твърдените в обстоятелствената част на исковата молба фактически основания на иска с последиците, заявени в петитума като искания, е излишно да се проверява верността на твърденията на ищеца – например иск за развод от лице, което заявява в исковата молба, че не е в брак – такъв иск ще е недопустим, т.е. ищецът няма и процесуална легитимация, поради „очевидната“ липса на материалноправна такава.

Нека още тук посоча, че разискваният въпрос относно принципната възможност юридическите лица да претендират обезщетение за неимуществени вреди не е специфичен нито спрямо вида юридически лица – частноправни или публични, корпоративни или учреждения, нито спрямо ответника, който може да бъде както напълно външно лице, така и управляващ или друг агент на юридическото лице, нито се отнася до размерите на обезщетенията. По тези въпроси, изглежда, не е констатирана противоречива практика и те не са предмет на дискусията освен в контекста на повдигнати от опонентите ми възражения – вж. по-долу бел. № 64.

1.4.2. Трябва да посоча, че много преди лансираните в последните няколко години в литературата аргументи в полза на възможността юридически лица да получат обезщетение за неимуществени вреди,⁶ българската доктрина, макар и първоначално плахо – по-скоро като намек, е приемала възможността юридически лица да търпят неимуществени вреди. Още Димитър Антонов⁷ очертава няколко големи групи неимуществени вреди, първата от които свързва с: *неимуществени права (име, псевдоним, фирма, авторство)*... Може да се спори какво авторът е имал предвид под малко употребявания тогава термин „фирма“⁸, но това едва ли дава повод да се игнорира

⁶ Стоянов, Д. Цит. съч., с. 450 – 464; **Байрактарова, Ц.** Цит. съч.; **Генчев, И.** Могат ли...; **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване...; **Кривулева, Н.** Цит. съч.; **Илиева, Г.** Цит. съч.; **Димов, Д.** Цит. съч. и др.

⁷ **Антонов, Д.** Непозволено увреждане. С.: Наука и Изкуство, 1965, с. 53.

⁸ Терминът фирма повторно навлиза широко в българския юридически речник чрез предвестника на възраждането на българско-

написаното от него, още повече че авторът сам развива ясно мисълта си по-нататък в съчинението.⁹ В началото на 90-те години на миналия и началото на настоящия век вече ясно беше лансирана тезата, че и юридическите лица, макар да нямат психика, имат право на обезщетение за неимуществени вреди.¹⁰ Аргументират се обаче и противоположни – „отрица-

---

то търговско право – Указ № 56 за стопанската дейност (ДВ, бр. 4 от 13.01.1989 г. – отм. бр. 59 от 12.07.1996 г.), който се използва там по-скоро като синоним на „търговец“ и за да не бъде използван тъкмо този термин – чл. 10: *Фирмата е имуществено, социално и организационно обособен участник в стопанската дейност с отделно наименование и работи на стопанска сметка. Фирмата е юридическо лице освен еднoличните и колективните фирми на гражданите, поради което е малко вероятно Антонов да го използва в този смисъл – по-вероятно е да го е използвал в днешния смисъл на чл. 7, ал. 1 ТЗ: Фирма е наименованието, под което търговецът упражнява занаятието си и се подписва, който е аналогичен на онзи по чл. 17 ТЗ (1897 г. – отм.),* вж. и **Кацаров, К.** Систематичен курс по българско търговско право, четвърто издание, 1948 (фототипно 1990), с. 79 – 80. За защитата на търговската фирма, без да твърдя, че там се лансира ясно идеята за обезщетяване на неимуществени вреди, вж. **Джигров, П.** Коментаръ на Търговския законъ, том първи. С.: Държавна печатница, с. 142 – 150; **Кацаров, К.** Цит. съч., с. 86 – 87.

⁹ **Антонов, Д.** Цит. съч., с. 180, откъдето става ясно, че авторът изрично допуска юридически лица да имат право на обезщетение за неимуществени вреди: *Но ако от нарушението на такива лични права като производствена марка, фирма, добро търговско име не са настъпили имуществени вреди, не е ли юридическата личност все пак засегната и не следва ли да се допусне обезщетението на такива неимуществени вреди? Струва ми се, че принципната допустимост на такъв иск не трябва да се отрича.*

¹⁰ **Герджиков, О.** Коментар на Търговския закон. Книга първа, чл. 1 – 112. С.: Алена Дочев – 55, 1991, с. 74; **Калайджиев, А.** Облигационно право. Обща част. С.: Сиби, 2001, с. 353, теза, която авторът поддържа и днес – вж. Цит. съч., Осмо издание. С.: Сиби, 2020, с. 368 – 369, вече с позоваване на чл. 361а ТЗ. **Голева, П.** Деликтно право. II преработено и допълнено издание. С.: Феня, 2011, с. 251; **Голева, П.** Деликтно право, III преработено и допълнено издание. С.: Нова звезда, 2015, с. 286; **Голева, П.** Деликтно право непозволено увреждане. IV преработено и допълнено издание. С.: Нова звезда, 2018, с. 311. Според авторката чл. 631а ТЗ изрично давал право на обезщетение за неимуществени вреди на юридически лица – тър-

говци. Това изглежда приема и **Стойчев, К.** – В: **Голева, П., К. Стойчев.** Гражданскоправен режим на юридическите лица с нестопанска цел. С.: Сиби, 2018, с. 73 – 74, подчертавайки, че чл. 631а ТЗ има изключителен характер, защото *визира случай на твърде тежка форма на злоупотреба с право, която почива на animus nocendi и за това въз основа на нея не бива да бъдат правени никакви по-общи изводи* – с. 74. Трябва да споделя още, че имам ясен спомен, че скоро след приемането на чл. 631а ТЗ (ДВ, бр. 58 от 2003 г.) покойният вече професор **Траян Лялев** (1930 – 2012 г.) публикува статия, в която изложи аналогична теза, че и юридическите лица имат право на обезщетение за неимуществени вреди с позоваване на чл. 631а ТЗ. За съжаление, опитите ми да открия повторно това съчинение на проф. Лялев в различни база данни, включително и чрез наследниците му, се оказаха неуспешни, така че не съм в състояние да цитирам коректно съчинението му, но гържа да го посоча, защото тогава то предизвика у мен подчертан скептицизъм заради аргумента, теглен от чл. 631а ТЗ, който лесно се преодолява с подразбиращото се условие – „когато е приложимо“, както ясно е посочено и в чл. 19, ал. 1, т. 3 ЗЗТТ. Относно този аргумент вж. Особено мнение на съдия **Михайлова, Г.** към Решение № 206 от 26.03.2019 г. на ВКС, III г. о. по гр. г. № 4762/29017 г.; **Димов, Д.** Цит. съч., с. 112 – 116; **Голева, П.** Въпросът за търговеца – юридическо лице и неимуществените вреди – Електронно списание „Търговско и облигационно право“, 2023, № 4, достъпно на: <https://e.trudipravo.bg/targovsko-i-obligatziionno-pravo/targovtzi/vaprosat-za-targovecza-yuridichesko-licze-i-neimusthestvenite-vredi/> и по-голу т. 2.2.4. Ще спомена също, че и **Марков, М.** Облигационно право *modus studendi*. С.: Сиби, 2004, с. 131 – 132, твърди, без да сочи автори, че доктрината приемала, че и юридически лица могат да претендират неимуществени вреди – например заради засягане на търговската им репутация. Както казах, аргументите, теглени от чл. 631а ТЗ и аналогичните по-нови разпоредби са лесно преодолими, доколкото могат с лекота да бъдат оборени чрез подразбиращото се условие „когато е приложимо“, затова тогава – в началото на века тезата, че юридическите лица имат право на обезщетение за неимуществени вреди, ми изглеждаше твърде екстравагантна, днес обаче тази теза се оказва много повече визионерска, независимо от нейната оскъдна или неудачна аргументация. Също така следва да посоча, че в относително ново свое съчинение – **Конов, Т.** Пропуснатата полза – вероятна или сигурна вреда. – Търговско право, 2022, № 1, с. 56, повторна публикация в: **Конов, Т.** Теоретични възгледи и анализи по тълкувателни дела (сборник статии). С.: Ентусаист, 2024, с. 453, за да подчертая значението на чл. 162 ГПК при определяне размера на пропуснатата полза като имуществена вреда, съм използвал реторичния въпрос: *Изглежда обаче българският съд се стъписва от тази дадена му от Закона власт за преценка и се стра-*

телни“ доктринерни тези,¹¹ които могат да определят въз-

хува да я упражни – по-добре да се присъди обезщетение по справедливост за неимуществени вреди на търговеца, на търговското дружество – юридическо лице ли? – днес бих предпочел да не бях използвал това красноречие, тъй като се оказва, че увреждането на търговската репутация има не само имуществено измерение – причинява не само пропуснати ползи, но и правно релевантни негативни емоционални, психически и социални последици на хората, свързани с юридическото лице.

¹¹ **Стойчев, К.** Теориите за юридическото лице и как те се възпроизвеждат в правната ни система. – Държава и право, 2003, № 1, с. 48; **Стойчев, К.** Към въпроса за правната природа на юридическото лице. – В: Актуални проблеми на гражданското, търговското и семейното право. Юбилеен сборник по случай 80-годишнината на академик проф. Чудомир Големинов. С.: Феня, 2010, с. 55, където авторът посочва, че юридическото лице не може да претърпи неимуществени вреди, защото тези вреди са свързани с причиняването на физическа болка, душевни страдания, мъка и други отрицателни психически преживявания, този вид вреди засягат емоционално-психическата сфера на увредения и са свързани с нарушаването на лични неимуществени права. Следва позоваване на Решение № 197/19.02.1997 г. по гр. д. № 250/1995 г., ВКС, V г. о. и на **Стойчев, К.** Преглед на съдебната практика относно неимуществени вреди. – Правна мисъл, 1982, № 5, с. 80 – вж. критика на тезата, че неимуществените вреди се свързват само с нарушаването на лични неимуществени права, у **Конов, Т.** Понятието противоправност в областта на непозволеното увреждане според българското гражданско право, Годишник на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Юридически факултет. Том 79, 1986. Книга 1. С., 1989, с. 195, повторна публикация. – Търговско право, 2000, № 6, с. 83 и там цитираните съчинения; **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоправност и системата на българската извъндоговорна отговорност – отговорност за чиста икономическа загуба. – Търговско право, 2022, № 2 - 3, с. 37 – 38, бел. № 10, следваща публикация в: Правен портал lex.bg, Електронно издание ISSN 2682-9606, публикация от 06.03.2023 г., достъпна на: <https://news.lex.bg/>, следваща публикация в: Теоретични..., с. 56, вж. и по-долу бел. № 14. Скептически относно присъждането на обезщетение за неимуществени вреди на юридически лица са и **Тасев, С.** Деликтната отговорност, трето преработено и допълнено издание. С.: Нова звезда, 2016, с. 137, и **Цонева, С.** Английското и българското деликтно право. Сравнителноправно изследване. С.: Авангард прима, 2019, с. 215 – 218. В по-ново свое съчинение **Цонева, С.** Обезщетение за вреди при договорна отговорност. С.: НБУ, 2021, с. 295 авторката е склонна

роса като доктринерно, а предвид особените мнения на членовете на състави, постановили положителни решения, и като практически,¹² спорен.

1.4.3. Разглежданата тенденция има своето историческо обяснение. След началото на 50-те и преди началото на 90-те години на миналия век частната стопанска инициатива на юридическите лица, с изключение донякъде на кооперациите, беше отнета – икономиката беше държавна, юридическите лица с нестопанска цел имаха обществени функции, определени и подчинени до голяма степен на държавната (партийната) политика, медиите също бяха държавно контролирани, а и техниката малко позволяваше този контрол да бъде заобиколен (нямаше ги съвременните цифрови медии и възможности за общуване и публикуване на съдържание). В условията на такава действителност беше много малко вероятно репутацията на юридическо лице да бъде засегната чрез публикации или пък определени общности да претендират за легална защита на своите имуществени (стопански) права – икономиката беше държавна и всяка съществуваща недържавна стопанска дейност можеше „правомерно“ да бъде прекратена, ограничена или затруднена заради произволен избор на държавата. Също така беше много малко вероятно юридически лица с нестопанска цел да търсят защита на неимуществените си интереси – в крайна сметка религията се разглеждаше като „опиум“ за народите, а провеждането на антирелигиозна пропаганда беше конституционно про-

---

да допусне обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридически лица нетърговци, като настоява за разширяване на неимуществените вреди отвъд категорията претърпени болки и страдания. Миналата година и **Голева, П.** Въпросът за търговеца – юридическо лице..., изглежда, преосмисли тезата си; от **Голева, П.** Деликтно право, II преработено..., с. 251, III преработено..., с. 286, IV преработено..., с. 311 и влезе в „лагера“ на отрицателните тези. Към поддържащите отрицателния отговор трябва да посоча и **Николова, Р.** Цит. съч., и **Кашъмов, А.** Цит. съч., чиито изложения, макар да не е лесно да бъдат определени като доктринерни, предизвикаха допълнения в настоящото мое изложение.

¹² Вж. например **Михайлова, Г.** Особено мнение към...

явление на свободата на съвестта.¹³ Вероятно изложеното правеше практически безинтересен въпроса за неимуществените вреди на юридическите лица. От началото на 90-те години всичко това се промени решително – свободната стопанска инициатива, частните юридически лица със стопанска или нестопанска цел, свободата на изповеданията и частните нестопански инициативи получиха нова свобода и действителна конституционна защита, което постави въпроса за неимуществените интереси на юридическите лица в нова светлина, така че промяната в оценката на тези интереси и въпросът за обезщетяването на неимуществените вреди на юридическите лица доби съвършено ново измерение, съответно теорията и съдебната практика се наложи да бъдат осъвременени *с оглед изменения в законодателството и обществените условия*.¹⁴

2. Анализ

2.1. Аргументите **против** материалноправната легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт в полза на юридически лица се свеждат до следното:

2.1.1. **Неимуществените вреди** теоретично се определят **негативно** чрез противопоставяне на имуществените по два начина: неимуществените вреди са неблагоприятни последици, които **не се** отразяват в имуществото; това са вреди, които **не подлежат** на директна парична оценка. Съществуват и **позитивни** определения – неимуществените вреди са вредите, които са последица от засягането на неимуществени права¹⁵; неимуществените вреди са негативни, нежелани емо-

¹³ Съгласно чл. 53, ал. 1 от Конституцията (1971 г. – отм.): *На гражданите се осигурява свобода на съвестта и на изповеданията. Те могат да извършват религиозни обреди и да водят антирелигиозна пропаганда, а разликата между извършване на обреди и водене на антирелигиозна пропаганда е очевидна – първото е въпрос на тайнство и вярване, а второто е публично разобличаване на религията като „опиум“ за народите.*

¹⁴ Точка 4 от ТР № 1 от 19.02.2010 г. на ВКС по т. д. № 1/2009 г., ОСГТК.

¹⁵ В този смисъл **Стойчев, К.** Преглед на съдебната практика..., с. 80. Намирам това определяне за неточно по две причини: първо, вредите са

ции – болки и страдания – физически и психически¹⁶, като тези определения се възприемат и в съдебната практика.

2.1.2. Обезщетението за неимуществени вреди има за цел да компенсира, доколкото е възможно, чрез потребителната стойност на парите, която е в състояние да даде на увредения възможност да изпита радост, която да притъпи болката и яда¹⁷, а не чрез моралната утеха на възмездието, поради което **няма функцията на наказание**, защото размерът на

всяко зло, което ни е сполетяло, независимо от причината, но на обезщетяване подлежат само онези, които са причинени от правонарушение – вж. **Конов, Т.** Понятието противоправност..., с. 195. – Търговско право, с. 83 и там цитираните съчинения; **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоправност и системата..., с. 37 – 38, бел. № 10, Теоретични..., с. 56 и второ, защото е възможно увреждането на имуществени права да причини психически страдания – вж. например Решение № 1102 от 09.04.1981 г. по гр. д. № 623/1981 г. на ВС, I з. о., публикувано в Съдебна практика на ВС на НРБ гражданска колегия 1981, С.: Наука и изкуство, 1982, с. 75 – 76, пореден № 50, с което иск за неимуществени вреди, причинени от увреждане на имуществени права (пожар), е отхвърлен по съображения за справедливост, а не поради имуществения характер на унищожените блага. Вж. също и **Гройсман, С.** За неимуществените вреди, произтичащи от страданията, причинени на вещ. Електронен сайт „Предизвикай правото!“, Електронно издание ISSN 1314-7854, достъпна на: <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/stradania-na-vest/> Това е и причината да не занимавам читателя с въпроса за разширяване на понятието за неимуществени вреди откъд негативните емоции, както предлага **Цонева, С.** Обезщетение..., с. 283 – 296, или с разделянето на имиджа на „външен“ и „вътрешен“, както предлагат някои в чужбина. За практиката на ЕСПЧ вж. Становище на **Висшия адвокатски съвет**..., с. 16 – 20; **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване...

¹⁶ Това може да се смята за общоприетото определение. Вместо всички вж. **Калайджиев, А.** Цит. съч., Осмо издание. С.: Сиби, 2020, с. 364 – 367 и там цитираните други автори и български съдебни решения. За видовете неимуществени вреди вж. **Цонева, С.** Английското и българското..., с. 204 – 215 и **Цонева, С.** Обезщетение..., с. 283 – 296, където авторката пледира за разширяване на неимуществените вреди откъд категорията претърпени болки и страдания – с. 295.

¹⁷ Вместо всички други вж. **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението между договорна и деликтна отговорност и обезщетяването на неимуществени вреди. – Търговско право, 2012, № 3, с. 23 – 26, повторна публикация в: Теоретични..., с. 198 – 201.

обезщетението се определя спрямо размера на претърпените вреди, а не с оглед степенята на вината или флагрантността на поведението на ответника.¹⁸

2.1.3. Юридическото лице **няма психика, нито физика** и следователно няма как да „изживее“ негативни психически емоции или физически страдания.

2.1.4. Комбинацията от тези три постулата дава опора на традиционния отговор – юридическите лица нямат право на обезщетение за неимуществени вреди. Намирам обаче, че макар първият и третият постулат да са верни, поне за мен, днес обезщетението за неимуществени вреди следва да бъде признато.

2.2. Аргументи **в полза** на материалноправната легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт в полза на юридически лица.

2.2.1. За **същността на юридическите лица** у нас са известни множество изследвания,¹⁹ които анализират теориите

¹⁸ **Конов, Т.** Основание на гражданската отговорност. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995, с. 17; С.: Регулс, 2002, с. 22, В: Подбрани съчинения. С.: Сиела, 2010, с. 31 и сл. (изданията са идентични, поради което занаят ще соча страниците по трите издания в хронологичен ред: **Конов, Т.** Основание... с. х-х/х-х/х-х); **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението..., с. 36, Теоретични..., с. 211 – 212. Неслучайно тук цитирам само себе си, доколкото не е изключено днес да бъда обвиняван в раздвоение на личността и вътрешно противоречие, предвид онова, което по-долу ще аргументирам. Все пак за „оправдане“ ще посоча, че както нормативната уредба – вж. по-долу т. 2.2.2, така и възгледите на писателите, които я третираат теоретично, могат да търпят своето развитие – вж. и **Конов, Т.** Пропуснатата полза..., с. 57 – 58, Теоретични..., с. 453 – 455; **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоположност и системата..., с. 48 – 51, Теоретични..., с. 68 – 72, от друга страна, винаги съм схващал деликтната отговорност като институт, който обладава и превантивни, възпитателни и стимулиращи функции, а това значи, че осъществява специална и генерална превенция – вж. **Конов, Т.** Основание..., с. 15/20 – 21/29.

¹⁹ Вж. **Ганев, В.** Учебник по обща теория на правото Том II, част първа: правни субекти, трето издание. С.: Университетска библиотека № 344, 1947, с. 263 – 747; **Диков, Л.** Курс по българско гражданско право. Том I, обща част, 1936, с. 184 – 190; **Василев, Л.** Гражданско право обща част, нова редакция проф. д-р Чудомир Големинов. Варна, 1993, с. 145 –

те за обясняването им – фикционни, органични, реалистични, безсубектни, отрицателни, нормативни и др., като в крайна сметка може да се приеме, че юридическите лица, макар изкуствено създадени въз основа на закона, са „реално“ съществуващи субекти на правото, които съществуват обаче не във физическата (материалната, сетивната реалност), а в правната, нормативната реалност,²⁰ като със своята общест-

---

153; **Таджер, В.** Гражданско право на НРБ обща част. Дял II. С.: Наука и изкуство, 1973, с. 73 – 78; **Бояджиев, С.** Към въпроса за същността на юридическите лица като субекти на гражданското право. – Правна мисъл, 1994, № 2, с. 40 – 46; **Джеров, А.** Гражданско право обща част, трето преработено издание. С.: ИК „Труд и право“, 2012, с. 201 – 211; **Павлова, М.** Гражданско право обща част. С.: Софи-Р, 2002, с. 301 – 310; **Торбов, Ц.** История и теория на правото. С.: БАН, 1992, с. 456 – 462; **Стойчев, К.** Теорити..., с. 38 – 52; **Стойчев, К.** Към въпроса..., с. 42 – 60; **Русчев, И.** Приложим ли е институтът на „договаряне сам със себе си“ при органното представителство. В: Liber amicorum сборник в чест на проф. д-р Огнян Герджиков и проф. д-р Огнян Стамболиев по случай 65 години от рождението им. С.: Феней, 2013, с. 17 – 51; **Марков, М.** Един въпрос, свързан с органното представителство на юридическите лица (ТР № 3/2013 по т.г. № 3/2013 на ОСГТК). – Търговско право 2014, № 4, с. 85 – 91 и др.

²⁰ В този смисъл юридическите лица са персонификация на правната норма, както пише **Келзен, Х.** Чистото учение за правото, увод в проблематиката на правната наука. С., 1937, с. 50 (№ 25, б. „е“): *персонификация на комплекс от норми*, което според него основателно се отнася до всеки правен субект, включително физическите лица. И наистина правният субект е правна и в този смисъл „нормативна“ категория, защото и правосубектността на физическите лица е правна (нормативна) категория – последица на правната норма, защото, ако днес схващаме всеки човек като субект на правото, това също е последица на правните норми – някога не е било така въпреки очевидната еднаквост на физическото и биологическото битие на хората, а утре вероятно ще се питаме дали да не признаем нормативно за субекти на правото дадености, различни от хората и юридическите лица – роботи и животни. – Вж. **Ставру, С.** За правосубектността и бъдещето на вещите. – Съвременно право, 2009, № 3, с. 22 – 41 и особено т. 4, с. 36 – 41; **Ставру, С.** Интелигентните агенти – нов правен субект или специфична форма за изразяване на воля. – Правна мисъл, 2011, № 3, с. 102 – 109. Всеки път, когато се замислям по тези въпроси, се сещам за Айзък Азимов и юридически визионерския му разказ „Двестагодишният човек“ (написан през 1976 г.

вена и правна дейност задоволяват определени интереси на хората, които са поставили целите на юридическото лице и се идентифицират с тези цели и постигането им.²¹

2.2.1.1. Юридическите лица са: *правната форма, която позволява да се обособява имуществото, което чрез дейността на физическите лица, които формират органите му, да се използва за задоволяване на интересите на участниците в него и/или в интерес*

във връзка с 200-годишнината на САЩ), публикуван у нас в: **Азимов, А.** Избрани фантастични произведения. Том 2. С.: Народна младеж, 1989, с. 311 – 348, в който интригата е представена много по-юридически от онова, което се вижда от едноименния филм – роботът не може да бъде признат за субект (човек), защото, за разлика от човека, е безсмъртен, което налага героят (Ендрю Мартин) да осигури необратимото си „остаряване“, което да отнеме безсмъртието му, и това е условието юридически да бъде признат за човек – с. 345 – 348. Този аспект на юридическото (нормативното) признаване на автокефалността на роботите, който не засяга, разбира се, животните, изглежда, не е отчетен от Ставру. Този аспект обаче има сечение и със санкциите, които създават за субектите контрамотив, неприсъщ за безсмъртните и недосегаемите. Сецам се също и за някогашния „страх“ на суверена от принципното „безсмъртие“ на юридическите лица, позволяващо акумулиране на средства, които не се раздробяват, както е при смъртта на физическите лица, и заплашва те да станат по-богати от държавата (суверена), което ражда разрешителната система за образуването им. – Вж. **Капитан, А.** Увод към изучаването на гражданското право. Общи понятия (превод Златка Керемекчиева). С., 1920, с. 127 – 135. Днес модерното демократично общество отдавна е преодолело съперничеството суверен – частноправни юридически лица и принципно е преминало към нормативната система за създаването им. Обратно **Николова, Р.** Цит. съч., т. I, според която частноправните юридически лица принципно се учредявали по разрешителната, а публичноправните по нормативната система, защото това ставало въз основа на: *административен нормативен закон или въз основа на подзаконов нормативен акт.*

²¹ На тази особеност специално внимание обръща **Бояджиев, С.** Цит. съч., с. 40: *Към същностната характеристика на юридическите лица могат да бъдат включени и тяхната вторичност и производност, защото те винаги възникват на базата на съществуващи преди това субекти и в резултат на определено волеизявление, като развива тезата на следващите страници (41 – 42).*

на цялото общество.²² Към изложеното по-горе бих добавил, че фикционните теории излизат от предпоставката, че субект на правото е само човекът (някога дори не всеки), поради което приемат, че юридическото лице, макар да не е човек, действа в правото като единен субект – човек, а не като общност от отделни хора,²³ онагледявайки така конструкцията „юридическо лице“. Тази конструкция може да бъде открита още в римското право под термина *universitates personarum* – съвкупности, общности, единства от хора.²⁴ От тази гледна точка

²² Павлова, М. Цит. съч., с. 310.

²³ Подобно и у: Стойчев, К. Теориите..., с. 39 – 40, Стойчев, К. Към въпроса..., с. 45 – 46.

²⁴ *Universitates* – съвкупности – „единства“, както вероятно по-елегантно и точно ги нарича Ганев, В. Цит. съч. с. 265 и сл., доколкото на български език този термин стои по-близко до оригинала и обхваща както *universitates personarum* (които Ганев има предвид), така и *universitates rerum*, подчертавайки тъкмо идеята за цялост (единство) от иначе множество отделни неща. Съгласно римското разбиране *universitates* принципно съдържат фикцията (приемането), че някои отделни неща се схващат в правото като едно цяло тяло, като един *corpus*. Това се вижда и при вещите – някои вещи, съставени от множество части (например кораб), се гледат правно като една – *universitates rerum cohaerentium*, както и множество вещи, обединени от предназначението им (стаго) – *universitates rerum distantium*, се гледат като една, което е от значение при защитата и прехвърлянето на правата върху тях – вж. Girard. История и система на римското право Частъ I, превод Симеон Ангелов. С.: Издание на Софийския университет, 1913, с. 366 – 368. Камо на едно тяло (*corpus* – от тук и корпорация, както обикновено превеждат у нас и не само *universitas*) и камо така различен от хората субект са се схващали някои общности (единства) от хора – *universitates*, с което терминът се е противопоставял на договора за дружество (*societas*), който не създавал отделен от съдружниците субект, с изключение на дружествата за откупуване на данъци (*societas publicanorum/vectigalium* – Помпоний – D. 17.2.59 pr.), макар в някои текстове тази разлика да не се провежда докрай – Флорентин – D. 46.1.22, а в съвременното континентално право терминът *universitas*, съответно корпорация, да е окончателно изоставен и заместен с термина юридическо лице. Вж. и Girard. Цит. съч., с. 349 – 354; Чолов, Р. Римско частно право. С.: Сиела, 2000, с. 60 – 66; Улпиан – D. 3.4.2: *Si municipes vel aliqua universitas ad agendum det actorem, non erit dicendum quasi a*

pluribus datum sic haberi: hic enim pro re publica vel universitate intervenit, non pro singulis – ако община или друга корпорация упълномощи за предявяване на иск, няма да се каже, че [пълномощникът] е назначен от мнозина, защото тук той се намесва за нещо публично [общината] или за корпорацията, не за отделния [човек]; **Улпиан** – D. 3.4.7.1: *Si quid universitati debetur, singulis non debetur: nec quod debet universitas singuli debent* – ако нещо на корпорация се дължи, то на отделния [човек] не се дължи, нито това, което дължи корпорацията, отделният [човек] дължи; **Юстиниан** – Inst. 2.1.6: *Universitatis sunt, non singulorum, veluti quae in civitatibus sunt theatra, stadia et similia et si qua alia sunt communia civitatum* – на корпорацията са, а не на отделните [хора], подобно на театрите, стадионите и др. в градовете. Така се ражда обобщението: *universitas vice personae fungitur* – корпорацията действа като човек (заема мястото на, замества човека), а с него и фикцията, подкрепена често и с аналогията, че неприетото наследство (*hereditas iasens*) продължава (замества) личността на починалия наследодател, както корпорацията замества хората – **Флорентин** – D. 46.1.22: *Mortuo reo promittendi et ante aditam hereditatem fideiussor accipi potest, quia hereditas personae vice fungitur, sicuti municipium et decuria et societas*. Че в римското право концепцията за функциониращ субект е била вече завършена, приема и *Gierke, O. v. Das deutsche Genossenschaftsrecht, Dritter Band: Die Staats und Korporationslehre des Alterthums und des Mittelalters und ihre Aufnahme in Deutschland*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1881, S. 106: *Mit der Annahme einer fingierten Persönlichkeit neben der realen Einzelpersönlichkeit war die geschichtliche Entwicklung dieser Lehre bei den Römern innerlich abgeschlossen*. Макар от казаното да е ясно, че фикционното обяснение на юридическите лица вероятно е доста по-старо, мнозинството у нас приписва фикцията на Папа Инокентий IV, чийто понтификат е в периода 25 юни 1243 г. – 7 декември 1254 г., така: **Ганев, В.** Цит. съч., с. 395 – 396; **Тажжер, В.** Цит. съч., с. 80; **Павлова, М.** Цит. съч., с. 308, което изключва фикцията да е създадена чак през XIX век, както твърди **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 8: *Юридическите лица представляват фикция, създадена в правните системи през XIX век*, макар да е вярно, че тя е „преоткрита“ тогава като теоретично обяснение на правосубектността на юридическите лица от немската историческа школа – **Savigny, F. v. System des heutigen Römischen Rechts**. Bd. 2. Berlin, 1840, S. 236, който, след като припомня, че по-напред е определил правоспособността като присъща на отделните хора, представяйки юридическите лица като изкуствени правни субекти, сочи, че към тях правоспособността е разширена чрез фикция, давайки така тласък на съвременното приложение на фикционната теория. Вж. и **Ганев, В.** Цит. съч., с. 413; **Торбов, Ц.** Цит. съч., с. 458 – 459. Трябва да посоча, че до времето, откогато насетне частното право започва да се развива по

законодателен път – вж. **Конов, Т.** За облигационното право и правото. Електронно списание IUS ROMANUM, ISSN (online) 2367-7007, Извънреден брой „70 години ЗЗД“, 2021, достъпна на: https://iusromanum.info/online_magazine/, с. 33 – 38, повторна публикация в: Търговско право, 2021, № 3, с. 26 – 31, Теоретични... с. 34 – 41 и там посочените други автори, теоретичните фикции са основният метод за развитие на практическото право в посока на приспособяване на римското право към новите тогава реалности и признаване на нови правни фигури – казано иначе, за примиряване на „догмата“ на римското право с нуждите на (тогавашния) съвременен живот, а едва с „откриване“ на истината, че законът е властен да допускат и създава нови, непознати на гласата правни последици, преодоляването на формулираната в Германия при рецепцията на римското право максима: *quisquid non agnoscit Glossa, nec agnoscit forum* (каквото не признава Глосата, не го признава и съдът) и появата на кодексите, необходимостта от фикционни обяснения на пример: на представителството (фингираме, че представителят е нунций – „носи“ чужда воля, за да допуснем директен ефект за представлявания и да изключим обвързването на представителя по сключената от чуждо име сделка, за разлика от косвеното представителство, макар да признаваме, че той обвързва представлявания със собствената си воля, което е „очевидно“ при недееспособен представляван); на суброгацията (фингираме, че кредиторът се е съгласил да прехвърли вземането си или че обезпеченията преминават към солвенса, макар главното вземане да е погасено чрез плащане); на юридическите лица (приемаме, фингираме, че единствата, общностите от хора действат в правото като един човек) започва да намалява – вж. по този въпрос и **Ганев, В.** Цит. съч., с. 462 – 470. Едва тогава – с развитието на частното право по законодателен път фикцията от теоретичен метод за развиване на правото става техника за формулиране на разпоредби от закона, с цел избягване на повторения или пропуски. Едни от малкото съдържащи се в днешния закон безспорни фикции са тази по чл. 40, ал. 2, чл. 41, ал. 2 и чл. 47, ал. 5 ГПК, които имат важното значение да уредят по еднакъв начин условията за фингирано връчване на различни процесуални книжа. Ако не бяха те, навсякъде, където законът урежда начало на процесуален срок от връчването на различни процесуални книжа – срок за отговор на искова молба, за жалба, за възражение по чл. 414, ал. 2 ГПК и пр., щеше да е необходимо да се урежда начало на срок от осъществяването на съответния факт, а фингираното връчване спасява тъкмо това. Ето защо трябва да правим ясна разлика между фикционно обяснение – теоретична фикция (теоретично приемане) с практическо значение в правото, и съвременна легална фикция. Въпреки съвременното развитие на частното право по законодателен път търсенето на т. нар. „правна

заг юридическото „лица“, макар често и опосредено чрез други юридически лица, винаги стоят хора, които означаваме като „персонален субстрат“²⁵ на юридическото лице, при това тезу

същност“ на явленията (обясняване на новото чрез познатото старо), която „правна същност“ може да се окаже и теоретична фикция, макар и позагубило онова значение, което е било съществено за развитието на правото преди уреждането му по законодателен път, остава като способ и днес, защото правото не се изчерпва (както вероятно мислят някои) със закона и при липса на изрично законово правило за дадени последици те ще бъдат признати или изключени тъкмо в съгласие с доктрината, като ярък пример за това пример за такова признание е Решение 29.01.2013 г. по тълк. д. № 4/2012 г. на ОСГТК на ВКС. За ролята на доктрината като външен за съда авторитет, с който той обосновава юридическите си изводи, и в този смисъл като източник на правото – вж. **Торбов, Ц.** Цит. съч., с. 352 – 357; **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението..., с. 6 – 10, Теоретични..., с. 182 – 186.

²⁵ Идеята на юридическото лице е правото да признае самостоятелен субект, различен от хората, които стоят зад него, защото това опростява правоотношенията, но това признаване не отменя факта, че юридическото лице съществува и действа заради тях. **Jhering, R. v. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Dritter Teil, § 55, Leipzig, 1865, S. 195 – 213**, търгвайки от предимствата на абстрактната легитимация, абстрактните придобивания, прехвърляния на права и поемане на задължения като способ за опростяване на фактите и оттам на доказването и легитимацията за права, обяснява, че несигурността от прекратяването на пълномощното при смърт и оттегляне може при множество лица да се преодолее само чрез създаване на посредник, който е признат за външен правен субект (S. 211), а някога и при по-малко лица, това е можело да бъде осъществено и чрез кореалните облигации, като усложняването на връзките е довело до технически завършен механизъм – измисляне на изкуствен субект, който играе ролята на посредник, обаче съблещем ли формата, ще видим истинското ядро: предявяване на претенции от името на тези, за които се отнасят – *Geltendmachung der Ansprüche im Namen derer, „die es angeht“ (ad quos pertinet)*, а кои са те, няма нужда да се посочва, защото е изключително вътрешен въпрос точно както е и при кореалната облигация – S. 212. Тезата на Йеринг би могла да бъде резюмирана така: юридическото лице е изкуствен посредник, който осигурява абстрактна спрямо вътрешните отношения (между лицата от актуалния му, както бихме се изразили днес, персонален субстрат) външна (спрямо трети лица) легитимация, която улеснява оборота чрез опростяване на легитимацията и нейното доказване. Междувре-

менно обаче в началото на втората половина на XIX век в пандектната литература се появяват няколко амбициозни и силно догматични съчинения върху „учението за кореалните облигации“, които, пропускаяйки факта, че т.нар. „кореални облигации“ не съществуват едновременно във времето с „обикновената солидарност“, търсят силно изкуствена разлика между тях, с амбицията да присагят тази разлика в тогавашното пандектно право. Получава се проблем, аналогичен на възгледа за едновременното прилагане на изискването за *aliquid novi* и *animus novandi* като предпоставки за новацията – вж. **Конов, Т.** *Aliquid novi et/vel animus novandi? В: Theo noster – Сборник в памет на гл. ас. Теодор Пиперков, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014, с. 164 – 174, Теоретични..., с. 149 – 160.* Проблемът с кореалните облигации е свързан с неизчистеното докрай позасително действие на литисконтестацията при интерполирането на класическите римски текстове – вж. **Апостолов, И.** *Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигационното отношение. С., 1947, с. 434; Ангреев, М.* *Римско частно право. С.: Наука и изкуство, 1975, с. 326 – 327; Zimmermann, R.* *The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition. Juta & Co, Ltd. 1992, p. 126–129* и кратко обяснение у: **Конов, Т.**, *За облигационното право и..., IUS ROMANUM, с. 43, бел. № 91; Търговско право, с. 36, бел. № 91; Теоретични..., с. 46 – 47, бел. № 91.* Тези, появили се междувременно, догматични съчинения, основателно са породили у Йеринг твърде иронично отношение към съвременното (тогава) представяне на учението за кореалните облигации, които той определя като правна фигура, обладаваща истински демоничен инат. – **Jhering, R. v.** *Scherz und Ernst in der Jurisprudenz – Eine Weihnachtsgabe für das juristische Publikum, Dritte Auflage, Leipzig, 1885, S. 8* (това „Първо писмо“ е публикувано за първи път в *Preußische Gerichtszeitung Jahrg III Nr 41 16 Juni 1861*). Вероятно затова в следващите издания на *Geist des römischen...*, например *Dritte Auflage Leipzig Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1877, § 55, S. 201 – 220*, позоваването на кореалните облигации е свито, като е останало в интродукцията за абстрактното прехвърляне на собственост, права и задължения, създаването на абстрактна легитимация и ролята на юридическите лица като изкуствен посредник, а в заключението кореалните облигации въобще не се споменават, за разлика от първото издание (S. 212). Заключение е сведено до констатацията, че от правна гледна точка искът се предявява за правоимащите лица, които и да са те – т.е. за *persona incerta*, а юридическото лице е просто друго изражение на актуално заинтересованите лица и следователно се свежда до същата идея, както абстрактното прехвърляне на собственост и на облигации – улесняване на легитимацията посредством опростяване на фактите чрез елиминиране на нещо, което за

хора са не само органите, формиращи и/или изразяващи волята му,²⁶ но и членовете му, както и неговите работници и служители, но и онова множество от хора, които се идентифицират като свързани с него и целите му – привърженици, фенове, вярващи, клиенти²⁷ и др., въпреки възможността тези хора да се променят – едни да излизат от този персонален субстрат, а други да влизат.²⁸ „Ако ограничим персоналния субстрат само до органите, ще стигнем до парадокса, че юридическото лице е

конкретната цел е излишно. За това юридическото лице не е нищо друго освен изкуствен механизъм, целящ улесняване на съдебното преследване – S. 220. Това обяснение изглежда доста по-объркващо в сравнение с първото издание (S. 212) и вероятно подвеждащо връща читателя към представителството, фигура, която авторът изключва – S. 217, или към идеята, че юридическото лице е съсобствен патримониум на заинтересованите, а заедно с това препятства и правилното разбиране на тезата на Йеринг, че юридическото лице е изкуствен посредник, който осигурява абстрактна спрямо вътрешните отношения (между лицата от актуалния му, както бихме се изразили днес, персонален субстрат) външна (спрямо трети лица) легитимация, която улеснява оборота и така поставя писателите, опитващи да преразкажат тезата му, пред сериозна трудност. Независимо от изложеното и както и да разбираме тезата на Йеринг, тя не само утвърждава концепцията за „персонален субстрат“ на юридическите лица – в подобен смисъл и **Тагжер, В.** Цит. съч., с. 81; **Павлова, М.** Цит. съч., с. 308 – 309, но вероятно и подготвя пътя към приемане на доктрината за „повдигане/пробиване на корпоративния воал“ – lifting/piercing the corporate veil в континенталното право. За тази доктрина вж. **Георгиев, Г.** Сравнително правен поглед върху доктрината за „пробиване на корпоративния воал“ и други концепции за ангажиране на отговорността на трети лица за задължения на търговски дружества. – Търговско право, 2014, № 2, с. 41 – 62. Вж. също и чл. 19, ал. 3, 5 и 6 ДОПК.

²⁶ Както приемат **Тагжер, В.** Цит. съч., с. 77 и **Павлова, М.** Цит. съч., с. 307 и с. 310.

²⁷ На онези, които ще кажат, че клиентите няма как да формират волята на юридическото лице, ще припомним честата практика на много производители на стоки и услуги да се допитват до мненията и настроенията на потребителите си, практика, която дори ни гразни понякога в модерното информационно общество, но без съмнение играе роля при формиране на пазарни и други стратегии.

²⁸ Така и **Павлова, М.** Цит. съч., с. 307. Обстоен анализ вж. у: **Ганев, В.** Цит. съч., с. 331 – 345.

създадено в интерес на управляващите го, което е явно неприемливо – ще излезе, че Църквата е създадена и действа в интерес на главата на Църквата, държавата в интерес на монарха, президента или правителството (в зависимост от формата на управление), а публичната администрация в интерес на самите администратори“ – очевидно неприемливо, макар някои да мислят тъкмо така.²⁹ Що се отнася до дееспособността, приемам, че юридическите лица не са дееспособни – те нямат възможност сами да волеизявяват³⁰, а се функционира, приема се, че изявленията на техните представителни органи са изявления на юридическите лица³¹, така както се приема, че волята на част от техния персонален субстрат – съдружници, членове, акционери, формирана понякога и чрез мнението на последователи, вярвачи, клиенти и фенове, е воля на юридическото лице.

2.2.1.2. По отношение на деликтоспособността съдебната практика у нас приема, че юридическото лице не отговаря за свои действия, а за действията на лицата от своя персонален субстрат (работници и служители) – т. 7 от Постановление пленума на ВС № 7 от 1959 г.: ... и тогава, когато не е установено кой конкретно измежду тях е причинил тези вреди, вероятно защото юридическото лице няма своя психика и воля, а волята му

²⁹ Вж. и **Конов, Т.** За облигационното право и..., IUS ROMANUM, с. 20 – 21, бел. № 19; Търговско право, с. 14, бел. № 19; Теоретични..., с. 19 – 20, бел. № 19.

³⁰ Дори да приемаме органичните теории – за тях вж. **Ганев, В.** Цит. съч., с. 533 – 656; **Тагжер, В.** Цит. съч., с. 81; **Павлова, М.** Цит. съч., с. 309; **Стойчев, К.** Теорити..., с. 41; **Стойчев, К.** Към въпроса..., с. 45 – 46, повече от ясно е, че юридическото лице няма как да изрази самò воля, да изпитва сърбеж, нито удоволствие от почестването, нито самò да се почеше, при което антропоморфното му представяне отново остава фикция, юридически прием или персонификация на комплекс от норми, чрез който хората – физическите лица, осъществяват целите си.

³¹ Така и **Павлова, М.** Цит. съч., с. 307: *Фактически юридическото лице е толкова самостоятелен правен субект, колкото и недееспособното физическо лице.* Вж. и **Тагжер, В.** Цит. съч., с. 77: ... *Макар да няма своя психологическа воля, която е необходима за придобиване на субективни права и задължения, то може по силата на закона да придобива и упражнява самостоятелно граждански права и задължения.*; **Русчев, И.** Цит. съч., с. 32; **Марков, М.** Цит. съч., с. 86 – 87 и др.

се формира и изявява от органите му – тя е воля на физически лица, които единствено могат да имат психика и воля³², защото *societas delinquere non potest*³³, приемайки така, че волята, действията, грешките, а дори и умисълът на агентите³⁴, са

³² Критичен анализ на тази теза и нейната връзка с фикционната теория вж. у: **Стойчев, К.** Теориите..., с. 46 – 48 и там посочените автори; **Стойчев, К.** Към въпроса..., с. 51 – 55 и там посочените други автори.

³³ Относно произхода на фразата вж. **Патон, В.** Неримският произход на фразата *societas delinquere non potest*. В: Електронно списание IUS ROMANUM I/2023 Delicta & roeanae, ISSN (online) 2367-7007, достъпна на: https://iusromanum.info/wp-content/uploads/2023/10/IusR_2023_1_DELICTA.pdf, с. 411 – 450.

³⁴ Днес трудно може да се поддържа, че изискващите недобросъвестност (умисъл) специални деликтни състави, съответно обезщетението и за непредвидими вреди по чл. 82, изр. 2 ЗЗД, са неприложими към гражданската отговорност на юридическите лица – вж. **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоправност и системата..., т. 2.4.4., с. 52 – 53, Теоретични..., с. 72 – 75, а приетото в т. 7 от Постановление на пленума на ВС № 7 от 1959 г.: ... и тогава, когато не е установено кой конкретно измежду тях е причинил тези вреди, дава да се разбере, че се конструира (фингира) един „свкупен“ умисъл, който ангажира юридическото лице и тогава, когато не съществува „индивидуален“ умисъл у който и да е от агентите, защото един от агентите знае половината от фактите, а друг – другата половина, но липсата на информация какво знае всеки от тях е в тежест (в риск) на юридическото лице – например: юридическо лице води чрез двама свои агенти паралелни преговори с двама различни контрахенти за сделки, които са насочени към един-единствен интерес на юридическото лице и като така ще бъде сключена само една сделка, а преговорите с другия контрахент ще бъдат прекратени (чл. 12 ЗЗД), или агент, без да знае за поет вече ангажимент по сключен договор от друг агент, на свой ред сключва договор, чието изпълнение е несъвместимо с изпълнението по първия договор (чл. 82, изр. 2 ЗЗД). Вж. и **Павел – Д.** 9.2.45 пр.: *Scientiam hic pro patientia accipimus, ut qui prohibere potuit teneatur, si non fecerit* – Знанието тук като търпимост (допускане) приемаме, така че който може да спре (предотврати), отговаря, ако не го направи. Създаването на организация на вътрешните процеси в юридическото лице и адекватна комуникация между агентите му е възможност, от която юридическото лице чрез агентите си трябва да се възползва и ако неговите агенти не осигурят това, отговорно ще бъде самото юридическо лице, независимо от отговорността на агентите му пред юридическото лице, независимо от евентуалната дисциплинарна отговорност

воля, действия, грешки и умисъл на юридическото лице. Тъкмо оттук и принципът, че субект на престъпление в наказателното право може да бъде само физическо лице – човек³⁵, но не и юридическо лице. Все пак обаче и у нас съществуват теоретични съмнения³⁶, а поне в областта на административните

на работниците и служителите или някаква тяхна публична отговорност – наказателна или административна. Трудно може да се поддържа също, че не съществувала причинна връзка между поведението на отговорния субект, ако той е юридическо лице, и противоправния резултат, съответно вредите – иначе трябва да се съгласим, че юридическите лица не отговарят и по чл. 49, и по чл. 50 ЗЗД, защото тази причинна връзка е и в тези хипотези предпоставка, стои в основата на обяснението на безвиновните отговорности, определя разликата между безвиновните отговорности и гаранциите, защото гарантът (например поръчителят или застрахователят) не причинява противоправния резултат и не бихме казали, че ако нямаше поръчител, длъжникът щеше да изпълни, или че ако нямаше застраховател, нямаше да настъпи увреждането, но ако мислено отстраним юридическото лице, нямаше да има деликт, защото тъкмо то чрез избора си на поведение, макар и правомерно, е вкарало в действителността фактора, причинил увреждането, така тази причинна връзка обосновава извода, че гражданската отговорност се носи не само за лична вина, но най-общо заради свободния избор на поведение – вж. **Конов, Т.** Основание..., с. 219 – 230/207 – 217/235 – 246 и там посочените други автори. Да се твърди, че юридическото лице няма поведение, не прави избор и не носи рисковете от избора си на поведение, би означавало въобще да изключим юридическите лица от кръга на правните субекти и така да се лишим от една хилядолетна (вж. по-горе бел. № 23) конструкция, при това в „очевидно“ противоречие с действащия закон и разбирания за право, с аргумент, че юридическото лице не съществувало физически и не можело самото то да направи нищо в материалния свят, което ще ни доведе до парадоксалния извод, че юридическото лице не съществува не само във физическия свят, но и в „правния мир“.

³⁵ **Долапчиев, Н.** Наказателно право. Том първи, обща част. Шесто издание. С., 1945, с. 136 – 140; **Ненов, И.** Наказателно право на Народна Република България, обща част. Второ издание. – Наука и изкуство, С., 1972, с. 158 – 162; **Стойнов, А.** Наказателно право обща част. С.: Сиела, 1999, с. 112 – 113; **Груев, Л.** Наказанието за престъпление. С.: БАН, 2020, с. 162 – 170. Този принцип излиза от идеята за понятието престъпление и изключването на колективни наказания – наказания на общности от хора.

³⁶ Съвременното им начало, изглежда, тръгва от **Гергинов, А.** Наказателноотговорни лица. С.: Софи-Р, 2001, с. 320 – 420. Други съвременни

автори, поддържащи наказателната отговорност на юридическите лица вж. у: **Груев, А.** Цит. съч., с. 162, бележка 80. Че въпросът може да се интерпретира и като практически актуален, се вижда от Искане на Министерски съвет до Конституционния съд вх. № 357 КД от 19.06.2024 г. за даване на задължително тълкуване на чл. 5, ал. 3, чл. 30 и чл. 31 от Конституцията на Република България. Вж. и Становище на **Висшия адвокатски съвет**..., с. 22 – 23. Текстът на Искането може да бъде видян по конст. дело № 23/2024 г. на сайта на Конституционния съд: <https://www.constcourt.bg> Искането е мотивирано така: *В случая, отправянето на искане до Конституционния съд е необходимо с оглед на изпълнение на препоръка относно отговорността на юридическите лица от Доклада за Република България от Петия кръг на взаимни оценки на Комитета на Съвета на Европа за борба с изпирането на пари и финансирането на тероризма (MONEYVAL), приет на 18 май 2022 г., както и с цел осигуряване на съответствие с правен стандарт на Групата за финансово действие (FATF)*“ – с. т. 3, с. 2 от Искането. От текста на Искането може да се предположи, че се очаква положителен отговор на поставените пред Конституционния съд въпроси: *Разпоредбите на чл. 5, ал. 3, чл. 30 и чл. 31 от Конституцията на Република България предвиждат ли, че единствено физическо лице е наказателно отговорно, и в случай на положителен отговор – дали това, че само физическо лице е наказателно отговорно, представлява основен принцип на българското право?*, вероятно, макар да не е изрично така квалифициран в Искането, с аргумент за зачитане на българската конституционна идентичност, с цел преодоляване на посочения в Искането конкретен проблем – включването на страната ни в т. нар. „сив списък“ на FATF – с. 2 от Искането. За националната конституционна идентичност вж. **Белов, М.** Българската конституционна идентичност. С.: Сиби, С., 2017, 239 с.; **Симеонов, А.** Българската конституционна идентичност: проблеми и възможности. в: Научни трудове на УНСС, том 2/2019, ИК – УНСС, С., 2019, с. 41 – 54; **Семов, А.** Неприлагане на правото на ЕС поради зачитане на националната идентичност. Правен портал lex.bg, Електронно издание ISSN 2682-9606, публикация от 16.11.2020, 7:57 ч., достъпна на: <https://news.lex.bg/> и цитираните там решения. Какъв ще бъде отговорът на Конституционния съд, предстои да видим, но без да се разглеждам като специалист в тънкостите на европейското, конституционно-то и наказателното право, се питам доколко въпросът за наказателната отговорност на юридическите лица въобще е въпрос за такава идентичност и не рискуваме ли с аргумент за национална конституционна идентичност да „консервираме“ българското национално право на ниво XIX век, или поне към теоретичните разбирания до 1991 г., които, както е известно, са формирани десетилетия по-рано, както

нарушения и легална опора – Глава четвърта ЗАНН. Подхващам тази тема, защото административното наказване на юридически лица, дори да го наричаме *санкция*, а не наказание, има присъщата за наказателната отговорност функция на „специална“ и „генерална превенция“ – да създава контрамотив и с това да предотвратява извършването на правонарушения, като логиката на това санкциониране е косвено да въздейства върху персоналия субстрат³⁷ на юридическото лице, рефлектирайки върху интересите на физическите лица, които стоят зад юридическото лице. Още по-ясно механизмът на тази генерална превенция се вижда от правилата за определяне на размера на някои имуществени санкции.³⁸ Следователно можем да обоб-

---

прочее ще направим и ако откажем на юридическите лица правото на обезщетение за неимуществени вреди, отричайки така всякакво развитие в правото?

³⁷ В същия смисъл и **Дерменджиев, И., Д. Костов и Д. Хрусанов.** Административно право на Република България, обща част, четвърто издание. С.: Сиби, 2001, с. 311: *В посочените случаи законодателят прибягва всъщност до своеобразна обективна отговорност за извършени административни нарушения, при които мъчно могат да се открият персонално отговорните лица от колектива на юридическата личност. А виновни лица има и понеже трудно може да се посочи кои са те – отговорността следва да носи целият колектив на организацията, върху който ще падне тежестта на имуществената санкция.*

³⁸ Вж. например Методика за определяне на санкциите и глобите, налагани по Закона за защита на конкуренцията (ДВ, бр. 51 от 18.06.2021 г.), където в чл. 4 са посочени целите на санкциите: *Имууществените санкции и глобите по ЗЗК имат за цел да накажат нарушителя, да го възпрат от повторно извършване на нарушението (специална превенция) и да предотвратят извършването на нарушения от други предприятия, сдружения на предприятия или физически лица (обща превенция). Периодичните имуществени санкции и периодичните глоби се налагат, с цел да се принуди нарушителят да преустанови нарушението, а в чл. 6 са посочени способите за постигане на тези цели: За да се постигне достатъчен възпиращ ефект, конкретните размери на имуществените санкции, глобите, периодичните имуществени санкции и периодичните глоби следва да надвишават възможните противоправни стопански облаги, които могат да бъдат придобити в резултат на нарушението. Този принцип се прилага само когато е възможно изчисляването на размера на тези стопански облаги, като ЗЗК не е задължена да извършва такива изчисления. Цяло щастие е, че ЗЗК съдържа автономна*

щим, че „санкционирането“ на юридическите лица, както „наказването“ на физически лица, има функциите специална и генерална превенция – да създава контрамотив за извършването на нарушения, но и в двата случая този контрамотив се създава у физически лица, защото само те сред днес нормативно признатите правни субекти имат психика и само те могат да изпитват емоции и да формират контрамотив.

2.2.2. Макар някога да се е мислило, че обезщетението за немуществени вреди има характер на възмездие, наказание или откуп,³⁹ а и самият термин *roena* в латинския език да идва от старогръцки – *ποινή* с основно значение тъкмо откуп,⁴⁰ българска теория приема, че това обезщетение е компенсаторно – заради

процесуална уредба по разкриване и санкциониране на нарушенията – чл. 94 – чл. 98, за разлика от други закони, предвиждащи значителни по размер санкции, които препращат към процедурата по ЗАНН – например Закона за митниците – чл. 225, доколкото една от действителните практически причини за дебата относно наказателната отговорност на юридическите лица е процедурата по ЗАНН, която, макар и усъвършенствана многократно последните години, все още носи родилните петна на закон, създаден изначално за казуса: „имаш ли пожарогасител – нямам – пет лева глоба“. Това е вероятно и причината, макар да отхвърля идеята за наказателна отговорност на юридическите лица, **Груев, Л.** Цит. съч., с. 169 и с. 177 да предлага създаването на отделен закон за санкциониране на юридическите лица.

³⁹ Вж. **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението..., с. 11–17, Теоретични..., с. 186 – 192, за съвременните проявления на това мислене вж. **Стоянов, Д.** Цит. съч., с. 431 – 434; **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица..., т. 2.3., т. 2.4. и т. 5. – Търговско право, с. 87 – 89 и с. 103 – 104.

⁴⁰ Вж. **Войнов, М.**, и др. Старогръцко-български речник. С., 1949, с. 659 – нещо, което да замени с даване на имущество необходимостта да се понесе или направи нещо, макар отдавна да схващаме *roena* само с производното ѝ значение – наказание. Че *roena* идва от гръцката дума *ποινή* в смисъла на откуп (*Sühnegeld*) настоява и **Jhering, R. v.** *Geist des römischen Rechts auf den Verschiedenen stufen seiner Entwicklung Erster Teil*, § 18, Zweite verbesserte Auflage. Leipzig, 1866, S. 277, като обяснява, че етимологията на „откуп“ (*Sühnegeld*) е „очистване“ – да бъдеш „изчистен“, така както в латинския *castigatio* (наказание) идва от *castum agere* – чист (нравствен) да направя, посочвайки и връзката с целта на религиозните ритуали за жертвоприношения. Също и **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението..., с. 11, бел. № 7, Теоретични..., с. 186 – 187, бел. № 7.

възможността парите да донесат наслада.⁴¹ През последните години обаче може да бъде открита и **нормативна тенденция** за възприемане на наказателна (назидателна) функция на деликтните обезщетения чрез съизмеряването им не с размера на доказаните вреди, а с флагрантността на поведението на ответника, което повишава ролята на деликтната отговорност за изграждане на контрамотиви, за специална и генерална превенция.⁴² Нека разгледаме няколко от по-новите редакции на български закони – **чл. 57а**. ЗПД (редакция 2006 г.)⁴³; чл. 95, ал. 3 и 4 и чл. 95а, ал. 2 ЗАПСП (редакция 2018 г.)⁴⁴; чл. 118, ал. 2 и 3 ЗМГО⁴⁵; чл. 19,

⁴¹ Вместо всички вж. **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението..., с. 23 – 26, Теоретични ..., с. 198 – 201 и там цитираното съчинение на **Kohler, J.** Zwölf Studien zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Das Obligationsinteresse in: Archiv für bürgerliches Recht, Bd. 12, 1897, S. 10.

⁴² **Конов, Т.** Пропуснатата полза..., т. 2.5., с. 56 – 58, Теоретични..., с. 453 – 455.

⁴³ **Член 57а., ал. 1** ЗПД: *Обезщетение се дължи за всички претърпени имуществени и неимуществени вреди и пропуснати ползи, които са пряка и непосредствена последица от нарушението, ал. 2: При определяне размера на обезщетението съдът взема предвид и всички обстоятелства, свързани с нарушението, както и приходите, получени вследствие на нарушението, ал. 3: Съдът определя справедливо обезщетение, което трябва да въздейства възпиращо и предупредително на нарушителя и на останалите членове* (подчертаването мое – Т.К.) на обществото.

⁴⁴ **Член 95, ал. 3** ЗАПСП: *При определяне размера на обезщетението съдът взема предвид и всички обстоятелства, свързани с нарушението, пропуснатите ползи и неимуществените вреди, както и приходите, реализирани от нарушителя* (подчертаването мое – Т.К.) *вследствие на нарушението. Чл. 95, ал. 4: Съдът определя справедливо обезщетение, което трябва да въздейства възпиращо и предупредително на нарушителя и на останалите членове* (подчертаването мое – Т.К.) на обществото. **Член 95а, ал. 2:** *При определяне на обезщетението по ал. 1 се вземат предвид и приходите* (подчертаването мое – Т.К.), *получени вследствие на нарушението.*

⁴⁵ **Член 118, ал. 2** ЗМГО: *При определяне размера на обезщетението съдът взема предвид и всички обстоятелства, свързани с нарушението, както и приходите, получени от нарушителя* (подчертаването мое – Т.К.) *вследствие на нарушението, ал. 3: Съдът определя справедливо обезщетение, което трябва да въздейства възпиращо и предупредително на нарушителя и на останалите членове* (подчертаването мое – Т.К.) на обществото.

ал. 1, т. 2 ЗЗТТ⁴⁶. Някои автори квалифицират тези искове като **деликтна кондукция**.⁴⁷

⁴⁶ Член 19, ал. 1 ЗЗТТ: При определяне размера на обезщетението съдът взема предвид всички обстоятелства, свързани с неправомерното придобиване, използване или разкриване на търговска тайна, като: ... 2. **приходите, получени от нарушителя в резултат от неправомерното придобиване** (подчертаването мое – Т.К.), използване или разкриване на търговската тайна.

⁴⁷ **Голева, П.** Някои въпроси на неоснователното обогатяване в теорията и съдебната практика. В: Предизвикай: неоснователното обогатяване! С.: Сиела, 2019, с. 113 – 115; **Русчев, И.** Допустимо ли е да се търси неоснователно обогатяване извън обезщетението за вреди от неизпълнен договор (или деликт), причинени от обогатилия се за сметка на обеднилото се лице. – Правна мисъл, 2023, № 1, с. 22 – 41; **Русчев, И.** За „деликтната кондукция“. – Търговско право, 2023, № 3 – 4, с. 5 – 29. Доколкото **Голева, П.** Някои..., с. 114 – 115 не сочи друг източник за термина **деликтна кондукция**, а и самата тя на с. 115 заявява: *Бих могла да кажа, от съчетаването на неоснователното обогатяване и непозволеното увреждане се получава един хибрид – един нов състав – нов източник на законно облигационно отношение, което бих могла да го нарека деликтна кондукция*, мога да приема, че тя е автор на термина и да се съглася с **Русчев, И.** За „деликтната кондукция“, с. 5, че: Терминът **деликтна кондукция** е създаден чрез популярното напоследък терминологично, лексикално инженерство (по аналогия на широко известното генно инженерство), на гърба на понасящото всякакви варварски безчинства римско право. И по-нататък: *От тези напъни не е пощадена и латинската правна лексика (каквато в случая) се предлага, по примера на други латинизирани неологизми (като напр. *povandī causa*), въведени на базата на навлезлите в доктрината *solvendī causa*, *credendī causa*, *acquirendī causa*, *dopandī causa*, или *culpa in contrahendo* – също плод на псевдолатинско словотворчество*. Без да използва термина **деликтна кондукция**, като неоснователно обогатяване квалифицира разглежданите текстове и **Костов, А.** Искове за неоснователно обогатяване, произтичащи от неизплатени авторски и лицензионни възнаграждения. Правен сайт „Грамада“, ISSN 2682-9703, публикация от 11.03.2019 г., достъпна на: <http://gramada.org/>. **Въпреки изложеното, а може би и тъкмо заради него терминът деликтна кондукция придоби особена популярност и мнозина се опитват да намерят неговия сравнителноправен аналог.** **Богданова, И.** Искът по чл. 59 ЗЗД – дисертация за получаване на ОНС „доктор“, защитена на 30.06.2021 г., достъпна на: <https://ras.nacid.bg/api/reg/FilesStorage?key=7012dacf-eefa-462c-afe6-378e59f9ada0&mimeType=application/pdf&fileName=%D0%94%D0%B8%D1%81>

Въпреки изразеното в съображение № 26, изр. последно⁴⁸ от Преамбюла на Директива 2004/48/ЕО (чийто чл. 13, ал. 1, б. „а“ е имплементиран с чл. 57а ЗПД и чл. 95, ал. 3 и 4 и чл. 95а, ал. 2 ЗАПСП) и въпреки предпоследното изречение от съображение № 30⁴⁹ от Преамбюла на Директива (ЕС) 2016/943, която ЗЗТТ имплементира⁵⁰, вероятно по-убедителното интерпретиране

[%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F.pdf&dbId=1](#), с. 227 – 229, анализирайки разглежданите български текстове, приема, че те са особена разновидност на деликтните обезщетения и в тях е възможно да бъде видян опит на българския законодател: *да въведе така наречените наказателни обезщетения, които са характерни за common law* – с. 228, като на следващата с. 229 посочва, че е възможно да се разсъждава и за друга фигура от common law – disgorgement. **Генчев, И.** Още веднъж... , бел. № 24 директно твърди, *чеделиктната кондикция*“ на Голева: *съответства на института на disgorgement* – вж. по тази квалификация по-долу бел. № 49.

⁴⁸ *Целта не е да се въвежда задължение за предоставяне на наказателни щети (в смисъл на обезщетение – Т.К.), а да се даде възможност за обезщетение, което се основава на обективен критерий, като се вземат предвид извършените разноси от притежателя на правата като например разходи за идентификация и проучване.*

⁴⁹ *Целта на този алтернативен метод е не да се въведе задължение за предвиждане на наказателно обезщетение, а да се гарантира обезщетение, което се основава на обективен критерий, като се вземат предвид разходите, направени от притежателя на търговската тайна, като например разходите за идентификация и проучване.*

⁵⁰ Вероятно цитираните съображения към Директива 2004/48/ЕО и Директива (ЕС) 2016/943 могат да се обяснят и с принципно негативното отношение на някои европейски държави към наказателните обезщетения – вж. **Танчева, Х.** Отговорност за вреди от дефектни продукти. С.: Сиби, 2019, с. 244 – 245. Вж. и **Голева, П.** Деликтно..., IV преработено..., с. 297 – 298. Следва обаче да се посочи, че е налице развитие в позициите на националните съдилища на някои от страните, смятащи доскоро, че наказателните обезщетения са несъвместими с националния обществен ред. Така италианският Касационен съд Обединени граждански секции с Решение № 16601 от 2017 г. (Cass., Sez. Un., 5 luglio 2017, п. 16601) изоставя идеята за несъвместимост на наказателните обезщетения с обществения ред, като освен всичко друго, позовавайки се на легални текстове, някои от които са аналогични на разгледаните по-горе български в сферата на индустриалната собственост (м. 5.2. от мотивите), заключава в м. 8 от мотивите, че на действащата система на гражданската отго-

е в посока на наказателно деликтно обезщетение – *exemplary*

ворност не е възложена единствено задачата да възстанови имуществената сфера на увредения, тъй като вътрешно присъщи на гражданската отговорност функции са и възпиращата, и санкционната, приемайки, че не е онтологично несъвместим с италианската правна система американският институт на наказателните обезщетения. Ето защо, макар посоченото италианско решение да е предизвикало полемики, намирам, че опитът за автономно интерпретиране на разглежданите в основния текст български разпоредби не изключва сравнителноправната аналогия и разглеждането им като хипотези на наказателни деликтни обезщетения. **Генчев, И.** Още веднъж..., бел. № 24 отхвърля аналогията с наказателните обезщетения и подкрепя квалификацията *деликтна кондиция*, приемайки, че тя: *съответства на института на disgorgement*. В common law обаче disgorgement се схваща като средство за отстраняване на обогатяване, получено чрез неправомерни действия, вж. и **Богданова, И.** Цит. съч. с. 368, без да се разглежда като деликтен иск – за смесването между деликт и неоснователно обогатяване вж. **Богданова, И.** Цит. съч., с. 222 – 226, съответно се различава от присъжданите *exemplary damages*, не се разглежда като наказание, а като реституция, доколкото за разлика от наказателното обезщетение се прилага, без да се търси и установява флагрантно поведение, като „обезщетението“ няма превантивна функция, защото не надхвърля нетната печалба (net profits) – вж. Liu v. Securities and Exchange Commission, 591 U.S. 71 (2020). В цитираните български текстове обаче няма общо ограничение при определяне на размера на обезщетението до реализираната нетна печалба, като ясно се акцентира върху създаването на превенция, на контрамотив: *да въздейства възпиращо и предупредително на нарушителя и на останалите членове на обществото* – чл. 57а, ал. 3 ЗПД; чл. 95, ал. 4 ЗАСП; чл. 118, ал. 3 ЗМГО. Каква превенция, какъв контрамотив би имало, ако последицата от пътуване в градския транспорт без редовни транспортни документи би била само заплащане на цената за превоза, ако нередовният пътник бъде „хванат“? Никаква – ще важи максимата: „ако мине“. В българските текстове приходите са посочени не като горна граница на обезщетението, а единствено като критерий за определяне размера на възпиращото обезщетение, с цел осигуряване на превантивната функция, следователно като минимална стойност на възпиращото обезщетение, която очевидно следва да се допълни с някаква „надбавка“, за да осигури превантивния (назидателния, за пример на останалите) ефект. Затова квалификацията на разглежданите български текстове като disgorgement ми изглежда неприемлива и предпочитам, както приема **Богданова, И.** Цит. съч., с. 226 и с. 370, квалификацията *деликтно наказателно/„назидателно“*, за пример обезщетение – *punitive/exemplary damages*.

damages, punitive damages, каквото някои правни системи – например common law отдавна познават. Наказателното деликтно обезщетение там се присъжда от съда в полза на ищеца отделно от обезщетението за реално претърпените от него вреди, като размерът му се определя не в съответствие с вредите, а като оценка за флагрантността на поведението на ответника, при което има специфична предупредителна функция, да отнеме ползата от нарушението⁵¹: *да въздейства възпиращо и предупредително на нарушителя и на останалите членове на обществото* – чл. 57а., ал. 3 ЗПД; чл. 95, ал. 4 ЗАСП; чл. 118, ал. 3 ЗМГО. Ето защо предпочитам да разглеждам тези нови за континенталната правна система правила като проява на наказателни деликтни обезщетения, отколкото в посока на кондукция. Аргументи дават както края на второто изречение на съображение № 27 от Преамбюла на Директива (ЕС) 2016/943: *... да бъде достатъчна за отстраняване на всички търговски предимства, които третата страна е могла да извлече от незаконното придобиване, използване или разкриване на търговската тайна, така и възможността мерките да не се прилагат при небрежни нарушения – съображение 30, изр. последно*⁵². Изложеното показва, че макар

⁵¹ Подробности относно наказателните обезщетения в common law вместо всички други вж. у **Танчева, Х.** Цит. съч., с. 237 – 243 и там цитираните автори. У нас също се предлага „гражданска имуществена санкция“ – вж. **Даюв, В.** Гражданска имуществена санкция. Правен сайт „Грамада“, ISSN 2682-9703, публикация от 08.11.2016 г., достъпна на: <https://gramada.org/>

⁵² В същия смисъл и **Богданова, И.** Цит. съч., с. 226 – 229 и с. 368 – 370. Връзката между формата на вината и основателността на някои деликтни искове, при които няма засягане на обекти на абсолютни субективни права – например при ЗЗТТ и чл. 21, ал. 2 ЗЗД, чл. 631а ТЗ, управлява и други проблеми на гражданската отговорност, включително съотношението между аквилевите традиции, днешния генерален деликт и actio de dolo – ограничаването на противоправния резултат в хипотезата на чл. 45 ЗЗД до засягане на благо обект на чуждо абсолютно право и обезщетяването на чисто икономическа загуба (pure economic loss) – вж. **Конов, Т.** За облигационното право и... IUS ROMANUM, с. 45 – 46. – Търговско право, с. 38 – 39, Теоретични..., с. 49 – 50; **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоправност и системата..., с. 53 – 61, Теоретични..., с. 75 – 84.

да се търсят алтернативни обяснения, съвременното българско право познава „наказателни“ обезщетения, при които независимо че особеното наказателно обезщетение не се присъжда от съда отделно от обезщетението за доказани вреди, както е в common law, размерът на обезщетението се определя не съобразно действителните и доказани вреди⁵³, а съобразно извлечената от делнквента полза, чието „изземване“ в полза на увредения обезсмисля извършването на правонарушение и така създава превенция – контрамотив⁵⁴, а заедно с това позволява

⁵³ Вж. и **Голева, П.** Деликтно..., IV преработено..., с. 297 – 298.

⁵⁴ С нежелание ще посоча още един аргумент: ТР № 1 от 15.06.2010 г. по тълк. г. № 1/2009 г. на ВКС, ОСТК, с което изрично се признава легалността на наказателни неустойки или поне се приема, че неустойката има санкционна (наказателна) функция – т. 3, изр. 2 от диспозитива: *Нижкожна поради накърняване на добрите нрави е клауза за неустойка, уговорена извън присъщите ѝ обезпечителна, обезщетителна и санкционна функция. Щом договорната отговорност, към която се причислява и неустойката, имала такава „санкционна“ функция, щом неустойката можела да се кумулира с изпълнението или с обезщетението вместо изпълнение – вж. по въпроса за наказателните (кумулятивните) неустойки **Калайджиев, А.** Цит. съч., Осмо издание. С.: Сиби, 2020, с. 423, а fortiori трябва да признаем такава и на деликтната отговорност. Нежеланието ми да използвам аргумента се корени в разбирането ми, че неустойката има само посочените в чл. 92 ЗЗД обезпечителна и обезщетителна, но не и наказателна функция, а твърдението на някои автори за такава „наказателна“ функция се подкрепя единствено от лошата намеса на законодателя при изчистването на термина *социалистически организации* чрез пълната отмяна на ал. 3 към чл. 92 ЗЗД, вместо отмяната на първото изречение и запазване на второто с редакция: „Кредиторът може да иска неустойката заедно с изпълнение на задължението или заедно с обезщетение вместо изпълнение само ако неустойката е уговорена за забава“, поради което и съм критикувал и теоретичната теза, и тълкувателното решение – вж. **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението..., с. 20 – 23, бел. № 27, Теоретични..., с. 195 – 197, бел. № 27. Все пак обаче ТР № 1 от 15.06.2010 г., ВКС, ОСТК е действащ акт и използването му като аргумент не е лишено от основание. Ще спомена още, че в системите, от които тръгват назидателните обезщетения (exemplary/punitive damages), не признават наказателни неустойки – вместо всички вж. **Матеева, Е.** Към понятието неустойка и нейната правна същност (исторически и сравнителноправен преглед на концепциите от-*

да признаем на обезщетението и функцията на морално възмездие, на удовлетворяване на чувството за справедливост.

2.2.3. Анализът на правните характеристики на юридическите лица (по-горе т. 2.2.1.) и функциите на обезщетението за неимуществени вреди (по-горе т. 2.2.2.) е в състояние да ни подсказва един може би неочакван път за обосноваване правото на юридическите лица на обезщетение за неимуществени вреди, независимо от това, че тези лица, бидейки лишени от психика и физика, не са в състояние да изпитат „лично“ болки или психически неудобства и да формират „лично“ цели, мотиви и контрамотиви. Но както посочих, юридическото лице, макар и да не е човек, действа в правото като единен субект, отделен субект, като човек, а не като общност отделни хора. Не бива обаче да забравяме, че зад юридическото лице, макар често и опосредено чрез други юридически лица, винаги стоят хора, които означаваме като „персонален субстрат“, който, поне за мен, включва не само органите, формиращи и/или изразяващи волята му, но и членовете му, както и неговите работници и служители, но и онова множество от хора, които се идентифицират като свързани с него и целите му – привърженици, фенове, вярващи, клиенти и др. (по-горе т. 2.2.1.1.), поради това въпреки наличието на юридическо лице – субект, различен от хората от персоналия му субстрат, независимо от това дали определяме този самостоятелен субект като фикция, юридически прием, персонификация на комплекс от норми, изкуствен посредник или като „реално“ съществуващо, но не във физическата, а в правната реалност (в „правния мир“, както обичат да казват) правно образувание, или обособен от този на хората, стоящи зад него, патримониум – за мен всички тези различни обяснения, всяко от които има своето основание, особено за целите на това изследване, не са съществено различни, защото ще **направим огромна грешка**, ако схващаме

носно понятието неустойка и нейната правна същност. В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, юридически факултет, том 83/84, книга 2, с. 201, повторна публикация. – Търговско право, 2012, № 3, с. 120 – 122 и там цитираните автори.

юридическото лице като толкова автономно юридически⁵⁵, че да забравим, че то е човешко творение, че зад него стоят целите на хората, на неговия персонален субстрат.⁵⁶

2.2.3.1. Вече видяхме (по-горе т. 2.2.1.2.), че юридическото лице самостоятелно отговаря граждански и административно за съвкупните действия на своя персонален субстрат, макар самото то да е лишено от психика и възможност да формира мотиви и контрамотиви, дори тогава, *когато не е установено кой конкретно измежду тях е причинил* – когато не е ясно кой точно член на персоналния му субстрат е сгрешил и дали въобще някое физическо лице от този субстрат е сгрешило, защото е възможно съвкупният резултат от тези действия да е противоположен, без всяко от тях да е противоположно само за себе си, в който смисъл т. 7 от Постановление на Пленума на ВС № 7 от 1959 г. удачно вмениява отговорност на юридическото лице, **фунгирайки** (приемайки), че противоположният резултат от действията на отделни и неопределени по друг признак освен като част от персоналния субстрат на юридическото лице физически лица, е резултат от действията на юридическото лице, при това днешната нор-

⁵⁵ Вж. по-горе бел. № 24.

⁵⁶ Подобен подход не е чужд и на ЕСПЧ – в Решение от 6.04.2000 г. по делото *Comingersoll S.A. v. Portugal* (жалба № 35382/97), т. 35 изр. последно се приема, че при разглеждане на претенции за неимуществени вреди се вземат предвид репутацията на юридическото лице, несигурността при планирането на решенията, смущението в управлението на компанията (за което няма точен метод за изчисляване на последиците) и накрая, макар и в по-малка степен, безпокойството и причиненото неудобство на членовете на управленския екип – т.е. чрез обезщетението, присъдено на гружеството, макар и в по-малка степен, се отчитат тревогите на персоналния му субстрат – директори и акционери – т. 36, изр. 1, която формулировка често се използва в последващи решения на ЕСПЧ. Вж. обаче и особеното мнение на съдия Rozakis, към което се присъединяват и съдиите Sir Nikolaz Bratza, Caflisch и Vajic, че не може да се сподели подходът на съда, присъждайки обезщетение за неимуществени вреди на юридическото лице, да възмезди между другото и безпокойството, и неудобството, причинени на членовете на управленския екип. Вж. също интерпретацията на **Михайлова, Г.** Особено мнение към...

мативна правна реалност ясно обосновава отговорността на юридически лица не само за грешки на физическите лица, които са негови служители, работници или управляващи, а в отделни хипотези и за грешките на техни привърженици и фенове⁵⁷, като логиката е ясна – заради особена емоционална връзка наложените на юридическото лице отговорности (санкции) създават контрамотив – генерална и специална превенция спрямо феновете.

2.2.3.2. Вече видяхме (по-горе т. 2.2.2.), че и деликтната отговорност може да се разглежда като източник на специална и генерална превенция, че действащото у нас право познава хипотези на обезщетения, които не са ограничени в рамките на претърпените от увредения вреди, а надхвърлят решително тези рамки, наблягайки на превантивната функция на обезще-

⁵⁷ Наистина в Закона за опазване на обществения ред при провеждане на спортни мероприятия (Обн. в ДВ бр.96 от 2004 г., с последващи изменения) не е предвидена клубна отговорност за действия на фенове, но такава е предвидена например в Дисциплинарния правилник на БФС за сезон 2023/2024 г., приет от Изпълнителния комитет на БФС с решение по т. 1 от Протокол № 1 от 23 май 2023 г., достъпен на: <https://bfunion.bg/uploads/2023-07-14/> - чл. 5, ал. 1: *Клубовете носят отговорност за поведението на своите ръководители, състезатели, служебни лица, привърженици*, (подчертаването мое – Т.К.), *както и за поведението на всички лица, които осъществяват или на които е възложено да осъществяват дейности от името на клуба, както и изброяването на нарушенията в чл. 8, сред които са и такива, извършвани от феновете: явно оспорване чрез думи и действия (вкл. хвърляне или ритане на бутилки или други предмети, – саркастично ръкопляскане или други подобни жестове, показващи явна липса на уважение към длъжностните лица, ... агресия (вкл. физическа, напр. наплюване или ухапване, бутане, блъскане) към противников играч, резерва, зрител, длъжностни или служебни лица (напр. децата, гонещи топките, стюард и т.н.).* Логиката е ясна – заради особена емоционална връзка наложените санкции на юридическото лице – както парични, така особено непарични по чл. 13, ал. 1: *отнемане на точки – в текущото или в бъдещо състезание; ... присъждане на служебна загуба (служебен резултат); ... лишаване от домакинство/ провеждане на футболен мач на неутрален терен; ... забрана за продажба на билети на привърженици за срещи на клуба като гост; ... преместване на отбор в по-ниска група или ниво; отнемане на титла или награда; отнемане на лиценз и др. ще създадат контрамотив у „буйните“ фенове да не предизвикват с поведението си санкции за любимия отбор – юридическо лице.*

ненията, позволявайки да виждаме в тях и морално възмездие, и въздаване на справедливост.

2.2.3.3. Това което остава да направим, е да синтезираме тези изводи в отговор на поставения за решаване въпрос. Щом като **нямащото собствена воля юридическо лице разчита на волята на своя персонален субстрат**, отчитайки и мнението на фенове, клиенти, вярващи и други последователи, щом като **юридическото лице, нямайки психика, отговаря за действията на своя персонален субстрат**, включително привърженици и фенове, като чрез тази отговорност се осъществява и възпираща функция – генерална и специална превенция, е ясно, че **липсващата психика на юридическото лице се замества от психиката на хората от неговия персонален субстрат**, което означава, че негативните емоции на този персонален субстрат, включително привърженици, последователи, фенове и клиенти, **могат да бъдат обезщетени като неумишлени вреди на юридическото лице** в размер, определен от съда по справедливост – чл. 52 ЗЗД, като това обезщетение за юридическото лице ще зарадва физическите лица, които могат, за разлика от юридическото лице, което не може (защото няма психика), да се радват било чрез моралната утеха на възмездието, било чрез ползата за юридическото лице, която би допринесла за по-пълно осъществяване на целите му, а значи и на съвпадащите с тях цели и желанията на хората, които стоят зад него, било чрез простото въздаване на справедливост. Няма причина да допускаме, че юридическото лице може да „страда“, и да го санкционираме, а да отхвърляме възможността то да се „радва“ на обезщетението за неумишлени вреди, казано иначе, ако **приемаме** (фингираме), че волята, действията, недобросъвестността и грешките на персоналния субстрат на юридическото лице са воля, действия, недобросъвестност и грешки на юридическото лице, **длъжни сме да приемаме** (фингираме)⁵⁸, че негативните

⁵⁸ Опонентите на застъпваната от мен теза изтъкват, че: *С подобно интерпретиране се създава опасният прецедент да се възприеме чрез тълкувателен съдебен акт несъществуваща в конституцията и текущото законодателство правна фикция. Без да е изрично нормативно признато правото*

емоции на персоналния субстрат, включително привържени-на защита на репутацията и имиджа на юридическите лица, би се получило презумптивно приравняване на правното положение на юридическите лица с това на физическите лица, които имат конституционното, гражданското, административното и наказателното право на защита срещу посегателство върху честта, достойнството и доброто им име. Подобно произнасяне би било на границата на накърняване на принципа за разделение на властите, установен в чл. 8 от КРБ. – **Николова, Р.** Цит. съч., т. III, 1. За мен е неясно как може да се твърди, че юридическите лица нямали право на „добро име“ и на защита срещу посегателства върху него – Вж. и по-горе бел. № 7 и № 8. Ако това беше върно, юридическото лице не би могло да претендира и обезщетение за имуществени вреди, причинени от увреждане на репутацията му – извод, който вероятно би се твърде харесал на Райна Николова, но тя не се е сетила да го изведе. Според **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 7: *Фикции могат да се създават само със закон. Фикция да се създаде от съд, е някакъв абсурд и е в разрез със самото понятие за върховенство на закона и правораздаването... и по-нататък на с. 10: Фикциите и презумпции могат да се въвеждат само по законодателен път. Това е така, тъй като те водят до разместване на доказателствената тежест, а правото на справедлив процес се основава на равенство на средствата (equality of arms).* Че оборимите презумпции разместват доказателствената тежест (чл. 154, ал. 2 ГПК), е ясно. Неясно е обаче как това правят фикциите – те, както и необоримите презумпции, нямат процесуално (доказателствено) значение – така **Сталева, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев, Р. Иванова.** Българско гражданско процесуално право. Десето преработено и допълнено издание. Второ по действащия ГПК. С.: Сиела, 2020, с. 251 – 252. От друга страна, разпределението на доказателствената тежест следва логиката на материалното право, а ролята на самата доказателствена тежест е да не допусне съдът да откаже да постанови решение, позовавайки се на липса на доказателства – пак там с. 254 – 255, вж. и **Конов, Т.** Пропуснатата полза..., с. 54 – 55, Теоретични..., с. 449 – 450. Тезата, че фикции се създават само по законодателен път – **Николова, Р.** Цит. съч., т. III, 1; **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 10, макар да намира подкрепа в учебниците по обща част на гражданското право – **Таджер, В.** Гражданско право на НРБ Дял I. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1972, с. 111; **Павлова, М.** Цит. съч., с. 119, не държи сметка както за ролята на теоретичните фикции (по-горе бел. № 23), но също така и за легалната уредба на празнините в правото – чл. 46, ал. 2 ЗНА, чл. 5, изр. 2 ГПК, която позволява на съда да „замести“ законодателя, когато произтичащото директно от закона решение би било крайно несправедливо в дадена хипотеза, правомощие, което върховните съдилища неведнъж са използвали – Тълк. решение № 26 от 19.VI.1972 г. на ВС, ОСГК (относно отмяната на брачните дарения), Постановление № 4

ци, последователи, вярващи, фенове и клиенти, са **негатив-**
от 30.X.1975 г. на Пленум на ВС, т. 2 (относно обезщетението при край-
на необходимост), защото иначе, прилагайки закона, такъв какъвто е,
съдът ще постанови отказ от правосъдие, доколкото той дължи пра-
восъдие – справедливост, а не формално съобразено със закона, но край-
но несправедливо решение, защото правото е и трябва да бъде изкус-
тво за доброто и справедливото – *ius est ars boni et aequi*, както е
определил правото Целз, цитиран от Улпиан в D. 1, 1, 1 пр. Относно
празниците в правото вж. **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението...,
с. 8 – 9, бел. № 6, Теоретични..., с. 184 – 185, бел. № 6 и **Конов, Т.** За обли-
гационното право и... IUS ROMANUM, с. 15 – 16, бел. № 10; Търговско
право, с. 9 – 10, бел. № 10; Теоретични..., с. 13 – 14, бел. № 10. Накрая,
твърдението на **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 7: *Оттук следва, че „неиму-*
ществени вреди за юридическо лице могат да се допуснат само чрез нова фик-
ция“, изглежда неоснователно, в частта си относно „новата“ фикция.
Както стана ясно (вж. по-горе бел. № 23), фикцията не е нова и при това
е обща: *universitas vice personae fungitur* – корпорацията (юридическото
лице) действа като човек (заема мястото на, замества човека), като
признаването на правосубектността на юридическите лица е пози-
тивно и също така общо уредено в чл. 131 ЗАС: *Юридическите лица са*
носители на права и задължения. Те придобиват права и задължения чрез сво-
ите органи, без да се уточнява какви права, какви задължения и чрез кои
органи се придобиват, като е ясно, че под „чрез своите органи“, разби-
раме придобиване на права чрез волеизявление, а не права на пострадал
от правонарушение, чието придобиване не е последица на волеизявление
на придобиващия. Следователно юридическите лица могат да придоби-
ват всякакви права освен онези, които законът изрично им е отказал.
Че юридическите лица не могат да сключват брак, е последица не тол-
кова от това, че те не са хора, колкото от изричните правила на чл. 46,
ал. 1, изр. 1 от Конституцията: *Бракът е доброволен съюз между мъж и*
жена, съответно чл. 5 СК; че юридическо лице не може да бъде родител,
също е определено нормативно – чл. 47, ал. 1 от Конституцията във
връзка с чл. 60, ал. 2 и чл. 61 – 64 СК; че юридическо лице не може да бъде
осиновяващ, е уредено в чл. 78 СК, макар да има комична опера на Дони-
цети „Дъщерята на полка“ и сериозна повест на Катаев „Синът на пол-
ка“; че юридическо лице не може да бъде работник (въпреки липсата на
легално определение за работник), може да се изведе от чл. 301 – 304 КТ;
че юридическо лице не може да бъде държавен служител, се определя от
чл. 7, ал. 1 ЗАС; че юридическо лице не може да има право на пенсия, също
е легално определено – чл. 4 КСО, но никъде няма легално ограничение
юридически лица да придобиват право на обезщетение за неимуществе-
ни вреди. Наистина, има един легален текст – чл. 6, ал. 3 ЗЮЛНЦ: *Юри-*
дическите лица с нестопанска цел са носители на всички права и задължения,

ни емоции на самото юридическо лице, защото вече знаем, които не са свързани с естествените качества на физическите лица и могат да притежават имущество, за който опонентите ми, изглежда, не са се сетили. Кои са изключените права: „свързани с естествените качества на физическите лица“, е въпрос на тълкуване и категорично изключва априорното включване в тази група права на правото на обезщетение за неимуществени вреди, защото правилото на чл. 6, ал. 3 ЗЮЛНЦ е по-скоро опит да бъдат обобщени без изброяване разгледаните по-горе изрични законови правила, обособяващи изключване, или носталгичен опит за съкратено възкресяване на по-ясния текст чл. 2 ЗЮЛ (отм.): *Юридическите личности са носители на всички права и задължения, които не са свързани с естествените качества на човека като: пол, възраст или родство*. За други такива неудачни опити за съкратено „възкресяване“ на отменени уредби вж. **Конов, Т.** За облигационното право и... IUS ROMANUM, с. 31 – 32, бел. № 52; Търговско право, с. 24, бел. № 52; Теоретични..., с. 32, бел. № 52. Относно правоспособността на юридическите лица с нестопанска цел вж. **Стойчев, К.** – В: **Голева, П., К. Стойчев**, Цит. съч., с. 56 – 74. Да приемем обратното – че чл. 6, ал. 3 ЗЮЛНЦ изключва обезщетението за неимуществени вреди, би означавало да откажем само на юридическите лица с нестопанска цел правото на такова обезщетение, а да го допуснем за всички останали, което е явно неприемливо. Предвид правилото на чл. 15, ал. 1 и изискването по чл. 20, ал. 1, т. 13 ЗЮЛНЦ бихме изпитали смущение и от въпроса: има ли право юридическо лице с нестопанска цел да се разпорежда „приживе“ с имуществото си mortis causa, или това право е изключено, защото е свързано с естествените качества на физическите лица? **Стойчев, К.** – В: **Голева, П., К. Стойчев**, Цит. съч. и на систематичното му място – с. 123 – 127 не разглежда този въпрос, въпреки, че обръща внимание на тези правила – с. 126 – 127, не го обсъжда и при анализа на правоспособността на тези юридически лица – с. 56 – 74, а въпросът дали „фикцията“ се „удържава“ и към „завещателската“ способност, определено изглежда пикантен. Всичко това показва, че от правилото на чл. 6, ал. 3 ЗЮЛНЦ не може да се тегли, освен крайно хлъзгав аргумент за отричане или приемане на материалноправната легитимация на юридическите лица да претендират обезщетение за неимуществени вреди. Ето защо приемането, че юридическите лица могат да претендират обезщетение за неимуществени вреди, не е въпрос на нова фикция, както твърди **Каушмов, А.** Цит. съч., с. 7, а на определяне на последиците от отдавна приета правна конструкция, обяснена (онагледена) някога чрез фикция. В крайна сметка, както се вижда, в много правни системи се приема присъждането на неимуществени вреди на юридически лица, но не ми е известно някъде тази възможност да е изрично законодателно посочена. У нас тази възможност, както се вижда, не е и изрично нормативно от-

че юридическото лице е правната форма, която позволява да се речена, така че аргументите „за“ и „против“ са изцяло правнологически и тълкувателни, а не законодателно фиксирани и като така решението е изцяло в правомощията на съдилищата, защото, ако днес въобще има неяснота дали законът признава, или не признава материалноправна легитимация на юридически лица да претендират обезщетение за неимуществени вреди – вече посочих, че противоречието в практиката е „историческо“ (по-горе т. 1.4.1.), тази неяснота може и трябва да бъде преодоляна тъкмо по тълкувателен път – чл. 5 ГПК, чл. 46 ЗНА, а ако откажем на съда този даген му от закона прерогатив, ще превърнем правораздаването в елементарна аритметика, а закона в таблица за умножение. За това и тезата на **Николова, Р.** Цит. съч., т. III, 1: *Подобно произнасяне би било на границата на накръняване на принципа за разделение на властите, установен в чл. 8 от КРБ, няма как да бъде основателна, нито пък тезата на **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 17, че: *Положителен отговор на въпроса относно легитимацията за предявяване на иски за неимуществени вреди от юридически лица, без предварително очертаване на хипотези за тяхната допустимост, прецизно формулиране на аспекти на фикцията за увреждане на доброто име на правната конструкция „юридическо лице“ би довела до неясен и непредвидим закон, който винаги би бил в нарушение на изискванията на чл. 10 от Европейската конвенция за правата на човека. Аз не виждам как може да се пледира за нарушение на чл. 10 ЕКПЧ, при положение че неговият § 2 гласи: *Ползването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност, териториалната цялост, за предотвратяване на безредници или на престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията или на правата на другите* (подчертаването мое – Т.К.), за предотвратяване на изтичането на секретна информация или за поддържане на авторитета и безпристрастността на правосъдието. Ето защо тезата, че положителното решение на поставения пред ВКС, ОСНГТК и ВАС I и II колегия въпрос би представлявало нарушение на принципа на разделение на властите (**Николова, Р.** Цит. съч., т. III, 1.) или излизане извън законовоопределените функции на правораздавателните органи (**Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 7 – 10), или би било в нарушение ЕКПЧ (**Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 17), едва ли е повече от елементарна и подценяваща квалификацията на специализираната публика защита на безнаказаното медийно злословие, опряна на един краен нормативизъм, какъвто не съществуваше в такава крайна форма дори и през „онеzi 45 години“, съответно на избирателно цитиране на части от текстове на конституционно решение (вж. по-долу бел. № 63) или на части от текстове на ЕКПЧ, при пълно игнориране на други части от същите**

обособява имущество, което чрез дейността на физическите лица, които формират органите му, да се използва за задоволяване на интересите на участниците в него и/или в интерес на цялото общество,⁵⁹ че то е юридическо приемане (фикция), което позволява да гледаме на него като на един „човек“ (лице, субект), различен и отделен от правна гледна точка от стоящите зад него хора (които си остават хора – физически лица – субекти) и в този смисъл самостоятелен правен субект – юридическо лице, но съблечем ли формата, ще видим истинското ядро: предявяване на претенции от името на тези, за които се отнасят, а кои са те, няма нужда да се посочва, защото е изключително вътрешен въпрос.⁶⁰ Обратно, ако търсим психика и усещане (сетивност) у юридическото лице като предпоставка за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди, ще трябва да се съгласим, че увреденото физическо лице, което поради увреждането си или друга причина не изпитва болка, не е в съзнание и не може да оцени състоянието си, а и едва ли може да се зарадва, няма право на обезщетение за неимуществени вреди⁶¹, на каквото нямат право и безспорно страдащите не-

---

текстове – подход, който няма да квалифицирам, защото квалификацията му е повече от еднозначна.

⁵⁹ Павлова, М. Цит. съч., с. 310.

⁶⁰ Jhering, R. v. Geist..., Dritter Teil, § 55, Leipzig, 1865, S. 212. Вж. и по-горе бел. № 24.

⁶¹ Вж. Голева, П. Деликтно..., II второ преработено..., с. 246; III преработено..., с. 281; IV преработено..., с. 306; Стоянов, Д. Цит. съч., с. 455, бел. № 245. Ето защо и тезата, че обезщетението за вреди изисквало не само те да са „нанесени“, но и да са „понесени“, не е повече от дописване на закона и неудачен опит за теглене на аргумент от апорията на Зенон за стрелата и онази негова за Ахил и костенурката, като разделянето на процеса на причиняване на вредите на „нанасяне“ и „понасяне“ вероятно цели да ни убеди, че е изключено всяко обезщетение на юридическото лице, защото по същата логика ще трябва да отречем възможността юридическото лице да „понесе“ и имуществени вреди, дори претърпяната загуба да е осчетоводена и да е отразена в баланса, защото едва ли юридическото лице „осъзнава“ лично счетоводните си операции и документи, и така да се съгласим, че субекти на правото на обезщетение за всякакви вреди са само физическите лица, при това не всички, а само дееспособните, защото недееспособните (или поне някои от тях) вероятно не могат

гови близки, съгласно практиката на ВКС, включително Тълк. решение № 1 от 21.06.2018 г., защото пряко увреденият не бил умрял. Накрая, ако откажем на юридическите лица обезщетение за неимуществени вреди, ще **загубим функцията на гражданската отговорност да създава контрамотив, превенция и да въздава справедливост**, която отговорността за вреди играе и трябва да играе, и ще направим злословието⁶² и високомерното отношение на администрацията⁶³ обществена норма на безнаказано поведение.⁶⁴

ясно да осъзнаят лично, че са станали по-бедни и какво значи да си победен, както и да приемем, че юридическите лица са една измислица, която не съществува не само в материалния свят, но и в „правния мир“. За да не стигаме до такъв абсурд, трябва да се съгласим, че „понасянето“ (узнаването, осъзнаването) на вредите от страна на юридическото лице става чрез персоналния му субстрат, като специално за „узнаването“ по чл. 301 ТЗ има и ясна практика на ВКС: Решение № 46 от 27.03.2009 г. на ВКС по т. г. № 454/2008 г., II т. о., ТК; Решение № 30 от 8.04.2011 г. на ВКС по т. г. № 416/2010 г., I т. о., ТК, Решение № 42/19.04.2010 г. на ВКС по т. г. 593/2009 г., II т. о., ТК; Решение № 202 от 6.02.2012 г. на ВКС по т. г. № 87/2011 г., II т. о., ТК; Решение № 49 от 4.04.2017 г. на ВКС по гр. г. № 50236/2016 г., IV г. о., ГК; Решение № 50070 от 12.08.2024 г. на ВКС по т. г. № 981/2021 г., II т. о., ТК. Ето как възражението, основано на остроумното изкуствено разделяне на процеса на причиняване на вредите на „нанасяне“ и „понасяне“, всъщност се оказва в подкрепа на идеята, че психиката на хората от персоналния субстрат замества липсващата „психика“ на юридическото лице, че всички ментални факти при юридическите лица са ментални факти на физическите лица от неговия персонален субстрат, включително негативните емоции – неимуществените вреди.

⁶² Решение № 274/18 от 18.03.2019 г. на ВКС, IV г. о. по гр. г. № 5120/2017 г.; Решение № 206 от 26.03.2019 г. на ВКС, III г. о. по гр. г. № 4762/29017 г.

⁶³ Вж. Решение № 35 от 12.08.2022 г. на ВКС, IV г. о. по гр. г. № 3901/2018 г. и адм. г. № 134/2024 г. на ВАС – по-горе т. 1.2.3.

⁶⁴ Срещу допускането на обезщетения за неимуществени вреди на юридически лица се възразява с „конституционни“ аргументи – че така би се ограничил принципът за защита на свободата на словото – **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 14 – 15; **Николова, Р.** Цит. съч., т. III, 3 и 4. Прочее и заглавието на публикацията на Николова: *Признаването на право на обезщетение за неимуществени вреди на юридическите лица е равносилно на цензура* подчертава тази позиция. **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 14 цитира избирателно части от диспозитива на Решение № 7 от

04.06.1996 г. на Конституционния съд по к.г. № 1/1996 г., като ограничава т. III до първия неин абзац: Отделните права, предоставени от разпоредбите на чл. 39 – 41 от Конституцията, задължават държавата да се въздържа от намеса при тяхното упражняване, пропускайки, вероятно съзнателно, четвъртия абзац: Сред тези основания възможността да се осъществи намеса в правото свободно да се изразява мнение, **когато то се използва за накръняване на правата и доброто име на друго, е най-голяма** (подчертаването мое – Т.К.), тъй като по този начин се охраняват честта и достойнството, и доброто име на личността съгласно чл. 4, ал. 2 и чл. 32, ал. 1, изр. 2 от Конституцията. Това конституционно ограничение не означава, че не може да бъде осъществявана публична критика, особено на политически фигури, държавни служители и държавни органи“. В светлината на това пропуснато от **Кашъмов, А.** изречение и изложеното от **Николова, Р.** Цит. съч., т. III, 4. остава неразбираемо. Посоченото дава да се разбере, че двамата автори по същество пледират за безнаказаност на свързаните с неправомерно увреждане на репутацията на юридическите лица неверни или обидни публични изказвания, което няма как да бъде „конституционна“ ценност, нито може да влиза в приложното поле на защита по Директива (ЕС) 2024/1069 – вж. съображение № 7 от преамбюла: *Правото на свобода на изразяване на мнение е основно право, което следва да се упражнява с чувство за дълг и отговорност, като се взема предвид основното право на лицата да получават обективна информация, както и като се зачита основното право на защита на репутацията... За тази цел настоящата директива следва да предоставя на сезирания съд или правораздавателен орган свобода на преценка, за да прецени дали прилагането на съответните гаранции е подходящо в конкретния случай. Когато се възползва от свободата на преценка, съдът не прилага съответните гаранции, например когато участието на обществото не е добросъвестно, като в случаите, когато чрез публично участие ответникът разпространява дезинформация или изфабрикувани твърдения, с цел да накръни репутацията на ищеца. Ето защо ентусиазираната и емоционална реторика на **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 7 – 8: *Ще отворим ли вратата юридическите лица да съдят медиите и журналистите в годината, в която се прие Актът за свободата на медиите на ниво Европейски съюз и Директивата против злоупотребата с делата шамари..., която ние ще трябва... да въведем? Това би било абсурдно..., съперничи по уместност на последната част от реплика на Птибурдуков: *Как не ви е срам, Васисуалий Андрейч – каза отегченият Птибурдуков. – Даже е просто глупаво. Хайде, помислете си какви ги вършите? На втората година на петилетката... – **Илф, И., Е. Петров.** Златният телец, глава XIII „Васисуалий Лоханкин и неговата роля в руската революция“, С.: Хеликон, 2020, превод Боян Станков, с. 177. От друга страна, тези***

2.2.3.4. Изложеното по-горе в т. 2.2.3.3. решава според мен поставения пред ВКС, ОСНГТК и ВАС, Първа и Втора колегия въпрос⁶⁵, по ясен и, надявам се, елегантен и автономен начин,

автори въобще не се интересуват от защитата на юридическите лица и съответно от възпиращия ефект на отговорността в други сфери на приложение – например чл. 7 от Конституцията и ЗОДОВ, чиято значимост едва ли трябва да бъде жертвана, за да толерираме безнаказаното медийно злословие, злословие, което е несъвместимо с професионализма, добросъвестността, безпристрастността и етичните правила на медийната индустрия, и защото медийната дейност следва да се ръководи от тези принципи и етични правила, а не да се вдъхновява и учи на „професионализъм“ от кратката „презентация“ на Дон Базилио, изнесена пред доктор Бартоло в комичната опера на Росини, дори тази презентация да изглежда някому заразяваща с ефективността на промотираното средство – панацея на всеки проблем. Накрая, опонентите ми явно ограничават проблема *pro domo sua*, постолерайки че потенциален ответник е винаги и само медия или НПО, както изрично подчертава **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 19. Ето защо би било твърде интересно как опонентите ми биха интерпретирали следната хипотеза: НПО или свързана с нея медия разпространява твърдения, че друга НПО или свързана с нея медия е пропагандатор на зла извънземна космическа сила, упражняваща свързана с човешки жертвоприношения противоестествена и сатанинска практика, с цел промиване на мозъците и подчиняване в робство на земното население, и дали при такъв казус не биха допуснали иск за неимуществени вреди на засегнатото юридическо лице, при положение че не са налице никакви имуществени вреди, защото „лоша реклама“ няма, а разпространението на „информацията“ е повишило обществения интерес към ищеца въпреки засягането на неговия и на свързаните с него хора имидж, обществено доверие и уважение. Вж. и примера от т. V, 1.5., с. 21 – 22 от Становище на **Висшия адвокатски съвет...**, съответно **Генчев, И.** Още веднъж...

⁶⁵ Специално внимание следва да бъде обърнато и на възражението, че зададеният пред ВКС, ОСНГТК и ВАС I и II колегия въпрос бил твърде „генерален“, за да бъде разглеждан в тълкувателно дело – **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 7: *Също така е подчертано, че въпросът е прекалено генерален, за да може изобщо да бъде предмет на тълкувателно дело, защото е фундаментален, това засяга основни положения на правото*“. Трудно ми е да повярвам, че се възразява върху правомощието по тълкувателно дело да бъде разглеждан общ (*генерален*) и дори фундаментален въпрос –

без да влиза в конфликт с националните разбирания за неумушествени вреди и да привлича излишно авторитета на чужд опит и родената във връзка с него теория, и без да търси директна опора в ЕКПЧ и практиката по нейното прилагане, като едновременно с това съобразява духа на този опит и практика, а така също отчита и съвременните реалности и тенденции, без да се опира на текстове, негодни сами да решат въпроса – по-долу т. 2.2.4.

2.2.3.5. Можем да се запитаме обаче докъде стига тази единна персонализация на хората от персоналния субстрат на юридическото лице – всеки от тези хора „очевидно“ си остава физическо лице – човек⁶⁶, със свои болки и радости. От конструкцията, че деликтната отговорност може да обезщетява и вредите, причинени на трети – косвено увредени лица⁶⁷, ще стане ясно, че деликтът по чл. 45 ЗЗД, осъществен спрямо благата на пряко увредения, дава иск и на косвено увредения, което поставя въпроса за съотношението между тези искове – например увреждането на репутацията на юридическото лице рефлектира в личната психическа сфера на неговия упра-

---

някогашната възможност за многостепенен преглед по реда на надзора на влезли в сила решения по конкретни дела – чл. 225 – чл. 230 ГПК (отм.) в редакцията му до 1990 г. отдавна е легално изключена, поради което днес тълкувателните дела и въпросът, по който са образувани, се определят от съществуването на противоречива практика – чл. 124 ЗСВ, а не с оглед конкретен спор, така че въпросът няма как да не е общ. Ясно е, че поне засега не е констатирана противоречива практика относно това в какви хипотези и в какви размери да бъдат обезщетявани неумушествените вреди на юридически лица – напротив, хипотезите са типизирани, а размерите са умерени, да не кажа символични – по-горе т. 1.2. Констатирано е противоречие, при това, както казах (по-горе т. 1.4.1.), не актуално, а „историческо“, което е предмет на настоящото тълкувателно дело. Ето защо и това възражение изглежда да не е повече от несръчен опит да бъде препятствано потвърждаването на актуалната практика на ВКС и ВАС по „исторически“ спорния въпрос.

⁶⁶ Така и **Марков, М.** Цит. съч., с. 87.

⁶⁷ Вж. **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоправност и системата..., с. 35 – 36, т. 1.2., Теоретични..., с. 53 – 55, т. 1.2. и там цитираните по-стари мои публикации.

вител или инвеститор⁶⁸, ще кумулираме ли обезщетението на юридическото лице с това на физическото? Мисля, че тази кумулация е допустима, а и не бива да ни смущава, защото всичко зависи от конкретните особености на отделния случай и проверката за справедливост с оглед сериозността и продължителността на негативните емоции на ищеца физическо лице. Във всички случаи изискването за сериозност и продължителност на негативните емоции няма да позволи обезщетяването на много или цяла група физически лица по самостоятелно предявените от тях искове, защото едва ли при приетите от практиката ограничения за обезщетяване на неимуществени вреди на трети лица, при това само при смърт на пряко увредения, би се дал положителен отговор, аргументиран със съображения за справедливост, за уважаване на иск за неимуществени вреди, предявен от фен на отбор или група от фенове. Поради това концепцията, че обезщетението за неимуществени вреди, присъдено на юридическо лице, обезщетява емоциите на неговия персонален субстрат, трябва да бъде препотвърдена, защото тъкмо ако откажем обезщетение на юридическото лице, ще възникне въпросът за множеството обезщетения и множеството дела, образувани по множество-

⁶⁸ В редица случаи са предявявани съединени искове за неимуществени вреди от името на юридическото лице и лично от физически лица (управляващи и/или собственици, в някои случаи и вярващи, извън ръководството), като са уважавани само исковете на организацията, но не и съединените искове на физически лица – например Решение от 16.09.2010 г. на ЕСПЧ по жалби № 412/03 и № 35677/04 (Светия Синод на Българската православна църква (митрополит Инокентий) и други срещу България; Решение на Общия съд (четвърти състав) от 08.11.2011 г. по дело T-88/09 (Idromacchine Srl и др. срещу Европейската комисия), в други случаи са уважени само исковете на физическите лица, но не и тези на юридическите лица – например Решение от 20.09.2011 г. на ЕСПЧ по жалба № 17854/04 („Шести май инженеринг“ ООД и други срещу България), има и случаи, в които ищецът – юридическо лице, претендира обезщетение за неимуществени вреди, претърпени от него и от физически лица (членове на ръководните органи и служители), като искът е уважен за юридическото лице, но е отхвърлен за физическите – Решение на Общия съд (трети разширен състав) от 10 януари 2017 г. по дело T-577/14 (Gascogne Sack Deutschland GmbH и Gascogne срещу Европейския съюз).

то искове на множество, свързани с юридическото лице физически лица, които множество искове могат да се окажат индикатор⁶⁹ за злоупотреба с т. нар. SLAPP (стратегически съдебни производства, насочени срещу публично участие) – „дела шамари“, които „дела шамари“ като аргумент разпалено изтъкват опонентите ми.⁷⁰ Ако обаче засегнатата репутация на юридическото лице или затрудненията в дейността му причиняват на определено или определени физически лица достойни за обезщетяване по справедливост неимуществени вреди, тяхното самостоятелно обезщетяване – кумулацията на обезщетение за юридическото лице и за тези на физически лица трябва да бъде допусната – например клеветническите твърдения едновременно засягат репутацията на юридическото лице и на конкретно свързано с него физическо лице – собственик, управляващ, лидер и др., така както „санкционрането“ на юридическото лице не изключва „наказването“ на виновните физически лица.

2.2.4. **Значението на 631a ТЗ** за обосноваване на обезщетяването на неимуществени вреди на юридически лица според мен е никакво. Както посочих по-горе в бел. № 9, този текст не може да се използва като сериозен аргумент, защото не създава ясна легитимация за юридическите лица. Смесът на текста е свършено друг – да създаде специална хипотеза на деликтна отговорност за умисъл или груба небрежност без засягане на обекти на чужди абсолютни права.⁷¹ Разпоредбата

⁶⁹ Според чл. 4, ал. 3, б. „б“ Директива (ЕС) 2024/1069 индикация за съдебни производства, с които се злоупотребява, насочени срещу публично участие, са например: б) наличието на множество производства, започнати от ищеца или от свързани страни във връзка със сходни въпроси.

⁷⁰ **Кашъмов, А.** Цит. съч., с. 17: *С оглед предстоящото въвеждане на посочената директива на ЕС срещу SLAPP делата подобен непредвидим национален закон, формулиран в рамките на тълкувателна дейност на върховните съдилища, а не от законодателя, би бил и в пряко противоречие с правото на Европейския съюз.* Вж. и по-горе бел. № 57, № 63 и № 64.

⁷¹ Вж. **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоправност и системата..., т. 2, с. 40 – 53, Теоретични..., с. 58 – 75, като просто се чудя как съм пропуснал да коментирам там и чл. 631a ТЗ – явно остарявам. Вж. и **Михайлова, Г.** Особено мнение към...; **Димов, Д.** Цит. съч., с. 112 – 116;

на алинея 1 на чл. 631а ТЗ има следния текст: *Когато с влязло в сила решение молбата на кредитор за откриване на производство по несъстоятелност да бъде отхвърлена, длъжникът – физическо или юридическо лице, има право на обезщетение, ако кредиторът е действал умишлено или с груба небрежност.* Отговорността не е ограничена до противоправния резултат по чл. 45, ал. 1 ЗЗД – засягане на благо, обект на чуждо абсолютно право, и е аналогична по квалификацията си „специална деликтна отговорност“ на много други текстове както стари – чл. 12, чл. 21, ал. 2, чл. 28, ал. 3, чл. 42, ал. 1 ЗЗД, чл. 3 ГПК (действащ и отменен) и др., така и по-нови – ЗОДОВ, ЗЗТТ, чл. 73, ал. 1 ЗННД и др.⁷² Пояснението на ал. 2, изр. 1: *Обезщетение се дължи за всички имуществени и неимуществени вреди, които са пряка и непосредствена последица от увреждането,* както и аналогичните уточнения в други хипотези на специална деликтна отговорност – ЗОДОВ, ЗЗТТ и др.⁷³ не внася според мен нищо ново относно вида на кредитора – физическо или юридическо лице⁷⁴, като възможността и юридическо лице да претендира обезщетение за неимуществени вреди ще зависи от общите предпоставки за уважаване на такава претенция – това ясно е посочено и в чл. 19, ал. 1, т. 3 ЗЗТТ, включително от отговора на поставения пред ВКС, ОСНГТК и ВАС, I и II колегия въпрос, предмет на настоящото тълкувателно дело, поради което намирам, че позоваването на тези текстове при мотивиране на отговора е не само излишно, но и некоректно, и не бива да бъде използвано.

3. Изводи

Голева, П. Въпросът за търговеца – юридическо лице...; Становище на **Висшия адвокатски съвет**..., с. 8 – 9; Генчев, И. Още веднъж...

⁷² Вж. **Конов, Т.** Още веднъж за понятието противоправност и системата..., т. 2, с. 40 – 53, Теоретични..., с. 58 – 75.

⁷³ Пак там.

⁷⁴ Към същото клони в по-новата си публикация и **Голева, П.** Въпросът за търговеца – юридическо лице..., макар доскоро, в Деликтно право..., II преработено..., с. 251; III преработено..., с. 286; IV преработено..., с. 311, да приемаше, че чл. 631а ТЗ изрично признавал на търговеца юридическо лице право на обезщетение за неимуществени вреди.

3.1. Представеният анализ еднозначно дава да се разбере, че юридическите лица са изкуствен правен субект, който не съществува физически и няма биологично или психологично битие, а представлява правна конструкция, която съществува само мислено в „правния мир“, но въпреки това се приема юридически като правен субект, като носител на собствени права и задължения, права и задължения, породени както от сделки, така и от други юридически факти, като психиката на хората от персоналния субстрат на юридическото лице замества липсващата „негова психика“, поради което всички ментални факти при юридическите лица са ментални факти на физическите лица от неговия персонален субстрат, включително негативните емоции – неумуществените вреди, така както действията на този персонален субстрат се смятат, приемат се, фундират се (защото е ясно, че, не съществувайки в материалния свят, юридическото лице няма как да извършва „свои“ физически действия) като действия на юридическото лице и ако не приемаме това, отричаме генерално, напълно и *contra legem* самата правна конструкция „юридическо лице“, за каквото отричане няма нито юридическо, нито някакво социално или философско основание.

Този извод не може да бъде разколебан нито чрез изкуствено разделяне на процеса на причиняване на вредите на „нанасяне“ и „понасяне“, нито чрез конституционни аргументи, нито чрез настояване на някаква правна традиция, защото юридическите лица са част от една хилядолетна правна традиция, която без съмнение не е застинала, защото правото е все още живо и се развива, и трябва да дава адекватен отговор на съвременните конфликти⁷⁵, да бъде *ars boni et aequi*, а не да се консервира на ниво теоретични възгледи отпреди 60 и повече години, родени във време, когато самите неумуществени вреди са били спорна в теорията категория⁷⁶, изоставайки така

⁷⁵ За правото като средство за преодоляване и предотвратяване на конфликти вж. **Конов, Т.** За облигационното право и..., *IUS ROMANUM*, с. 13 – 19; Търговско право, с. 6 – 12; Теоретични..., с. 10 – 18.

⁷⁶ Вж. **Конов, Т.** Още веднъж за съотношението..., с. 23 – 32, Теоретични..., с. 198 – 207 и там цитираните автори.

от разбиранията на практиката в други европейски страни⁷⁷ и от тази на ЕСПЧ.

Този извод не може да бъде разколебан и със съображения за защита на някакви мними конституционни и европейски ценности, защото няма нито конституционен, нито европейски принцип или призната ценност, които да правят недосегаемо и безотговорно както злословието, така и причиняващото психически неудобства необосновано публично въздействие.

3.2. С оглед изложеното намирам, че правилният отговор на въпроса: *Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?* е единствено положителният:

Юридическите лица притежават материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт.

⁷⁷ Не исках да използвам този пример, защото бях убеден, че квалификацията на българските юристи и съвременните им правни разбираня са достатъчно модерни, за да се справят те сами с въпроса, още повече, както посочих по-горе в т. 1.4.1., констатираното противоречие в практиката е „историческо“ – някога се е мислило иначе, но днес съдебната практика приема така: юридическите лица имат право на обезщетение за неимуществени вреди (по-горе т. 1.1.2.), обаче лансираните от други юристи обратни мнения ме карат сега да цитирам Cassazione civile, sez. I, sentenza 07/01/2008 n° 31, в чиито мотиви италианският касационен съд просто заявява: *Il ricorso è manifestamente fondato, perché, anche per le persone giuridiche e le società di persone, il danno non patrimoniale, inteso come danno morale soggettivo correlato a turbamenti di carattere psicologico, in conformità alla giurisprudenza della C.E.D.U., è da ritenere conseguenza normale della violazione del diritto...* (Жалбата е очевидно основателна, защото също и за юридически лица, и персонални дружества неимуществените вреди, разбирани като морални субективни вреди, свързани с психологически смущения, в съответствие с юриспруденцията на ЕСПЧ, трябва да се смятат за нормална последица от нарушение на правото...)

АДВОКАТСКИ ПРЕГЛЕД
ТЪЛКУВАТЕЛНО ДЕЛО № 1/2023 Г.
НА ОСНГТК НА ВКС И ВАС
Брой №4 / ноември 2024 г.
Висш адвокатски съвет

Технически редактор *Людмила Никова*
Коректор *Нина Джумалийска*
Прегнечат *Ивайла Пеева*

Редакционна колегия

проф. д.ю.н. Ангел Калайджиев, главен редактор
доц. д-р Таня Градинарова,
доц. д-р Иван Стойнев,
д-р Гургана Иванова

Ръкописи не се рецензират и не се връщат.

Изданието се разпространява **безплатно**
чрез адвокатските съвети.
Хонорари на адвокати не се изплащат.

Адрес на редакцията

Висш адвокатски съвет
София, 1000, ул. „Калоян“ 1А
Тел.: 02 987 55 13, 02 986 28 61; факс: 02 987 65 14
e-mail: library@vas.bg
www.vas.bg

Изданието е осъществено от
„Алто комюникейшънс енд пблншнз“ ООД
София, бул. „Васил Левски“ №31
тел.: 02 943 87 16; e-mail: office@alto-pr.com